

קונטרס

המדריך המעשי

לניהול חשבון כספי המעשר

קונטרס

בית האוצר

מעלת מצות מעשר כספים

הבטחת העשירות

והיתר הנסיון במעשר כספים

מתוך הספר

בעל הכסף

הלכות מעשר כספים

המצוות בימינו

יוצא טובא לרבנן

בשעה טובה ומוצלחת יצא לאור הספר
החשוב והייחודי מסוגו

בצל הכסף

בו מתבארים כל עניני והלכות מעשר כספים
בהיקף עצום ואקטואלי מהמקורות ועד גדולי פוסקי
זמננו.

עתוך ההסכעות

"אוצר בלום של פסקי הלכה מבוררים ומבוארים הדק היטב,
וכמעט לא נראה כבושם הזה"

"היקף עצום ובעיון והעמקה רבה בהיקף גדול את כל השאלות
החשובות בנושאים אלו"

"ומלבד התועלת בספר, שאסף כל הדעות וכל השאלות, הרי יש
בזה חיזוק והתעוררות
לקיים המצוה כהלכתה וכדינה"

בין השאלות העובאות בספר:

-האם הנהלת כולל רשאים לקחת את המעשר
ממלגת האברכים?

-האם רשאי לקנות חנוכיה מהודרת מכספי מעשר?
האם ניתן לשלם ממעשר דמי כניסה למקווה?

-האם ניתן לשלם מהמעשר חיבור לגנרטור?
האם רשאי לפייס חברו בכספי מעשר?

-האם רשאי ליתן מעשר למכירה שהכנסותיה קודש?
מי שיש לו חסכונות או השקעות האם רשאי ליטול
מעשר?

-האם צריך לתת מעשר מתלושי קניה?

-האם רשאי לחסוך מעשר עבור נישואי ילדיו?

-האם בעלי שמחה יכולים לנכות הוצאות הסעודה
מהרווחים?

-האם רשאי לנכות הוצאות תשלומי המשכנתא מרווחי
השקעות?

-האם רשאי לשלם ממעשר חוב לצאת ידי שמים?

לפרטים והזמנות : 05484-05486 / 054-844-2170

תוכן עניינים

חלק ב

המדריך המעשי לניהול חשבון כספי המעשר

- אופן קבלת מצות מעשר כספים עמ' 1
נוסח קבלת המצוה עמ' 1
אופן עריכת חשבון המעשר עמ' 2
זמן עריכת חשבון המעשר עמ' 3
השימוש במעשר כפי מה שקיבל על עצמו עמ' 3
דרכי השתכרות שונים עמ' 4
אברכים עמ' 4
שכיר עמ' 6
בעל עסק (עצמאי) עמ' 7
עניינים עמ' 8
המפריש חומש עמ' 9
טבלת מעשרות עמ' 10

חלק ב

קונטרס "בית האוצר"

- בענין מעלת מצות מעשר כספים עמ' 11
היתר הניסיון והבטחת העשירות, קיצור ההלכות [בתוספת הערות ומקורות] עמ' 15
א. הבטחת העשירות במעשר כספים // ב. האם הבטחת העשירות תלויה במעשיו // ג. התנאים הנצרכים כדי שיזכה לעשירות // ד. לנסות השל"ת במעשר כספים // ה. גדר הניסיון המותר במעשר כספים
הבטחת העשירות במעשר כספים עמ' 20
האם הבטחת העשירות תלויה במעשיו עמ' 30
ביאור דברי רבינו הגר"א שכל השומר 'חומש' מובטח שיתעשר עמ' 36
התנאים הנצרכים כדי שיזכה לעשירות עמ' 40
גדר מצות לא תנסו (האם מותר לעשות איזה מצוה על מנת שע"י זה תתמלא בקשותו) עמ' 48
היתר הניסיון במעשר כספים עמ' 48
תוכן עניינים מפורט לספר 'בצל הכסף' עמ' 63

המדריך המעשי לניהול חשבון כספי המעשר

[כל המקורות המובאים בהערות בקונטרס זה הם מתוך הספר השלם "בצל הכסף"]

אופן קבלת מצות מעשר כספים

א. היות וישנם כמה פרטי דינים במצות מעשר כספים התלויים בכוונת המפריש בשעת קבלתו את המצוה, כתבו הפוסקים מספר תנאים שנוכח וראוי להתנותם בפירוש בשעת קבלת המצוה שאינו מפריש אלא על דעת כך. ועל פי דבריהם נכון לומר נוסח זה:

נוסח קבלת המצוה

הריני מקבל על עצמי בלי נדר² מצות מעשר כספים, להפריש מעשר מכל רווח שיבוא לידי, כמו שדרשו³ חכמים זיכרונם לברכה והסמיכוה על הפסוק (דברים יד כב) "עשר תעשר את כל תבואת זרעך"⁴. וכוונתי שקיום מצוה זו תהיה עלי בלי נדר⁵, וכן שאם ארצה, אוכל להשתמש בכספי מעשר אף לצרכי מצוה⁶, ובכלל זה לצורך נתינת הלואה לעניים ולעשירים. והריני מכיין שאם לא יהיו בידי כספי מעשר מרווח קודם ואתן צדקה לעני, אוכל לגבותו לבסוף מכספי המעשר שעתיד אני להפריש מרווח חדש⁷. כמו כן, הריני מתנה שאם יהיה לי חוב אצל עני שלא יהיו לו מעות לפרוע חובו, אוכל לגבותו מכספי המעשר⁸. והריני מתנה שכל המעשר שאפריש, גם כשאתננו לתוך הקופה המיוחדת לכך,

1. ראה בפרק ג סע' טו שקיבצנו כל התנאים שהזכרו בזה, וע"ש למקורות. ועפ"י זה כתבנו כאן את הנוסח דלהלן.

2. ואם כבר נהג ולא התנה שיהיה בלי נדר, יעשה התרה כדי שלא יהיה עליו בתורת נדר, ואח"כ יאמר נוסח זה וימשיך במנהגו לעשר, עיין לעיל פ"א סע' ו.

3. הנה בספר שערי צדק (סוף פרק ח) הביא בשם ספר אור השנים לבעל הפרדס ז"ל שכתב לומר 'כמו שתקנו', וכתב ע"ז דכיון שכתבו הפוסקים שיקבל עליו המצוה בלי נדר, אינו נכון שיאמר לשון 'תקנו' שמשמע שהוא חובה, ולכן כתב שנוכח לומר 'אמר', ע"ש. אמנם ראה בספר מגיד מישרים (פר' צו בסופו) שכתב, ולא אתקן מעשר אלא למאן דבעי לאתעשרא וכו', משמע דלשון תיקנו שייך אף במקום שאינו חובה. ומ"מ נראה שנוכח לומר 'כמו שדרשו'.

4. ראה לעיל פ"א סע' א הדרשה במלואה, וע"ש בהע' 2 שהבאנו מקורות נוספים למצות מעשר כספים.

5. פרק א סע' ה.

6. כגון עליה לתורה וכד', ראה דוגמאות נוספות לזה בפ"ח מסעיף קה ואילך. ודין קניית מצוות מכספי מעשר נתבאר שם בסע' צו ואילך, ע"ש.

7. נתבאר לעיל פ"ד סע' ז, ואז אף אם נודע לו אח"כ בעת עריכת חשבון המעשר שנתן יותר, יוכל לקזו מהמעשר של הרווח הבא שידמקן לו.

8. פרק ד סע' ח.

המדריך לניהול חשבון כספי המעשר

לא יחול עליו שם צדקה עד שיבוא לידי העניי⁹. והריני מכוין שאוכל בשעת הצורך לתת את המעשר באומד¹⁰, ומה שאוסיף ליתן יותר מהמחויב, יהיה בתורת צדקה בעלמא ולא בתורת מעשר¹¹. ומפיל אני תחתי לפניך מלך רחמן שבזכות קיום מצות מעשר כספים, יקום בי מאמר חז"ל 'עשר בשביל שתתעשר', ואזכה תמיד לפרנסה וכלכלה טובה מיך המלאה והרחבה, לי ולזרעי עד עולם¹².

אופן עריכת חשבון המעשר

ב. הרוצה¹³ לקיים מצות מעשר כספים כראוי, צריך לנהל רישום מדויק של הדברים הבאים:

[א] רישום כל הכנסותיו ורווחיו.

[ב] רישום ההוצאות לצורך עסקיו (אם הוא בעל עסק).

[ג] רישום כל נתינותיו לצדקה.

9. כן הורה מרן החזו"א ז"ל, שכדי שלא יבוא בזה לידי חשש בל תאחר (על מסירת המעשר לעניים), טוב שיתנה שכל המעשר שיפריש, לא יחול עליו שם צדקה עד שיבוא לידי העני, וכנ"ל פ"ג סע' יב. והנה בכה"ג, כיון שלא קרא עליו שם מעשר, ממילא לא חל כלום בהפרשתו, וא"כ במקום שרוצה שיועיל לו זכות הצדקה מיד, יכוין להדיא שבפעם זו שמפריש, יכול עליו שם צדקה מיד בהפרשה. אמנם בכה"ג אם אין כוונתו ליתנו מיד לעני, יעשה תנאי לפני שמפריש, שרצונו לחלק את המעשר מעט מעט כראות עיניו ובעת שירצה, וע"י זה ינצל מאיסור בל תאחר אע"פ שעניים מצויים, כמבואר שם בסע' יג (ועש"ע בהע' 41). ומ"מ בשעת קבלת המצוה נראה שלא יסמוך על עצה זו בלבד, אלא יעשה כדברי החזו"א, משום שבוה יוצאים ידי כל הפקפוקים, כמ"ש בדרך אמונה (פ"ח ציה"ל אות עב). ועיין מ"ש לקמן הע' 48.

10. תנאי זה מהני למי שאינו יכול לעמוד על חשבון הרווחים שלו, אבל בלאו הכי יותר טוב שלא לתת המעשר באומד, כמ"ש לעיל פ"ג סע' ו, וכנזכר שם בהע' 53, ע"ש.

11. ראה עוד בשערי צדק (סוף פ"ח) שכתב שיאמר בתוך הנוסח, שאם אמעט משיעור מעשר, כונתי שיתעשר ממוני רק תשעה חלקים כמותו, וביאר (בהע' יח וכו') שאף אם מפריש פחות מכשיעור, כיון שמכוין שיחול מעשר לפי חשבון, חל על חלק זה שם מעשר, ונסתמך על דברי החזו"א שהורה כן גבי מעשר תבואה ע"ש, אולם נראה שאינו מוכרח, דיש לחלק בין מעשר תבואה שהוא חובת חפצא, למעשר מהממון שהוא חובת גברא כמ"ש לעיל פ"א הע' 3, וכיון שסו"ס אינו נתון עשירית מכלל נכסיו, אינו מקיים בזה מצות מעשר כספים. ולכן נלעג"ד שנכון שלא לאמרו, כדי שלא יבוא לעשר לכתחלה פחות מהשיעור הראוי.

עוד כתב שם, שיאמר, שאם אתן בשיעור חומש, אכיון בזה שיהיה שתי פעמים מעשר. ע"ש. והוא עפ"י דברי האהבת חסד המובא לעיל פ"א הע' 29, שכתב דיותר טוב שיפריש ב' פעמים מעשר, כי מעשר רומז לסוד גדול כמ"ש בספרים, ומהנכון שלא לערבב ענייניו וכו', ע"ש. אולם נראה דלאו בכונה תליא מילתא כי אם במעשה התניה, כלומר שלא יתן החומש בבת אחת, אלא יחלקו לשתי נתינות נפרדות. ומ"מ האומרו לא הפסיד.

וראה בשו"ת יחיה דעת (ח"ג ס' עו בסיכום) שהעלה להתיר למי שהשעה דחוקה לו ואין ידו משגת לנהוג מעשר כספים מכל רווחיו, שיתנה מראש שיתן המעשר רק לאחר ניכוי הוצאות ביתו. ע"ש. וראה עוד מ"ש לקמן הע' 46.

12. ראה בשערי צדק (פ"ח הע' סד) בשם השל"ה (צדקה ומעשר ד"ה ומ"מ).

13. כל סעיף זה וסע' ג נתבאר בפרק ג סע' א-ו, ע"ש המקורות לזה.

המדריך לניהול חשבון כספי המעשר

לכן ראוי לנהוג שיהיה לו פנקס מיוחד למעשר, ובמשך הזמן בכל פעם שיזדמנו לו אחד מהדברים הנזכרים, ירשמו בפנקסו. (ובסוף הפרק צירפנו טבלת מעשרות¹⁴).

בנוסף, יקבע לעצמו זמן מסוים לעריכת חשבון המעשר, עפ"י רשימותיו הנ"ל, שבו יעשה חשבון כמה צריך לתת למעשר, וכך יעשה:

[א] יסכם את כל הכנסותיו, כולל מה שמרוויח הוא ואשתו מהעבודה, קצבאות שמקבל, וכל דבר שמרוויח בו (מפורט בהרחבה בפרק ה).

[ב] ינכה מהכנסותיו את כל ההוצאות (וההפסדים) שהוציא לצורך עסקיו במשך תקופה זו.

[ג] מהסכום שנותר יחשב עשירית למעשר¹⁵.

[ד] אם במשך תקופה זו נתן צדקה לעניים [ובכלל זה מה שנתון דרך הוראת קבע לארגוני צדקה וכד'], ינכה מהמעשר את כל מה שנתן, ואח"כ ישלים הנותר¹⁶.

זמן עריכת חשבון המעשר

ג. מי שיש לו עסק, יערוך חשבון זה בכל ג' חדשים, או חצי שנה, או על כל פנים בכל שנה. והנכון לערוך החשבון בערב ראש השנה, כי בראש השנה נגזר הכל וקצובים מזונותיו.

ומי שיש לו רווח כל חודש, כגון שכיר שמקבל משכורת חודשית, יכול לנהוג כן אף פעם בחודש.

אכן אם היכולת בידו, מצוה מן המובחר שינהג להפריש המעשר תיכף כאשר מגיע הרווח לידו.

השימוש במעשר כפי מה שקיבל על עצמו

ד. הנה עיקר מטרת מצות מעשר כספים נועדה להחזקת עמלי תורה עניים. [ובכלל זה נתינת מעות לשיבות וכוללים להחזקת לומדיהם]. ומ"מ נחלקו הפוסקים לאיזה מטרת נוספות נועדה מצוה זו. ו"א

14. ישנו גם תוכנת מעשרות משודרגת ומשוכללת, פרי עבודה מאומצת של מכון "תורת האדם לאדם" בעיה"ק צפת, ע"ש בתחנית העמוד כיצד ניתן להשיגה.

15. עיין בפרק ג' ע"ה שכתבנו ש"א שצריך ליתן מעשר בדיוק לא פחות ולא יותר, כי למעשר יש סוד ויסוד, וי"א שיכול ליתן יותר ממעשר. ע"כ כתב האהבת חסד, שהרוצה ליתן יותר ממעשר ולצאת לכל הדעות, יקפיד לתת מעשר בצמצום, והשאר יתן בתורת צדקה בעלמא.

ע"כ שם בסעי' ו', שיש מורים שיכול אדם ליתן מעשר באומדן ולצאת אף למצריכים ליתן מעשר בדיוק, ע"י שיתנה ויאמר, שאם יתן יותר מעשירית רווחיו, אינו בכלל מצות המעשר כי אם צדקה בעלמא. אמנם יש שנראה מדבריהם שצריכים לידע החשבון המדויק של המעשר, ושיש מצוה בעצם החישוב, ולדבריהם אין ליתן באומדן אף ע"י תנאי. ומ"מ מי שאינו יכול לעמוד על חשבון הרווחים שלו, יתן כפי אומדן לבו עד שברור לו שברר גבול המעשר. וטוב שיאמר שמה שהפריש יותר מעשירית, אינו בכלל המעשר, כי אם צדקה בעלמא.

16. נכון שיהיה לו קופה מיוחדת למעות המעשר [ויכתוב עליו שהוא מעשר], כדי שיהיו מוכנים לעני הנצרך ולגבאי צדקה. עוד מעלה יש בזה, שבכך בודאי יחלק המעשר בזריזות, ואל ירע בעיניו לתתו לעניים, כי כבר נחשב לו כאילו הוציאו מידו, אחרי שמויחד ומופרש לשם מעשר.

המדריך לניהול חשבון כספי המעשר

שמטרתה נועדה אף לפרנסת שאר עניים. ו"א שמטרתה אף לקניית שאר מצוות (שאינו מחויב בהם)¹⁷. והכרעת פוסקי זמנינו, שכיום המנהג שמעיקר הדין מותר להשתמש בכספי מעשר לשאר מצוות [עפ"י התנאים המובאים בפ"ח סע' צו-ק]. ומ"מ נכון וראוי לנהוג שיתן מעשרותיו רק לצדקה עבור עניים ולא לשאר דבר מצוה¹⁸.

ומ"מ אם הכסף שקוונה בהם המצוה מגיע לעניים, כגון שקוונה עליה לתורה והכסף הולך לצדקה, אין צריך להחמיר בזה כלל, שזה עצמו הוא כמו צדקה¹⁹.

ולמעשה, השימוש בכספי מעשר תלוי בכל אדם כפי מה שקיבל על עצמו, וכל אדם צריך לבחור באיזו שיטה רצונו לנהוג, ומי שמשתמש בכספי מעשר לעניים בלבד, אין לו לעשות צרכי מצוה בכספי מעשר²⁰.

דרכי השתכרות שונים

ה. מטבע הדברים, זמן ואופן עריכת חשבון המעשר משתנה אצל כל אחד בהתאם לדרך שבה משתכר. להלן יפורטו חילוקי הדינים המצויים בכמה דרכי השתכרות שונות, ואלו הם: אברכים, שכיר, בעל עסק (עצמאי), וכן עני הרוצה להפריש מעשר כספים. וכן יתבארו הדינים השייכים למי שרוצה להפריש חומש.

אברכים

1. דין אברכי כולל לגבי חיוב מעשר הינו כדין שאר בני אדם, ורק אם אין להם כדי סיפוקם, דינם כדין שאר עניים שנתבאר דינם לקמן. ואף ממלגת הכולל צריכים להפריש מעשר, אם אחר זה יש להם די סיפוקים¹. אופן עריכת חשבון המעשר אצל אברכים, הנה היות ובדרך כלל מקבלים את המלגה מהכולל אחת לחודש, האופן הראוי לחשבון המעשר הוא כדלהלן:

יקבע לעצמו זמן קבוע אחת לחודש לעריכת חשבון המעשר, כגון מידי ראש חודש שמקבל את המלגות מהכוללים שלומד בהם.

במשך החודש ירשום לעצמו בפנקס את כל ההכנסות שמקבלים הוא ואשתו, כגון משכורת של האשה²², קצבת ילדים, מתנות כספיות שקיבל וכד'. במקביל ירשום במהלך החודש את כל נתינותיו לצדקה, כגון הו"ק לשיבות וכד', מה שתורם לגמ"ח הלואות עבור בניו, תרומות לקרן יתומים (לענין ארגון 'ערבים', עיין פ"ח סע' קמה).

בסוף החודש יגשה חשבון כמה צריך לתת למעשר, וינכה מהמעשר את מה שכבר נתן, ואח"כ ישלים הנותר.

17. פרק ח סע' א, ע"ש בהרחבה.

18. שם סע' צו.

19. כ"כ באהבת חסד וכמ"ש שם.

20. שם סע' א.

21. פרק י סע' ז, ופרק ה סע' כד.

22. ראה להלן ערך 'שכיר' בענין חישוב המעשר במי שמקבל משכורת.

המדריך לניהול חשבון כספי המעשר

אם נצרך למטפלת עבור אחד מילדיו על מנת שתוכל אשתו לצאת לעבוד, ולולי עבודתה לא היו שולחים את ילדם למטפלת, רשאים לנכות הוצאה זו מההכנסות.²³

כספי תמיכה שמקבל מההורים, יש לעשרם, אא"כ אסרו עליהם לעשרם. ויש שכתב שאם ההורים נותנים את הכסף בעבור שידוע להם שהזוג צריכים כל כך, ונותנים סך מצומצם הצריך להם למחייתם, הרי זה כאילו התנו עמם בפירוש שזה הכסף יהיה הכל רק לצרכם. אבל אם נותנים זאת להם למען הרבות כספם של הזוג, צריך לעשרו.²⁴

צדקות שקיבל מנדיבים וארגוני חסד, יש אומרים שאין צריך לעשר כסף זה. ויש אומרים שצריך לעשרו. והמעשרו, מהנכון שיתן לקופה שממנה קיבל.²⁵

חפצים שקיבל במתנה, נחלקו הפוסקים אם צריך לעשר כנגד שוים, כמ"ש בפ"ה סע' נה-נו, ע"ש.

שילמו עבורו הוצאה מסוימת שהיה צריך הוא לשלמו, כגון שכר דירה וכד', דעת רוב הפוסקים שאין צריך לעשר כנגד מעות אלו. וי"א שצריך לעשר.²⁶

דמי חבר בבית הכנסת המקנים בתמורה מקום ישיבה קבוע וזכויות נוספות, כגון השתמשות באולם שמחות וכד', י"א שאין לקנותו מכספי מעשר. ויש מתירים.²⁷

אם יש לו ילדים גדולים, רשאי לחסוך חלק מכספי מעשרותיו כדי שיוקל מעליו להשיאם בבא העת, ונחלקו הפוסקים לאיזה גיל צריך שיגיעו כדי שיהיה רשאי להתחיל לחסוך להם עבור מטרה זו.²⁸ ואם עדיין לא הגיעו לגיל זה, רשאי להפקידם בגמ"ח הלאות, ובבוא עת נישואי ילדיו יוציאים מהגמ"ח וישתמש בהם.²⁹

אם אינו מחשיב את החסכון מכספי המעשר, כגון שאין מצבו דחוק, יכול עכ"פ להפקידם בחשבון בנק מיוחד שצובר שם הכספים, ואז יהיה פטור מלהפריש מהם מעשר כספיהם.³⁰

שכר לימוד תורה שבעל פה של בניו כגון משנה וגמרא, מי שמצבו דחוק ואין פרנסתו מצויה, י"א שיכול לשלמו מכספי מעשריו.³¹

הוצאות נסיעה למקום לימודי שמוכה אותו במלגה, אם לולי המלגה שמקבל לא היה מוציא את דמי הנסיעות, רשאי לנכות הוצאה זו מהמלגה.³² ולמקילים להשתמש במעות מעשר לשאר דבר מצוה, מותר

23. פרק ו סע' ב, ע"ש עוד פרטים בזה. וע"ש סע' ד לענין ניכוי דמי עזרת בית.

24. פרק ה סע' גג.

25. שם סע' כה.

26. שם סע' סא-סב.

27. פרק ח סע' קלו. וע"ש בהערה לענין קהילות שתמורת דמי החבר יש להם זכות השתתפות בישיבת בין הזמנים, מוצרים לחגים במחירים מסובסדים וכד'.

28. שם סע' לט, והיינו על פי התנאים המבוארים שם בסע' מ.

29. שם סע' מא, ע"ש התנאים לזה.

30. פרק ה סע' ז, וכן הדין במקבל כסף מאחרים לצורך נישואי ילדיו. ע"ש.

31. פרק ח סע' מד ואילך, ע"ש כל הפרטים בזה בהרחבה.

32. פרק ו הע' 62.

המדריך לניהול חשבון בספי המעשר

לשלם אף את כל דמי הנסיעה ממענות מעשר³³. וע"ע לקמן ערך 'עני'.

שכיר

ז. שכיר המקבל מידי חודש משכורת קבועה, צריך להפריש מעשר ממשכורת הנטו³⁴.

ואם מקבל בתלוש המשכורת החזר על הוצאות נסיעה, רשאי לנכותו מרווח הנטו קודם שמעשרו, ובתנאי שאכן משתמש בכסף זה עבור הנסיעות לעבודתו. ואם הוצאות נסיעותיו היו פחותות מההחזר שקיבל, ינכה רק את מה שהוציא בפועל (כגון שמקבל 200 ש"ח עבור הוצאות נסיעה, והוא הוציא על זה 150 ש"ח, ינכה סך זה מהנטו)³⁵.

כמו כן, הנוסע ברכבו לעבודה, רשאי לנכות את מחיר הדלק שהוצרך להוציא כדי להגיע אל מקום עבודתו, אבל לא את שאר הוצאות שמוציאים על הרכב, אם עומד אף לשימוש הפרטי והיה מוציאם בלאו הכי³⁶.

מס ההכנסה המנוכה מהמשכורת, נחשב כהוצאה ואינו חייב במעשר. ואם מקבל החזר מהמס, הרי מעות אלו שייכים לו, וצריך להפריש מהם המעשר³⁷.

ביטוח לאומי שמנכים מהמשכורת בהתאם לגובה משכורתו, הרי הוא כשאר מסים שאין צריך להפריש עליו מעשר³⁸. ומס בריאות שמנכים מהמשכורת, י"א שפטור ממעשר. ו"א שכין שזכאי מחמת זה לשירותי קופת חולים, יש לתת ממנו מעשר. ומ"מ אין צריך לעשר אלא כנגד הסך המינימלי השווה אצל כל אזרח, אבל מה שמוסיפים לזה בהתאם לגובה משכורתו, נחשב להוצאה ואין צריך לעשרו³⁹.

ואשה נשואה שעובדת ויורד ממשכורתה אחוז מסוים למס בריאות, נראה שאינה צריכה לעשר כלל את סך המס שמנכים ממשכורתה⁴⁰.

דמי הבראה שמקבלים במשכורת, נראה שצריך לעשרם. ויש אומרים שרק אם לא השתמש בכסף לצורך הבראה צריך לעשרו, אבל אם השתמש בו להבראה, אין צריך לעשר (וינכה סך זה מהמשכורת)⁴¹.

33. שם, והוא עפ"י מ"ש בפ"ח סע' קטז, וע"ש התנאים לזה.

34. פרק ה סע' כא.

35. פרק ו סע' כה.

36. שם הע' 161. והרוכש כרטיס 'חופשי חודשי' כדי להגיע למקום עבודתו, ולולי עבודתו לא היה רוכשו, רשאי לנכותו מהרווח, ואף אם נהנה מזה שיכול לנסוע נסיעות שאינם לצורך העבודה (היות ובלא"ה לא היה רוכשו). ואם היה קונהו גם ללא העבודה, רשאי לנכות סכום ההוצאה באופן יחסי, כגון אם נוסע 60% לצורך עניניו הפרטיים, 40% לצורך מסחר, אזי ינכה מהרווח 40% מערך החופשי חודשי. שם.

37. שם סע' יז.

38. שם סע' יט.

39. שם סע' כ. וכפי הידוע כיום, מי שאין לו הכנסות, צריך לשלם בכל חודש מס בסך של 104 ש"ח. א"כ לדעה זו צריך להוסיף לשכר הנטו סך זה קודם שמעשרו.

40. שם.

41. שם סע' כו, וע"ש מ"ש בהערה.

המדריך לניהול חשבון בספי המעשר

כסף המופרש לקרן השתלמות, פנסיה או קופת גמל, אין צריך להפריש עליו מעשר עתה, אלא רק כאשר מקבל את הכסף.⁴²

בעל עסק (עצמאי)

ה. יקבע זמן לעריכת חשבון המעשר, כגון בכל ג' חדשים, או חצי שנה, או על כל פנים בכל שנה, בזמן שנח לו. והנכון לערוך החשבון בערב ראש השנה, כי בראש השנה נגזר הכל וקצובים מזונותיו.⁴³ וכן אפשר לעשות חשבון בתאריך שמכינים ממילא הדו"ח לשלטונות המס, כיון שאז מדייק בחשבונותיו.⁴⁴

במשך השנה (או הג' חודשים וכד') ירשום כל הכנסותיו מהעסק, ולעומת זה ירשום כל הוצאותיו עבור העסק, ובכלל זה, סחורה, דמי שכירות של החנות, שכר העובדים (והמסים שמשלם עבורם), בגדי עבודה נצרכים, הוצאות חשמל וטלפון, דמי ביטוחים ומסים, פרסום, דמי נסיעות הכרחיות, מלון, הובלת סחורה ומשלוחים.⁴⁵ וכן ינכה מסים שונים שמשלם מחמת העסק, כגון ארנונה על בית העסק, ומה שמשלם למס הכנסה.⁴⁶ וכן מה שמשלם לביטוח לאומי, רשאי לנכותו מחשבון רווחיו.⁴⁷

גם ירשום כל נתינותיו לצדקה שנתן במשך השנה. ובעת עריכת החשבון, ינכה ההוצאות מההכנסות, ומסך זה יפחית את מה שנתן לצדקה במשך השנה, ומהנותר יפריש מעשר.⁴⁸

אם היו לו הפסדים בעסק, רשאי לנכותם מהרווח.⁴⁹

רשאי לתת לעני חפץ או אוכל במקום כסף, ולחשבו כנתינת מעשר כספים.⁵⁰ וכן בעל מקצוע העושה עבודה לעני, רשאי לחשב את שווי העבודה כנתינה למעשר, באופן שאם לא היה מוותר היה העני משלם לו על

42. שם סע' כג.

43. וראה בפרק ג' הע' 5 ש"א שיעשה חשבון בכל שנה בין ר"ה ליוה"כ.

44. פרק ג סע' ג.

45. פרק ו סע' יא. והוצאות שנשאר בידו שווה כסף, כגון רכב, רהיטים, ציוד משרדי וכד', נחלקו הפוסקים אם רשאי לנכותם, כמ"ש בפ"ו סע' יב, ע"ש. וע"ע בסעיפים יד-טז עוד דינים בזה.

46. שם סע' יז. וע"ש בסע' יג בענין מי רכש חנות לצורך העסק ומשלם עליה משכנתא.

47. שם סע' יט.

48. ראה באהבת חסד (פ"ב ס"ב אות ד) שהוסיף, שיראה להפריש את המעשר ולחלקם תכף, ואם אין מזדמן לפניו כעת האנשים שבדעתו ליתן להם, יכול להשהות את המעשר אצלו עד שידמנו לו או מוכרח לחלקם תכף וכו', עכ"ל. וטעמו משום דבצדקה מחויב לחלקם לאלתר כדי שלא יעבור על בל תאחר א"כ רוצה ליתן לעני מסוים, כמ"ש לעיל פ"ג הע'

41. (אמנם לפי מה שנתבאר שם צע"ק, דכיון שכתב שם האהבת חסד מתחילה שיתנה את קבלת המצוה בלי נדר, א"כ תו לא שייך בזה איסור בל תאחר כל שלא הפריש המעות לשם צדקה, וכמו שנתבאר שם בסע' יב, ע"ש. אכן נראה דמפני שכתב שיפרישם קודם שיחלקם, מה"ט הוא דאיכא בבל תאחר, אך לפי מ"ש לעיל הע' 9 בשם החזו"א, שוב אין בזה חשש).

49. שם סע' ל, ע"ש. ועע"ש אם רשאי לנכות הפסד שאירע אצלו בזמן אחד מרווח מזמן אחר.

50. פרק ד סע' ג, ע"ש. וצריך לשום את שווי החפץ כפי מה שהוא שווה עתה למכרו, וי"א שהשווי נמדד לפי מה שזה שווה למקבל, ע"ש בהע' 10 111.

המדריך לניהול חשבון כספי המעשר

העבודה⁵¹:

כמו כן, רשאי לעשות לעני הנחה על חפץ שמוכר לו, או על עבודה שעושה לו וכד', ולהחשיב ההנחה כנתנית מעשר, ובתנאי שעושה לו הנחה דוקא בגלל היותו עני, ולא היה עושה הנחה זו לאדם אחר שאינו עני⁵².

מי שיש ברשותו עסק והוגדל שווי והתייקר, אינו חייב לתת מעשר מערך היוקר, שאין חיוב מעשר אלא רק רווח הבא לידו בשעת מכירה. ולכן חברה בע"מ שנוסף לה רווח, כל זמן שנשאר הרווח בתוך העסק, אינו חייב לעשר. ורק כאשר הרווח נכנס לחשבון הפרטי של הבעלים, חייב במעשר. ו"א שגם אם נשאר הרווח בתוך העסק, אם יש לו כסף אחר, יש לתת מזה מעשר (אך אינו חייב למכור בשביל המעשר)⁵³.

עני

ט. מי שמצבו הכלכלי דחוק ואין לו כדי פרנסתו, מעיקר הדין פטור מלהפריש מעשר כספים. ומ"מ אם רוצה להחמיר על עצמו להפריש מעשר כספים, רשאי, ויש שאף המליצו לעשות כן. ומ"מ יזהר שלא יצמצם הרבה מאוד בהוצאות הבית שלא מדעת אנשי ביתו כדי ליתן צדקה, שהרי הם קודמים לשאר עניינים⁵⁴.

גדר עני לענין זה, יש שכתב שהוא כל שמצבו הכלכלי דחוק ביותר עד שזקוק לעזרה מאחרים עבור צרכיו ההכרחיים. ו"א שהוא הדין כשחסרים לו אף שאר דברים שהיה רגיל בהם למחיתו⁵⁵.

מי שיש לו חובות שחייב לפורעם, אם ע"י הפרשת מעשר כספים ימעט בפרעון החוב, לא יתן צדקה לאחרים עד שיפרע חובותיו. אך אם חובותיו מסודרים, כגון שחייב הלואות בתשלומים שיכול לעמוד בהם, או משכנתא וכדומה, יתן מעשר⁵⁶.

אף מי שאין לו כדי פרנסתו, מובא בפוסקים כמה עצות לכך שיוכל לקיים מצות מעשר כספים⁵⁷.

[א] על ידי שיעשרו שני עניים זה לזה. ובלבד שלא יעשו תנאי שחברו יחזור ויתן לו. וכן שלא יעשו ביניהם בקביעות, ואם השני לא ירצה לתת לו חזרה, לא יקפיד עליו. ובמקום שאפשר, יותר טוב שאדם שלישי יסדיר את הדבר ביניהם בלי ידיעתם, או שאחד יגיד לשני שנתנו לו עצה כזו והוא כבר יבין הדבר, ולאחר זמן (לא סמוך לדבריו) יתן לחברו את מעשרו, ובאופן שלא נדברו מלכתחילה על כך, רק מעצמם עושים כן. גם ישתדל שיתן לעני שדומה לו בעניות.

51. שם סע' ד. וע"ש עוד פרטים בזה.

52. שם סע' ה. וצריך לרשום בחשבון המעשר שהרויח כביכול שכר מלא, ולרשום שנתן כך וכך למעשר, וכגון אם עבד בערך של 1000 ש"ח, ועשה הנחה של 300, אז ירשום ברשימת ההכנסות שהרויח 1000 (שמהם נתחייב לעשר 100), ובנתניות לצדקה ירשום שנתן 300 לצדקה.

53. פרק ה סע' טז.

54. פ"י סע' א. וע"ש בהע' 4. אכן י"א שבמצב כזה יקה את כסף מעשרו לעצמו, ע"ש בהערה 16 מ"ש בזה.

55. שם סע' ב.

56. שם סע' ג.

57. שם סע' ד.

המדריך לניהול חשבון כספי המעשר

[ב] ינכה את כל הוצאות ביתו ההכרחיות שמוציא כאכילה ושתייה ולבוש, ורק מהנותר יפריש מעשר⁵⁸.

[ג] אם יש לו ילדים מעל גיל שש, יכול ליתן מעשרותיו לצורך מזון ילדיו. או ישלם שכר לימוד בניו הלומדים בת"ת ובישיבה מכספי מעשר.

[ד] אם אין באפשרותו לעשות כאחד העצות הנ"ל, נראה שבכל זאת יפריש המעשר לקופה, ויטול ממנה הוא בעצמו⁵⁹.

מי שיש לו מעט יותר מכדי פרנסתו (אך עדיין נחשב עני לענין שמוותו לו לקבל צדקה מאחרים, כמ"ש בפרק יא), צריך להפריש מעשר כספים כשאר בני אדם. ומ"מ אם על ידי שיתן מעשר כספים יחסר חלק מפרנסתו, נחלקו הפוסקים באיזה אופן יחשב המעשר, י"א שצריך להפריש מעשר מכל מה שמרויח, אע"פ שעל ידי זה יחסר לו מעט מכדי פרנסתו [כגון מי שמרויח 650 דולר בחודש, ולצורך פרנסתו זקוק 600 דולר לחודש, צריך להפריש 65 דולר, אע"פ שלא ישאר בידו כדי פרנסתו]. וי"א שצריך להפריש מהרווח רק את הסכום העודף על מה שצריך לצורך פרנסתו (אע"פ שאינו מגיע לעשירית מרווחיו) [ולכן בדוגמא הנ"ל אינו מפריש אלא 50 דולר]⁶⁰.

המפריש חומש

י. הרוצה לזכות לקיים מצות צדקה ומעשר כספים בהידור ובענין יפה, ירגיל את עצמו שמכל אשר ירוויח, יפריש מהם שיעור חומש⁶¹. והעושה כן, מובטח לו שיתעשר⁶².

אופן החלוקה של מדת חומש, יכול לכתחילה לחלקם לחצאין, באופן כזה שמעשר אחד לבעלי תורה, ומעשר שני לשאר צרכי מצוה⁶³. ומ"מ מצוה מן המובחר לתת כל כספי החומש לעמלי תורה⁶⁴.

ונכון שיפריש שתי פעמים מעשר⁶⁵.

58. כמ"ש בפרק ו סע' ה. ע"ש. וע"ש בהע' 12 בדברי מרן שבט הלוי, דמשמע דה"מ רק למי שמצבו דחוק ביותר. מה גם שאין מקור מפורש לקולא זו כמ"ש בפרק הכללים סע' יט, ע"ש. ומ"מ ראה בפרק ו סע' יח, שיש מתירים עכ"פ לנכות כל המסים שמשלם אף שאינם לצורך עסק, כגון ארנונה, ביטוח לאומי וכד', ויתנה כן מתחילת הנהגתו בנתינת המעשר.

59. עיין פרק י הע' 16.

60. פרק י סע' ה. וע"ש שכתבנו שאף לדעת המחמירים, י"א שמוותר לו לקחת ממעשר זה את מה שחסר לו להשלמת פרנסתו, אך שיש חולקים. ולמעשה נראה ליעץ שיפריש כנגד כל הרווח, ואת החלק הנצרך לו לצורך פרנסתו יוציא לצורך פרנסת בניו או לימודיהם, שי"א שיוצא בזה י"ח מעשר וכנ"ל.

61. פרק א סע' יא.

62. ראה בפרק הכללים הע' 12 דברי הגר"א בזה, וע"ש שנתבאר שכונתו שמועיל חומש לעשירות בכל ענין.

63. פרק א סע' יב, ופרק ח סע' צט. וע"ש בהערות מ"ש לענין סוגי המצוות שרשאי לקנות ממעות החומש, שי"א שמוותר אפילו למצוה מחויבת, כגון לקנות אתרוג לעצמו או להוצאות בניו לת"ת וכיוצא בזה. ויש חולקים.

64. פרק ח הע' 262. ורבים נוהגים להפריש את המעשר השני לגמ"ח הלוואות, ולהוציאם לצורך נישואי ילדיו בבוא העת. ונראה שכך הוא יותר טוב מאשר להשתמש בהם לשאר צרכי מצוה, שהרי י"א שהלוואה הוי בכלל צדקה, כש"ג בפ"ח הע' 227. ע"ש.

65. פרק א הע' 29 בשם האהבת חסד. ונראה דר"ל שלא יתן החומש בבת אחת, אלא יחלקו לשתי נתינות נפרדות.

טבלת מעשרות					
שנת:		חודש:			
מעשרות שהופרשו, והוראות קבע			הכנסות		
סכום	מטרה	תאריך	סך הכנסה	מקור	תאריך
סך כל מעשרות שהופרשו:			סך כל ההכנסות:		
סיכום סופי			הוצאות / הערות		
	סך כל ההכנסות:				
	[סך כל ההוצאות:]				
	[סך ההכנסה נטה:]				
	עשירית ההכנסה:				
	סך כל המעשרות שהופרשו:				
	סה"כ הנותר להפרשה:				
	חמישית ההכנסה:				
	סך כל המעשרות שהופרשו:				
	סה"כ להפרשה:				

טבלת מעשרות					
שנת:		חודש:			
מעשרות שהופרשו, והוראות קבע			הכנסות		
סכום	מטרה	תאריך	סך הכנסה	מקור	תאריך
סך כל מעשרות שהופרשו:			סך כל ההכנסות:		
סיכום סופי			הוצאות / הערות		
	סך כל ההכנסות:				
	[סך כל ההוצאות:]				
	[סך ההכנסה נטה:]				
	עשירית ההכנסה:				
	סך כל המעשרות שהופרשו:				
	סה"כ הנותר להפרשה:				
	חמישית ההכנסה:				
	סך כל המעשרות שהופרשו:				
	סה"כ להפרשה:				

מדברי רבותינו בענין מעלת מצות מעשר כספים

בילקוט שמעוני (פר' ראה סי' תתצג) עה"פ 'עשר תעשר', עשר שתתעשר, אמר הקב"ה עשר את שלי ואני מעשר (שי"ן ימנית) את שלך.

בשבת (ק"ט.) עשירים שבא"י במה הם זוכים, בשביל שמעשרים (ובמנורת המאור, וכן בשו"ת היעב"ץ מפרשים דקאי אמעשר כספים).

במדרש תנחומא (חיי שרה ס"ד) עה"פ 'זה' ברך את אברהם בכל, וז"ל: בזכות מה? בזכות שהפריש מעשר מכל, שנאמר "ויתן לו מעשר מכל". ע"כ.

בספר מגיד מישרים (פר' צו בסופו) כתב, ולא אתקן מעשר אלא למאן דבעי לאתעשרא וכו'. עכ"ל.

בספר קרניים למוהר"ר אהרן מקרדינא (מאמר יב) כתב וז"ל: בזכות המעשר שישאל נותנים כי הוא דוחה הקליפות בסוד השם 'ירת' ובסוד חמשה עשר מאות וארבעה רקיעים המשפיעים ברכה להנותן בסודו מרומז זה.

ושם בפירוש דן ירין לרבינו הקדוש ר' שמשון מאוסטרופוליא זצ"ל כתב וז"ל: ידוע תדע שגדול זכות המעשר כי הוא דוחה כל הקליפות, ואם באתי להביא כאן כל סדר סוד המעשר יהיה קטנה היריעה מהכיל, כי סודו גדול ונורא וכו'. והנה דע מעשר גימטריא 'ירת' שבו דחה הקב"ה למלאכים כמבואר בפנים וגם בספר נעיונות נצח, וכמו שאירע ליעקב בשביל שלא קיים וכל אשר תתן לי עשר אנשורנו לך כתיב ביה ויאבק איש עמו והוא הקליפה שר של עשו כנודע ממדרשי רז"ל. וידוע מדברי המקובלים שיש תתש"ם רקיעים המשפיעים ברכה טובה לנותן מעשרותיו כראוי כמו שמבואר בפנים, וזהו שכתב סוד עשר תעשר גימטריא ממש תתש"ם ממש כדפרישית. וזהו שכתב בסוד חמשה עשר מאות וארבעים רקיעים המשפיעים וכו' כדפירשתי. עכ"ל.

במנורת המאור לרבינו יצחק אבוהב זצ"ל (סי' קצב) כתב וז"ל: הצדקה מעשרת לאדם שנאמר 'יש מפזר תוסף עוד, וחושך מיושר אך למחסור', 'נותן לרש אין מחסור' וגו', והצדקה בזמן הזה במקום המעשרות שמעשרין לנותן כדגרסינן וכו' עשר בשביל שתתעשר וכו', לפיכך אל ירפה אדם ידו מן המעשרות ויתנם כראוי מן השדה ומן הבית ומכל מה שיבא לידו בשום ענין בעולם, ובזה מולחו לממונו ומקיימו ומוסיף עליו אלף פעמים.

בתנחומא (פר' ראה סי' יח) עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, עשר 'בשביל שלא תתחסר' וכו' ע"כ, וכתב הח"ח באהבת חסד (שם) שרמז לנו המדרש שאפילו אם יש לו דבר שגורם לידי עניות, ויש לו כנגדו מצות מעשר, מועיל זכות מעשר על כל פנים שלא יתחסר.

בספר כתר ראש (סי' קכד) שמעיד על רבו הגר"ח מוולאז'ין, שפעם אחת היה לרבינו ספק בדמי מעשר, והקיל עצמו בזה הפעם, ותיכף אח"כ נטבע דלי בבאר, והורידו כלי גרזן עם ווים להוציאו, ונפל גם הגרזן לבאר, ועשה חשבון שהדלי והגרזן עלו ממש כמו כסף מעשר שלא נתן מצד שנסתפק לו, והפריש תיכף המעשר ואח"כ עלה הגרזן והדלי. ע"ש.

מעלת מצות מעשר כספים

בהגהות לצוואת יש נוחלין (פרק זהירות הצדקה אות ל) לר' יעקב אחי השל"ה הקדוש שכתב, והוא דבר הנראה לעין שבמקום שנהגו ונזהרין במעשרותיהן כראוי, נתעשרו הרבה ועשרם שמור בידם, ויש נוחלין ומנחלין אותם לבניהם אחריהן וכו'.

בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' תקס סק"ב) הביא בשם החזו"א, דאף דמדינא פטורים ממעש"כ, מ"מ לא יפסידו מנתנית מעשר, כי מה שמרויח ממניעת נתינת המעשר הולך לריק ברופאים או שאר הוצאות שאינם לפרנסתו.

בספר דרך שיחה (עמ' תקסח) הביא עדות הגר"ק בשם הסטייפלר ז"ל: אבא זצ"ל אמר כי מי שמקפיד על מעשר אין למס הכנסה שליטה עליו. פעם שאלתי את אבא זצ"ל בענין ספק שהיה לי במעשר כספים ואמר לי בכל הספיקות רק תחמיר כי ממעשר אף פעם לא מפסידים רק מרויחים.

בספר לשכנו תדרשו (ח"א עמ' קפט) מובא מעשה מהסטייפלר ז"ל: מעשה באברך שאירע לו כמה מקרים לא טובים ושלח לשאול אל הקודש פנימה למרן זצ"ל מאחר ולאחרונה היה קצת לחוץ במעות ולא נתן עדיין מעשר לצדקה אלא רשם בפנינקסו שחייב לצדקה כך וכך, האם יש לתלות את המקרים שקרו לו בעונש זה שלא נתן עדיין את המעשר, ואותו שואל כתב עוד איזה ענין שאפשר שבסיבתו באו אליו המקרים אשר לא טובים, מרן זצ"ל ענה שמסתבר שהגורם הוא ענין הצדקה מאחר ומבואר בספרים 'שהמעשר הוא שמירה שלא יבוא לידי היזק' וזה שלא נתן עדיין חסר לו שמירה זו ומסתבר שלכך נענש, ואע"פ שהיה דחוק מכל מקום חסרה לו שמירה זו.

עוד מעשה באברך שנפל לאיזה ענין מסובך של משפטים כספיים בסכום גדול מאד ושלח אל הקודש פנימה למרן זצ"ל ובתוך דבריו כתב לו שנתן מעשר מכל רווח הבא לידי, מרן בשמעו זאת התבטא ואמר אם הוא נותן מעשר לא יארע לו שום נזק, וכן היה שנמשך הענין 7 שנים ובאופן בלתי טבעי חזר לו כל רכושו וכמו שאמר מרן שלא יארע לו שום נזק. עכ"ל.

ובספר פאר הדור (ח"ד עמ' צה) נשאל מרן החזו"א מכן תורה זמן קצר אחרי נשואיו שהיה מסובך בחובות כספיים לרגל רכישת דירה ורהיטים, האם במצב זה מוטל עליו חיוב מן הדין להפריש מעשר כספים. ענה, "אין את נפשי לדבר מנקודת מבט הלכתי, אבל מתרחשים לרוב מקרים שאין להגדירם כצרה, הצטננות קלה, וכדומה, כל טיפול בהם אצל רופא ובית מרקחת עולה חמש לירות לפחות, ואת אלה יכולים בודאי לחסוך על ידי הפרשת מעשר כספים... גם דברים גדולים יותר חוסכים בזה".

ובספר מעשה איש (ח"א עמ' קמד הע' 2) אמר פעם 'פלוגי שזהיר ומדקדק במעשר כספים, יתעשר'. (מהג"ר שמריו גריינמן זצ"ל).

עוד שם: ושמענו מהגר"י אידלשטיין [זצ"ל]: פגשתי פעם יהודי אחד בנסיעה בתחבורה ציבורית, וסיפר לי שכל חודש נוסע למקום פלוגי ליטול תרומה מפלוגי, שאשתו פעם אחת הפילה עוברת רח"ל, ולפעם הבאה חשש מאוד מפני הבאות, וסיפר זאת לא' ממכריו, וזה הציג לו ליטול עצה מן החזו"א. פלוגי זה הגיע לבית רבינו ותינה בפניו צער. "כיצד נוהגת היא עם הצפרניים" שאלו רבינו, וזה השיב זהירים בהם אנחנו. ואמר לו רבינו, שלא ישמע לרופאים ושא"ה תלד אשתו בן זכר בריא ושלם, רק ביקשו שיקבל על עצמו שיתן 'מעשר כספים' מרווחיו, והוא הבטיח. כשקם לצאת חזר לרבינו בטענה: "עולה חדש אני ויש לי הוצאות רבות, לשיקום ביתי ולכשירווח לי אתן מעשר", ואז הגיב רבינו "כבר עתה היצר הרע

מעלת מצות מעשר כספים

מתחיל... לא זו הדרך ותקבל על עצמך עתה מיד לתת מעשר!" וקיבל עליו כמצוות רבינו. בשעה טובה נולד לו בן ורבינו נתכבד בסנדקאות. לאחר תקופה שוב הרתה אשתו והיתה בסכנה ורבינו שאלו על המעשר, ויעץ לו לעמוד בקבלה זו, ואח"כ נהיה קבלן גדול והיה נותן סכום עתק למקומות תורה וכו'. במשך השנים הפסיק הלה לתת מעשר כספים וירד מנכסיו.

וכתב מרן הח"ח באהבת חסד (פ"כ סעי' ו) וז"ל: עוד אמרתי להודיע דבר אחד, שהנהגים במעשר וחומש מכל מה שירויחו, גדול הרבה צדקתם יותר מאותם שנותנים סתם צדקה אפילו אם יתנו כמותם, מפני שאלו הנותנים סתם צדקה יש להם רק מצות צדקה, אבל העסק שלהם אין בו יתרון על זולתם, מה שאין כן אלו שעסקם משותף גם לגבוה העסק גופא יש בו יתרון גדול שהוא עסק שיש בו מצוה, ובפרט אם בעת שקבל על עצמו מצות מעשר וחומש, חשב אז כדי שכל פעולתיו יהיה בהם חלק לה', מה יפה חלקו ומה נעים גורלו. עכ"ל.

וכן מצינו אף גבי שאר צדקה דעלמא גודל מעלתה וסגולתה לעשירות, דהכי איתא במדרש משלי (יא, כד) על הפסוק 'יש מפזר ונוסף עוד', אמר רבי אבהו אם ראית אדם מפזר מעותיו לצדקה הוי יודע שהוא מוסיף, שנאמר יש מפזר ונוסף עוד.

במדרש משלי (כח, כז) על הפסוק 'נותן לרש אין מחסור', אמר רבי עקיבא, כל מי שנותן צדקה לעני, אין מחסור. ופי' המצודת דוד, לא יחסר עשרו בעבור פזור הצדקה.

במסכת כתובות (סו:) מלח ממון חסר, ופירש"י הרוצה למלוח ממונו כלומר לגרום לו שיתקיים, יחסרנו לצדקה תמיד וחסרנו זהו קיומו.

ברמב"ן עה"ת (שמות ג, יג) עה"פ 'אהיה אשר אהיה' הביא מדרש אגדה, וז"ל: ומהו אהיה אשר אהיה, כשם שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך, אם פותחין את ידיהם 'ועושין צדקה', אף אני אפתח את ידי, שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב, וכו'. עכ"ל.

בטור (סי' רמז) לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ולא דבר רע ולא היזק מתגולל על ידה שנאמר (ישעיה לב יז) 'והיה מעשה הצדקה שלום' וכו'. ועוד כי הדבר בדוק ומנוסה כי בשביל הצדקה שנותן לא יחסר לו וכו'.

בב"ב (ט:) אמר רבי יצחק מאי דכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, כל הרודף אחר צדקה הקב"ה ממציא לו מעות ועושה בהן צדקה. ופי' רבינו גרשום שם, שיהיה לו נכסים ועושר שיעשה מהן צדקה.

בזוהר (בראשית דף תק) מאן דסעידי למריה דאורייתא, זכי לעותרא בעה"ז ובעוה"ב.

בחי' המאירי ב"ב (ט. ד"ה כל) כתב וז"ל: כל הרודף אחר הצדקה יהא בטוח שהקב"ה ממציא לו מעות לעשות צדקה וכו', וכן יהא בטוח ששכרו מזומן לו אף בעוה"ז בו ובממונו ובבנים עוסקי תורה ובעלי עושר וכבוד (והוא מהגמ' שם).

ובירושלמי (ב"ק פרק החובל ה"ז) תני רבי יהודה אומר משום רבן גמליאל, הרי הוא אומר (דברים יג יח) 'ונתן לך רחמים', סימן זה יהיה בידך, כל זמן שאתה רחמן המקום מרחם עליך, אינך מרחם אין המקום מרחם עליך. ופירש בספר מעיל צדקה בשם עבודת הקודש (סי' א רכו), כשאדם פותח היד גם

מעלת מצות מעשר כספים

הצל שלו פותחת, ואם סותמה גם צלו סותמה. כך, כשאדם פותח ידו לעני פותחין לו מן השמים לתת לו, ואם סותם ידו, גם סותמים לו מן השמים.

בב"ב (י.), דרש ר"י בר"ש, כשם שמוזנותיו של אדם קצובים לו מר"ה ועד ר"ה, כך חסרונותיו של אדם קצובים לו מר"ה לר"ה, זכה, 'פרוס לרעב לחמך' (יתן אותו חסרון לעניים. רש"י), לא זכה, 'ועניים מרודים תביא בית' (חיל המלך. מהרש"א). ע"כ. כלומר שעל כל אדם נקצב כמה יחסר מממונו, ומה שלא נותן מהם לעניים, הולך להבל וריק.

וע"ש שמביאה הגמ' ע"ז המעשה ברבן יוחנן בן זכאי שחלם במוצאי ר"ה שנגזר על בני אחותו שיפסידו אותה שנה שבע מאות דינרים, וכל אותה השנה היה כופה אותם בדברים וגובה מהם צדקה, עד שבערב ר"ה הבא לא נשאר אלא יז' זוז שלא נתנו לצדקה מאותם השבע מאות, ובערב יזה"כ שלחו מהקיסר ליטול ממונם, ואמר להם רבי יוחנן שלא ייראו שמה יפסידו הרבה, שלא יקחו להם אלא יז' זוז, וכך היה. ע"ש. וכע"ז איתא גם בויקרא רבה (לד, יב) מעשה עם רשב"י ע"ש. (וכן הוא כמש בענין המוּבא מהגר"ח מוולאז'ין הנ"ל).

במדרש תנחומא (פר' תרומה ס' ט) איתא, כיון שבנה שלמה המלך ע"ה את הבית אמר בתפלתו רבון העולמים, אם יש אדם שיתפלל לפניך שתתן לו ואתה יודע שהוא כילי (קמצן), אל תתן לו.

בפסיקתא דרב כהנא (פ"י), עביד בהונך, עד דלא תעביד בלא הונך.

בפסיקתא רבתי (פכ"ה), מעשה באחד שהיה לו נכסים הרבה והיתה נפשו רעה ולא נתן למצוה מימיו. פעם אחת נשתטה ונטל אש והצית בבתי שלו, ונטל כספו וזהבו והשליכו לים, נטל קורדום ושיבר את החביות של משקים שהיו לו, מי גרם לו כל זאת, על ידי שלא כיבד את ה' עד שהונו עליו. ע"כ.

בסנהדרין (צב). א"ר אלעזר, כל מי שאינו מנהנה תלמידי חכמים מנכסיו, אינו רואה סימן ברכה לעולם.

בזוהר (בראשית עמ' תמב) איתא, אלין אטימין לבא דאיתכנשין אוצרין ולא יהבי צדקה, עלייהו כתיב (משלי יא, ד) לא יועילו אוצרות רשע.

במדרש שה"ש רבה (ו, יא) איתא, בית שלא פתוח לעניים פתוח לרופאים. וכתב בספר מעיל צדקה (ס' א תשז) כלומר הקב"ה שולח עליו חולאים ויצטרך להוציא ממון לרפואתו, ואז לא תועיל לו צדקתו כיון שבעל כרחו נותן, וכו'. עכ"ל. (והשוה עם דברי החזו"א הנ"ל).

בירושלמי פאה (א, א) אמרו, אם נתת מכיסך צדקה, הקב"ה משמרך מן הפיסין ומן הזימיות ומן הגלגלות ומן הארגוניות (מיני מיסים הם. פני משה).

ובשל"ה הק' (שעה"א א, מו), שבני אדם שאירע להם הפסד ומקמצים בנתינת הצדקה, הרי הם כמכבים אש בתבן, וכצמא ששותה מים מלוחים לצמאו. ע"ש.

ובפסחים (נג:), כל המטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים, זוהו ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר "כי בצל החכמה בצל הכסף" (קהלת ז, יב). ומפרש"י ז"ל: במחיצת החכמה יכנס זה שהנהוה מנכסיו. עכ"ל.

סגולת העשירות והיתר הניסיון במעשר כספים

המעשר מסוגל לעשירות

א. הובטחנו על ידי חז"ל הקדושים, שכל המזדקק להפריש מעשר כספים כדין, זוכה לעשירות¹, כפי שדרשו חז"ל (תענית ט.) "עשר תעשר", עשר בשביל שתתעשר². וכשם שהמקיים מצות מעשר כספים זוכה לעשירות, כך הנמנע מלתת מכספו לעניים, גורם בכך שח"ו יתחסר ממנו³.

1. והיינו דלא מבעיא שאינו מחסיר ע"י נתינתה, וכל מה שמפור מעותיו לצדקה חוזר אל בעליו, וכמ"ש הטור (ריש סי' רמו סעי' ב) וז"ל: ולעולם אין אדם מעני מן הצדקה ולא דבר רע ולא היוק מתגולל על ידה שנאמר (ישעיה לב יז) 'היה מעשה הצדקה שלום וכו', ושם בסעי' ד': ועוד כי הדבר בדוק ומנוסה כי בשביל הצדקה שנותן לא יחסר לו וכו', אלא אף מוסיפה עושר על עושרו, כמ"ש הטור בהמשך להנ"ל וז"ל: אלא אדרבה תוסיף לו עושר וכבוד כדכתיב 'הביאו את כל וכו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די'. עכ"ל. ועיין עוד לקמן עמ' 20 ואילך שליקטנו ציטוטים רבים מהז"ל ומגדולי הדורות מסגולת הפרשת מעשר כספים לעשירות.

2. וקאי קרא גם לענין מעשר כספים ולא רק מעשר דגן, וכמשי"נ לקמן עמ' 22 ואילך עש"ב, ואיתא נמי במדרש ילקוט שמעוני (פר' ראה סי' תצג) על פסוק זה, עשר תעשר, עשר שתתעשר, אמר הקב"ה עשר את שלי 'ואני מעשר (ש"ן ימנית) את שלך', אמר רבי אבא רמז לפרגמטוטיון (סוחרים) ולמפרשי ימים שיהיו מוציאים אחד מעשרה לעמלי תורה. ע"כ. וכע"ז איתא נמי במדרש תנחומא (פרשת ראה סי' ז), עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, עשר כדי שלא תתחסר, רמז למפרשי ימים להפריש אחד מן עשרה לעמלי תורה. ע"כ.

והטעם שהובטח העשירות ע"י מעש"כ, כתב בספר הבתים (עשין מצוה קכז) וז"ל: מפני שאדם מצד טבעו יקשה בעיניו בתתו מהונו, לכן הבטיחהו ה' שבגלל הדבר הזה יברכנו ויבחנו זה (וכ"כ טעם זה מרן החיד"א בספרו מראית העין), וגם לחזק אמונת ההשגחה שהיא יסוד אמונתנו כמו שבארנו פעמים רבות. עכ"ל. ובספרו כתר ראש להגר"ח מוולאז'ין (סי' קכג) בשם הגר"א כתב, שע"י הפרשת מעש"כ יושרש בזה מידת הבטחון, והלואי כל ישראל היו שומרים מעשר היה מתקיים הפסוק אפס כי היה לא יהיה בך אביון. עכ"ל. וע"ע בדברי החינוך דלקמן הע' 5.

3. דהכי אמר' בתנחומא ובילקוט ח"ל, עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, 'עשר בשביל שלא תתחסר' ע"כ, משמע שאם אינו מעשר מתחסר, וכן פירש הר"ף על העין יעקב שם, שמי שאינו מעשר הוא מתחסר, כמו שדרשו ג"כ חז"ל עשר כדי שלא תתחסר. וזה נאמר גם לשיטת דמעש"כ אינו אלא רשות, שכן מתבאר ממה שמובא בשם החזו"א (שול"ת תשה"נ ח"א סי' תקס סק"ב, שלמי שמחה עמ' סד) דאף דמדינא פטורים ממעש"כ, מ"מ לא יפסידו מנתינת מעשר, כי מה שמרויח ממניעת נתינת המעשר הולך לריק ברופאים או שאר הוצאות שאינם לפרנסתו. ע"ש (ומ"מ מסתבר דתלוי במצב האדם הגלוי לפני בורא עולם היודע כמה יכול לתת ולא נתן ואין לזה שיעור, וכמ"ש בכתובות סו. 17. כדבעי ליה למיעבד לא עבד'). וכן מצינו בדברי חז"ל, שעל כל אדם נקצב כמה יחסר ממנו, ומה שלא נותן מהם לעניים, הולך להבל וריק, וכדאיתא בב"ב (י.), דרש ר"י בר"ש, כשם שמוזנותיו של אדם קצובים לו מר"ה ועד ר"ה, כך חסרונותיו של אדם קצובים לו מר"ה לר"ה, זכה, 'פרוס לרעב לחמך' (יתן אותו חסרון לעניים. רש"י), לא זכה, 'ועניים מרודים תביא בית' (חיל המלך. מהרש"א). וע"ש במעשה דריב"ז. וכתב בערוך השלחן (סי' רמז סק"ו) ולא יאמר האדם איך אחסיר ממוני ליתנם לעניים, כי יש לו לדעת שאין הממון שלו, אלא 'פקדון בידו לעשות בו רצון המפקיד', ורצונו שיתן צדקה וכו'. ועיין עוד לקמן עמ' 26 שהבאנו לדבר זה עוד מקורות רבים מדברי חז"ל ומגדולי הדורות.

האם תלוי במעשיו

ב. מזה שהובטח לנו ע"י חז"ל הקדושים, שכל המדקדק להפריש מעשר כספים כדין זוכה לעשירותו, נחלקו בזה האחרונים אם יתכן שיהיו דברים שימנעו את ההבטחה, או שהוא דבר מוחלט ומוכרח שיהיה:⁴

[א] יש אומרים שכל המעשר כהלכה, מוכרח שיזכה ע"י זה לעשירות, ולא יעכב זה שום חטא ועון.⁵

[ב] י"א שודאי יזכה לעשירות, למעט אם יש בידו אותם הדברים שהעידו בהם חז"ל שגורמים לאדם עניות.⁶

[ג] יש אומרים שפעמים יתכן שאף שאר חטאים יגרמו למנוע השפעת העשירות.⁷ (אלא אם כן יתן חומש, שאז מובטח לו בכל עניין שיתעשר).⁸

ומ"מ הדבר ברור שמועיל למנוע ממנו הפסדים אחרים, ושכל מה שנותן, לכל הפחות יחזור אליו.⁹

4. לכאורה יש להוכיח מהא דאמר (תענית ט.) רבי יוחנן לינוקא זיל נסי, דכונתו לומר דהוא בדוק וידוע שהמעשר מתעשר. אך מאידך הרי אנו רואים שיש דנותנים מעשר ואינם מתעשרים. וראיתי בספר בן יהודה למרן הגר"ח זצוק"ל (שם ד"ה זיל נסי) דהקשה כן, ותיריך בשם בנו הג"ר יעקב, דאלו החטא גורם להם למנוע מהם העושר הראוי לבא להם ע"י המעשר, ולכך בינוקא דינו בר עונשין בטח לבו דריו"ח שאם יעשר יתעשר, ולכך אל"ל זיל נסי, עכ"ד. ודפ"ח. וראה לקמן עמ' 30 ואילך שנתבאר כל השיטות שסעיף זה בהרחבה.

5. כן כתב בספר החינוך (מצוה תכד) וז"ל: הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' ובחזונו נא בזאת וגו', והטעם בזה כענין שכתוב (משלי יט יז) מלוה ה' חונן דל, כלומר שהודיענו האל ברוך הוא בפרנסתו משרתי ביתו במעשר, נמצא התועלת והברכה בממנונו על כל פנים, ולא יעכב זה שום דבר חטא ועון. עכ"ל. וכך נראה מדברי הפרישה בשם המהרש"ל, וכן הלבוש, וכן הש"ך (ריש סי' רמז), שכתבו הטעם שהותר הניסיון במעש"כ, משום שאין זה ניסיון משום 'שודאי שיתעשר', כדאמרו עשר בשביל שתתעשר (משא"כ בשאר נסיונות אפשר שינסה ולא יבא ויוכל לבא לידי הרהור מחשבה רעה ומינות. לבוש). ע"ש. וה"מ דווקא כשהממונ עצמו נקי מחשש איסור, וכדלקמן סע' ג.

6. כן נראה ממש"ל מרן הד"ח באהבת חסד (פ"ט ס"א בהגה) להקשות על הא דאיתא במדרש תנחומא (פר' ראה סי' יח), דדריש עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, עשר בשביל שלא תתחסר וכו' ע"כ, והקשה הח"ה, דמאי קמ"ל שלא יתחסר, דאם המעשר מועיל להעשיר, קל וחומר שיעיל שלא יתחסר. ותיריך וז"ל: אמנם כי נהה ידוע שיש הרבה דברים שמביאין האדם לידי עניות, כההיא דאמרינן בסוכה (כט.) בשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים יורדין לטמיון וכו', ולכך רמז לנו המדרש שאפילו אם יש לו דבר שגורם לידי עניות, ויש לו כנגדו מצות מעשר, מועיל זכות מעשר על כל פנים שלא יתחסר. עכ"ל. וכ"ה בספר אמת ליעקב להגר"י מליסא (על אגדות הש"ס תענית ט. ד"ה אשכחיה), דאף דהתורה העידה שמי שמעשר מתעשר, מ"מ הא כבר העידה התורה 'שיש עוונות שהעושה אותם מתרושש', כמאמר החכם בעד אשה זונה עד כבר לחם, וכן המלוה בריבית נכסיו מתמוטטין, והרבה כיוצא בהן, ולו נתכנו עלילות מי נדחה מפני מי. ע"ש. וע"ע מזה לקמן עמ' 32. וראה שם 34 מה נכלל בדברים הגורמים לעניות. ע"ש.

7. נלמד ממה שאמרו חז"ל גבי יעקב אע"ה, שחשש שיתבטלו ההבטחות שהבטיחו הקב"ה משום שמהם שמו חטא, דס"ל לדעה זו שזה נכון אף גבי מעש"כ שהחטא מביטל ההבטחה (וה"מ אף שאר חטאים ולא דווקא חטא ידוע או מסוים), וכמש"נ לקמן עמ' 30 ואילך. עש"ב. וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (שם). ובשם הגר"מ סולובייציק מובא דרך חטאים גדולים הם המעכבים, וזה דבר שכל אחד יודע על עצמו בנקל אם יש בידו עבירות כאלו, וכדבריו מוכח מדברי הרמב"ן כמ"ש שם.

8. כתב בספר כתר ראש להגר"ח מוואלוז'ן (סי' כג) בשם הגר"א ז"ל, שכל השומר מעשר מובטח בכך שלא יבוא לידי היזק כלל, והשומר חומש מובטח שיתעשר עכ"ל, ועיין לעל עמ' 35 שנתבאר שכונתו שמועיל חומש לעשירות בכל ענין, ושכ"כ בספר מנוחה וקדושה לתלמיד הגר"ח מוואלוז'ן (שער התורה סי' כה). ע"ש.

9. כמו שאמרו חז"ל (תנחומא פר' ראה סי' יח), עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, עשר בשביל שלא תתחסר

תנאים לזכות לעשירות

ג. על מנת שיזכה למעלת העשירות, צריך להקפיד לעשר כדת וכדין. וזה עפ"י התנאים הבאים:

[א] יהיה ממונו נקי מחשש גזל¹⁰.

[ב] שיפריש תחילה אף מהקרן¹¹ [כגון כסף שקיבל בירושה או במתנה וכד'¹²].

[ג] י"א שצריך שיתן מעשר בדיוק, לא פחות ואף לא יותר. ויש חולקים¹³.

[ד] י"א שאם נוהג להוציא מעשרותיו אף לשאר מצוות, אע"פ שיש מתירים לעשות כן, מ"מ אין בזה את הבטחת העשירות¹⁴.

[ה] יש אומרים שזה דווקא אם מקפיד לעשר אף כנגד שווי חפצים שמקבל במתנה וכיו"ב, ולא רק ממעות

וכו' ע"כ, וכתב מרן הח"ח באהבת חסד (שם) שרמז לנו המדרש שאפילו אם יש לו דבר שגורם לידי עניות (ו"א אף שאר חטאים וכנ"ל) ויש לו כנגדו מצות מעשר, מועיל זכות מעשר על כל פנים שלא יתחסר. וכן נראה שזו כוונת הגר"א 'שכל השומר מעשר מובטח בכך שלא יבוא לידי היזק כלל', וכמש"נ לקמן עמ' 35. וראה לקמן עמ' 37 שהבאנו לדבר זה עוד מקורות רבים מדברי חז"ל ומגדולי הדורות.

10. כ"כ מרן החיד"א בפירושו על ספר חסידים (ס'י שצה), בשם הזוהר הקדוש, שצריך ליתן צדקה מממונו הנקי מחשש גזל, ואח"כ כתב וז"ל: ועפ"י נתישבה הקירה גדולה שראינו בתים גדולים אשר הפליאו לעשות צדקה וחסד וירדו לטמיון ואבד העושר ההוא וזרעם עניים ואביונים, וכלם היו תמהים איה איפה אשר דיבר ה' ע"י עבדיו בתורה נביאים וכתובים ובש"ס ובמדרשים בתוקף מעלת הצדקה ושכר עושיה. ויש כמה תשובות, ואחת מהן שממונם 'לא היה נקי והיה בו גזל' וה' שונא גזל בעולה, ואדרבה היה לאפושי רחא לאדכרא חובוי וכו'. עכ"ל. וכע"ז כתב המהרש"א בחי' ע"מ כתובות (סז), ובשפת תמים למרן החפץ חיים (פרק ד), הו"ד לקמן עמ' 39. ע"ש.

וראה בגמ' בכתובות (סז). שאמרו גבי נקדימון בן גוריון שנענש בממונו, משום שכשנתן צדקה לעני, לכבודו הוא דעבד ע"ש, וזה גרע ממצוה שלא לשמה, וכמ"ש המהרש"א שם. ע"ש. ומזה יש ללמוד סיבה נוספת לאיבוד ממונו.

11. שו"ת אבקת רוכל (ס'י ג), הובא גם בכנה"ג (בגליון השו"ע ס'י רמט ס"א) וז"ל: ולפי שיש אנשים שמפרישין מעשר מממונם ולא כראוי, כי מתחילה אין מפרישין מן הקרן עד שיריחו וכו', לזה אני אומר כי אינן יוצאים בזה ידי חובתן, כי צריך בתחלה כדי שיהיה מותר לנסות השי"ת בו 'ושיזכה בזה למעלת העושר', שיעשה חשבון מכל אשר יש לו 'גם מהקרן', וכו' עכ"ל. ועיין באהבת חסד (ריש פ"ח) שנתן לזה עצה למי שקשה לו לעשות כן, והוא שיפריש המעשר מן הקרן לעשות בזה גמ"ח לעניים וכו'. ע"ש.

12. בערוך השלחן (ס'י רמט סק"ו) פירש, 'קרן' כגון שירש מאבותיו מעות, ובאג"מ (י"ד ח"א ס'י מג) פירש, המעות שהשיג תחלה לעשות בהם מסחר אם נתנו לו מתנה או ירושה צריך ליתן המעשר, ומן התשעה חלקים יעשה המסחר ויתן אח"כ מהריוח עשירית. עכ"ל.

13. ראה לקמן עמ' 40 ואילך שהבאנו השיטות בזה, וכיצד יעשה ויצא לכל הדעות. ע"ש.

14. כ"כ הנצי"ב בהוספות מכ"ק של העמק דבר (נדפס בסוף ספר דברים עמ' י הוצאות ועד הישיבות, ד"ה להגדיל תורה), וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תסח), שהדבר ברור שכסף מעשר שמובטח מזה שיזכה לשמירת נכסיו מנוק, היינו כשנותן לעניים או לישיבות ות"ת וכדו' וכו'. ע"ש. וכ"כ בספר מנחת צבי (פ"א אות ז). ע"ש. ומדברי החת"ס בשו"ת (ס'י רלב) לא משמע כן לכאורה, כמש"נ לקמן עמ' 43, וע"ש עוד בהרחבה. וראה בשו"ת שבט סופר (י"ד ס'י פד) שאף שהתיר מעיקר הדין לקנות מצוות מכספי מעשר, מ"מ סיים בזה"ל: על כן טוב עין לא ישלם (לעשות מצוות) ממעות מעשר ויקיים בו ברכת עשר תעשר וכו'. עכ"ל.

לנסות השי"ת במעשר

ד. נאמר בתורה (דברים ו, טז) "לא תנסו את ה' אלוקים", מכאן הוזהרנו שלא ינסה האדם להקב"ה לאמר, אעשה מצוה זו ואראה אם יטיב לי ה' בעבורה¹⁵.

אמנם אמרו חז"ל (תענית ט). שלגבי קיום מצות המעשרות לא נאמר 'לא תנסו', ומותר לנסות את השי"ת אם יתעשר על ידה¹⁷, כפי שלמדו מהפסוק (מלאכי ג, י) "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בבית, ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די".

ודעת רוב הפוסקים שהדברים אמורים אף לגבי מעשר מהממון, ולא רק מעשר תבואה¹⁸. וכן עיקר¹⁹.

15. שהרי מדין מעש"כ צריך לעשר אף מחפצים, כמ"ש בספר היראה לרבינו יונה (ה"ד לקמן עמ' 23). אלא שיש דעות שלא נוהגים כן למעשה היות ואינו אלא רק הנהגה טובה. וכ"כ בספר מעשה הצדקה (עמ' סד אות ו), וכ"כ כע"ז בספר יד מלכים (עמ' קב) בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל, דבשביל גדר 'בחנוני' צריך לעשר משהו כסף ע"ש, ונתבאר עוד לקמן עמ' 45. וע"ש שהבאנו מדברי האחרונים עוד כמה טעמים בזה היאך יתכן שמעשר ואינו מתעשר. ע"ש.

16. גדר וטעם איסור 'לא תנסו' נתבאר בהרחבה לקמן עמ' 47 ואילך, ע"ש כל השיטות בזה. וע"ש שיישבנו מנהג העולם במה שנותנים צדקה או עושים מצוה ע"מ לזכות לישועה וכד', שאי"ז בכלל 'לא תנסו', עש"ב.

17. והטעם שהתירו לנסות במעשרות יותר משאר מצוות, מצינו בזה ה' טעמים עיקריים:

[א] משום שאין כאן ניסיון, שבודאי הקב"ה מעשיר אותו, כמו שאמרו עשר בשביל שתתעשר. (אחרונים, וכנ"ל הע' 9).

[ב] משום תקנת העניים. (הרדב"ז סי' תתפג). ור"ל שע"ז יתרבו נותני צדקה ונמצאו העניים מתפרנסים.

[ג] כדי לחזק אמונת ההשגחה שהיא יסוד אמונתנו (ספר הבתים מצוה קז).

[ד] להשריש מידת הבטחון. (כתר ראש להגר"ח מוולאז'ין סי' קכג בשם הגר"א).

[ה] מפני שאדם מצד טבעו יקשה בעיניו לתת מהונו, לכן הבטיחו ה' שבגלל הדבר הזה יברכנו. (ספר הבתים שם).

18. בפת"ש (סי' רמז סק"ב) הביא דעת האוסרים, הלא המה השל"ה הקדוש (מס' מגילה אות כה) והשאלת יעב"ץ (ח"א סוף סימן ג' ד"ה ומכלל) והמשנת חכמים (יסוה"ת עמ' יז).

מאידך מצינו בראשונים ועוד רבים מהפוסקים, שדעתם שאף במעשר מהממון הותר הניסיון, כ"ה דעת רבינו יונה בספר היראה, רבי יהודה החסיד בספרו ספר חסידים (סי' קמד). האור זרוע (הל' צדקה ס"ק יג), הטור (סי' רמז), הרב המעילי (מובא בשטמ"ק כתובות נ), רבינו בחיי (פרשת ואתחנן פ"ו פס' טז, ובריש פרשת כי תבוא). וכן נראה שהוא דעת הב"י (סי' רמז), וכ"כ בשו"ת אבקת רוכל (סי' ג), וכ"נ דעת הרמ"א (סי' רמז סע' ד), וכ"ד האוה"ח הק' בספרו ראשון לציון (שם). וכן פסק מרן הח"ח באהבת חסד (פי"ח ס"א), וכ"מ בערוך השולחן (י"ד סי' רמז ס"ו), וכמש"נ כל זה בהרחבה לקמן עמ' 57.

19. כמו שהכריע מרן הח"ח בספרו אהבת חסד (שם), וכ"נ עפ"י מש"נ מדעת כל הראשונים והאחרונים הנ"ל שאף במעש"כ שרי הניסיון ולא רק במעשר תבואה, ודעת השל"ה והיעב"ץ יחידאי נינהו. ופרט לפי מ"ש בשו"ת מנחת צבי (ח"ג סי' א) דהשל"ה והיעב"ץ כתבו זאת מסברת עצמם, ופשיטא דאילו היה לפניהם דברי רבותינו הראשונים הנ"ל היו ג"כ נוקטים כוותיהו לדינא. ע"ש. וכן העלה לדינא בספר ש"ע המקוצר (להגר"י רצאבי, י"ד סי' קסט סע' ע).

גדר הניסיון המותר במעשר כספים

ה. מה שהותר הניסיון במצות מעשר כספים, הכוונה בזה לומר, שמוותר לאדם לכוון שמפריש מעשר כספים לצורך הנאתו בלבד, כדי שיזכה על ידה לעשירות²⁰ ויש אומרים שהכוונה בזה גם אם רוצה ממש לבחון את ה', אם אמת הדבר שע"י זה יזכהו השי"ת לעשירות?²¹

20. שהרי כך הוא גדר איסור לא תנסו לפי רוב הראשונים כמש"נ לקמן עמ' 55, וא"כ ע"כ דבענין זה הוא דשרי במעש"כ. וכך מתבאר מפי האלשיך על מס' אבות (א, ג) שכתב וז"ל: וידענו מאמר רז"ל שאסור לעשות מצוה 'כדי לקבל פרס' כי אם בצדקה בלבד. עכ"ל. וכ"מ מדברי המוהר"ר שעפטייל בן השל"ה (בצוואתו סי' י, הובא בספר מעשר כספים עמ' נא) וז"ל: ואין לך מצוה שמוותר לעשות 'מפני השכר' כמו מעשר שכתוב אצלו עשר תעשר, עשר בשביל שתעשר. וכ"מ ממ"ש בשו"ת באר שבע (ע"מ סוטה יד.). וז"ל: וכן אמרו עשר בשביל שתעשר, הרי השי"ת אמר בפירוש שהוא רוצה וחפץ שתהיה מצות צדקה 'מכוונת להנאתנו ולתועלתנו' וכו', דאלו בשאר מצות 'אסור לכוין להנאת עצמו'. עכ"ל. וכ"מ ממ"ש בפירוש הרי"ף על העין יעקב וז"ל: אמנם בא הכתוב (עשר תעשר) להתיר (לאו דלא תנסו) שאע"פ שאין רשות לאדם לקרוא בתורה בשביל שיתעשר או שיקראוהו רבי, וכן בכל המצות לא יאמר אעשה מצוה זו בשביל שאהיה עשיר או בשביל שאחיה, 'דהוה ליה עובד ע"מ לקבל פרס', אבל בענין המעשר יש לך רשות לעשר בשביל שתעשר. עכ"ל. וע"ע במשך חכמה (דברים כו טז) דמשמע הכי. ועיין לעיל הע' 10 בסופו מ"ש בענין הנותן לכבוד עצמו.

21. בספר ראשון לציון לרבינו האוה"ח הק' (סי' רמז ס"ג) הביא ב' גדרים בזה, וכלשונו שם, שיש ב' בחינות בנתינת הצדקה, הא', שנותנה האדם כדי שייטיב לו ה' ויתן לו עושר ורב טוב, אכן כאשר לא יתן לו, לא יחסר אמונתו בו יתברך, ולזה אמרו רז"ל הנותן סלע בשביל וכו' הרי זה צדיק גמור, והב', הוא הנותן צדקה 'לנסות ה' אם אמת הדבר דהנותן צדקה יריק עליו ה' ב"ה טובה, וכאשר לא יהיה יכפור' ע"ש, והיוצא מדבריו שם דבתרוויהו שרי במעש"כ, ע"ש בארוכה ובראיותיו לזה. וכ"נ דעת המלבי"ם בפירושו על הפסוק ובחנוני וכו' (מלאכי ג, י), הובאו דבריו לקמן עמ' 56. ע"ש. וע"ש שתלינו דבר זה במחלוקת ראשונים בדין איסור 'לא תנסו', ושיתכן שראוי להחמיר בזה, דנכנס לחשש איסור לאו דלא תנסו, וצ"ע.

גם בלא"ה הלא צריך דקדוק גדול בקיום המצוה עפ"י כל תנאיה ודקדוקיה ובל"ה זה אינו זוכה לעשירות, או משום שאיזה חטא גרם לכך וכנ"ל, ולכן בודאי הטוב והנכון שלא לנסות השי"ת עכ"פ באופן זה שהוא על דרך בחינה ממש (אם לא במי שדרכו לזרז אחרים ליתן מעש"כ ומשער שאם לא יורה כן ימנעו מלתת, וצ"ע), אלא רק לשים מבטחנו בו יתברך, ובודאי יקיימו בנו כל הבטחותיו יתברך בזה ובבא. וכ"כ בספר שערי צדק (פ"א הע' ח).

א. הובטחנו על ידי חז"ל הקדושים, שכל המדקדק להפריש מעשר כספים כדין, זוכה לעשירות¹, כפי שדרשו (תענית ט.). "עשר תעשר", עשר בשביל² שתתעשר³.

וכשם שהמקיים מצות מעשר כספים זוכה לעשירות, כך הנמנע מלתת מכספו לעניים גורם בכך שח"ו יתחסר ממנו⁴.

ובאבות (פרק ג משנה יז) אמרו מעשרות סייג לעושר, ופירש רבינו יונה זו"ל: שהרוצה להתעשר יתן מעשרות בעין יפה וכו' וענין הצדקה הוא כמו המעשרות ובהרבות בצדקה יוסיף עושר על עשרו. עכ"ל. ועש"ב.

ובמדרש שמואל פירש שם זו"ל: מעשרות סייג לעושר, אף אם כפי השכל האנושי המעשר ממנו הוא סיבה לעוני, עם כל זה האמת היא להפך כי המעשרות הם סייג וגדר לעושר, וכן אמר הכתוב עשר תעשר והכוונה עשר בשביל שתתעשר, ואל זה כיון דוד המע"ה במה שאמר ה' צלך על יד ימינך, ושמעתי בזה שהוא יתברך כצל לעולם על יד ימינו של אדם, כי הצל עושה כל מה שהאדם עושה וכו', וכן הוא יתברך הוא צלך על יד ימינך ועושה כל מה שימינך עושה, אם אתה פותח יד ימינך לפזר צדקה לעניים, אף הוא יתברך פותח ידו לתת לך, ואם אתה קופץ ידך מליתן לעניים, גם הוא קופץ ידו ואינו נותן לך. עכ"ל.

וברמב"ן עה"ת (שמות ג, יג) עה"פ 'אהיה אשר אהיה' הביא מדרש אגדה, זו"ל: ומהו אהיה אשר אהיה, כשם שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך, אם פותחין את ידיהם 'ועושין צדקה', אף אני אפתח את ידי, שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב, וכו'. עכ"ל.

ובב"ב (ט): אמר רבי יצחק מאי דכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, כל הרודף אחר צדקה הקב"ה ממציא לו מעות ועושה בהן צדקה. ופי' רבינו גרשום שם, שיהיה לו נכסים ועושר שיעשה מהן צדקה.

ושם (י): וא"ר אבהו שאלו את שלמה בן דוד עד היכן כוחה של צדקה, אמר להן צאו וראו

(1) והיינו דלא מבעיא שאינו מחסיר ע"י נתינתה, וכל מה שמפזר מעותיו לצדקה חוזר אל בעליו, וכמ"ש הטור (ריש סי' רמז סעי' ב) וז"ל: ולעולם אין אדם מעני מן הצדקה ולא דבר רע ולא היק מתגולל על ידה שנאמר (ישעיה לב יז) 'והיה מעשה הצדקה שלום' וכו'. ושם בסעיף ד': ועוד כי הדבר בדוק ומנוסה כי בשביל הצדקה שנותן לא יחסר לו וכו'.

ואיתא נמי במדרש משלי (כח, כז) על הפסוק 'נותן לרש אין מחסור', אמר רבי עקיבא, כל מי שנותן צדקה לעני, אין מחסור. ופי' המצודת דוד, לא יחסר עשרו בעבור פזור הצדקה.

ובמסכת כתובות (סו): מלח ממון חסר, ופירש"י הרוצה למלוח ממנו כלומר לגרום לו שיתקיים, יחסרנו לצדקה תמיד וחסרנו זהו קיומו.

ובבעל הטורים עה"ת (שמות ל יא) ונתנו איש כופר נפשו, ונתנו נקרא ישר והפוך לרמז, דכל מה שנותן האדם לצדקה הקב"ה מחזירו. (וע"ע לקמן הע' 11 מקורות לזה).

אלא אף מוסיפה עושר על עושרו, כמ"ש הטור בהמשך להנ"ל שם זו"ל: אלא אדרבה תוסיף לו עושר וכבוד כדכתיב 'הביאו את כל וכו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די'. עכ"ל.

ובילקוט שמעוני (פר' ראה סי' תצג) עה"פ 'עשר תעשר', עשר שתתעשר, אמר הקב"ה עשר את שלי ואני מעשר (שי"ן ימנית) את שלך. ואיתא נמי במדרש משלי (יא, כד) על הפסוק 'יש מפזר ונוסף עוד', אמר רבי אבהו אם ראית אדם מפזר מעותיו לצדקה, הוי יודע שהוא מוסיף, שנאמר יש מפזר ונוסף עוד.

סגולת העשירות והיתר הניסיון

ונוהרים במצוה זה במאד מאד, והיא שעמדה להם שיושרים ומורשים נכסיהם לדור דור.

ובספר תורת המדות פרק לקוטי מדרשים (עמ' קלז) מובא, אשריהן בעלי צדקה שכל זמן שאדם עושה מממונו צדקה, הקב"ה פותח לו את ידו הרחבה ומרחיב לו בעת צרה ומעכב אליו את הפורענות, שנא' (משלי יח) מתן אדם ירחיב לו.

ובחי' המאירי ב"ב (ט. ד"ה כל) כתב וז"ל: כל הרודף אחר הצדקה יהא בטוח שהקב"ה ממציא לו מעות לעשות צדקה וכו', וכן יהא בטוח ששכרו מזמן לו אף בעוה"ז בו ובממונו ובבנים עוסקי תורה ובעלי עושר וכבוד.

ובירושלמי (ב"ק פרק החובל ה"ז) תני רבי יהודה אומר משום רבן גמליאל, הרי הוא אומר (דברים יג יח) 'ונתן לך רחמים', סימן זה יהיה בידך, כל זמן שאתה רחמן המקום מרחם עליך, אינך מרחם אין המקום מרחם עליך. ופירש בספר מעיל צדקה בשם עבודת הקודש (סי' א רכו) כשאדם פותח היד גם הצל שלו פותחת, ואם סותמה גם צלו סותמה. כך, כשאדם פותח ידו לעני פותחין לו מן השמים לתת לו, ואם סותם ידו, גם סותמים לו מן השמים.

ובספר כתר ראש להגר"ח מוולאז'ין (סי' כג) בשם הגר"א, שע"י הפרשת מעש"כ יושרש בזה מידת הבטחון, והלואי כל ישראל היו שומרים מעשר היה מתקיים הפסוק אפס כי היה לא יהיה בך אביון. עכ"ל.

עוד שם (סי' ככט), כל המצוות שיעשה אותם האדם וחי בהם השכר לעולם הבא, רק מצות צדקה אמר השי"ת בחנוני נא בזאת, וגם עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, וכאמר דוד המלך ע"ה (תהילים קיב ט) 'פזר נתן לאבינוים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד' בעוה"ז' כי הקב"ה משלם מדה כנגד מדה בשכר שהחיייה את העני - כנגד זה יחיייה הקב"ה אותו בעוה"ז. ע"ש.

מה פירש דוד אבא, פזר נתן לאבינוים וכו' 'קרנו תרום בכבוד', ופירש החתם סופר בחידושויו שם וז"ל: פי' כי העושה צדקה קרנו מתרבה כי הקב"ה מברכו ומתעשר יותר, ואז עושה צדקה יותר, ושוב מתעשר יותר, ושוב חוזר ועושה צדקה עוד יותר לפי עושרו שנתגדל, נמצא הקרן של המצוה מתרבה והולך יום יום. עכ"ל.

ובפרק קמא דגיטין (ז.) אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה מהם צדקה וכו' תני רב יוסף שוב אין מראין לו סימני עניות.

ובזוהר (בראשית דף תק) מאן דסעידי למריה דאורייתא, זכי לעותרא בעה"ז ובעוה"ב.

ובשבת (ק"ט.) עשירים שבא"י במה הם זוכים, שבביל שמעשרים (ובמנורת המאור, וכן בשו"ת היעב"ץ מפרשים דקאי אמעשר כספים).

ובספר מגיד מישרים (פר' צו בסופו) כתב, ולא אתקן מעשר אלא למאן דבעי לאתעשרא וכו'.

ובמנורת המאור לרבינו יצחק אבוהב זצ"ל (סי' קצב) כתב וז"ל: הצדקה מעשרת לאדם שנאמר 'יש מפזר תוסף עוד, וחושך מיושר אך למחסור', 'ונתן לרש אין מחסור' וגו', והצדקה בזמן הזה במקום המעשרות שמעשרין לנותן כדגרסינן וכו' עשר בשביל שתתעשר וכו', לפיכך אל ירפה אדם ידו מן המעשרות ויתנם כראוי מן השדה ומן הבית ומכל מה שיבא לידו בשום ענין בעולם ובה מולחו לממונו ומקיימו ומוסיף עליו אלף פעמים.

ובהגהות לצוואת יש נוחלין (פרק זהירות הצדקה אות ל) לר' יעקב אחי השל"ה הקדוש כתב, והוא דבר הנראה לעין שבמקום שנהגו ונוהרין במעשרותיהן כראוי, נתעשרו הרבה ועשרם שמור בידם, ויש נוחלין ומנחילין אותם לבניהם אחריהן וכו'.

ובספר ווי העמודים לכן השל"ה הקדוש כתב, ומשבח אני האשכנזים המעשרים מעותיהם

סגולת העשירות והיתר הניסיון

לנסויה להקב"ה והכתיב (דברים ו-טז) לא תנסו את ה', א"ל (ריו"ח) הכי אמר רבי הושעיא חוץ מזו שנאמר (מלאכי ג-י) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די. ע"כ.

וכתבו שם התוספות ד"ה עשר תעשר, ז"ל: הכי איתא בספרי עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה, אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר, ריבית (של גוי) ופרקמטיא וכל שאר רווחים מנין, ת"ל את 'כל', דהוה מצוי למימר את תבואתך, מאי 'כל', לרבות רבית ופרקמטיא וכל דבר שמרויח בו. עכ"ל.

ובספר ראשל"צ לבעל האוה"ח הקדוש (יו"ד סי' רמז) ביאר, דכוונת התוס' במה שהביאו דרשה זו כאן, דכיון דקרא דעשר תעשר מיירי גם בצדקה כדאמרו בספרי, א"כ הרי שגם ע"ז קאמר עליה בגמ' דשרי לנסויה להקב"ה ע"ש. וכ"כ כע"ז בהגהות היעב"ץ שם. ומבואר מדבריהם דסוגיית הגמ' מיירי גם בענין מעש"כ. ועיין בסמוך ראיית האחרונים לזה מדברי הגמ' גופה.

שיטת הראשונים שסוגיית הגמ'

עוסקת אף במעשר כספים

וכן מוכח מדברי כמה ראשונים דפירשו דהגמ' גופה מיירי אף לענין מעשר הבא מהממון, ונביא דבריהם;

דברי האור זרוע

כתב באור זרוע (הל' צדקה סי' יג) ז"ל: בפ"ק דתענית אמר ריו"ח מאי דכתיב עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר וכו', למדנו שמצוה לאדם לעשר 'את ממונו', וכל מה שמרבה במעשרות מרבה בעושר וכו' ע"ש. מבואר

והנצי"ב בהעמק דבר (ויקהל לה, כד) כתב, שמעולם היה מנהג ישראל ליתן תרומה מעסקיהם לצדקה 'כדי שיצליח העסק' כמבואר בתנחומא פ' ראה עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר וכו'. ע"ש.

ובש"ע (או"ח סי' רל) כתב הנכנס למד את גרנו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתשלח ברכה בכרי הזה, התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה. וכתב המשנ"ב (סק"ד) בשם האליה רבה, דיאמר בלא הזכרת השם, דדוקא במועד כדי לעשר מצינו שהבטיח הקדוש ברוך הוא ברכה עד בלי די כמה דכתיב הביאו את כל המעשר וכו' והריקותי וכו'. עכ"ל. ומשמע מזה, וכן כתב הגר"ח"ק בשו"ת הלכות, דאם מודד כדי לעשר, יכול לברך בשם. ומזה נלמד תוקף הבטחת העשירות, דיש לזה נפק"מ לענין הזכרת השם.

ובהגהות דרשו שם כתבו, דמשמע שאפילו בזמן הזה שתורמות ומעשרות דרבנן, כמבואר בש"ע (יו"ד סי' שלא ס"ב), יש ברכה למי שמעשר, וכן מבואר בחזו"א (שביעית סי' יח סק"ד) לענין שביעית בזה"ו, שלמרות שהיא מדרבנן, שייכת בה ההבטחה של 'צויותי את ברכתי'. ע"ש. וא"כ ה"ה לענין מעש"כ, כמ"ש להדיא מרן הח"ח באהבת חסד (פ"ח בהגהה).

(2) הנה מה שכתבנו דמקרא דעשר תעשר ילפינן הבטחת העשירות כדדרשו חז"ל בתענית (ט), כ"מ דברי הפוסקים דקאי הך קרא גם לענין מעשר כספים, וכפי שיתבאר להלן.

הנה איתא במס' תענית (ט). עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, אשכחיה ר' יוחנן לינוקא דריש לקיש, אמר ליה (ריו"ח) אימא לי פסוקין, א"ל (ינוקא) עשר תעשר, א"ל (ינוקא) ומאי עשר תעשר, א"ל (ריו"ח) עשר בשביל שתתעשר, אמר ליה (ינוקא) מנא לך, א"ל (ריו"ח) זיל נסי, אמר ליה (ינוקא) ומי שרי

סגולת העשירות והיתר הניסיון

ומנוסה כי בשביל הצדקה שנותן לא יחסר לו אלא תוסיף לו עושר וכבוד וכו' ואמרו חכמים בכל דבר אסור לנסות את ה' חוץ מדבר זה כדכתיב ובחנוני וכו' ע"ש, וברור דמקורו מהגמ' בתענית הנ"ל וכמ"ש שם הב"י, הרי להדיא דס"ל דקאי הגמ' על מצות הצדקה. וכתב שם הדרישה, דכוונת הטור למי שנותן א' מעשרה, וע"ש.

ביאור הוכחת הראשונים הנ"ל

וצ"ב מנא להו להנך רבנותא דמיירי סוגית הגמ' במעשר מהממון, דהא גופא דקרא דעשר תעשר מיירי במעשר מהתבואה. ואף קרא דבחנוני דמייתי ריו"ח, הלא בפשוטו מיירי בתרו"מ הניתן לכהנים ולויים כדמשמע שם ברישא דקרא ע"ש, וכ"כ שם מפרשי המקרא ע"ש בפ"י הרד"ק והמצודות, ושמה דווקא באלו הובטח העשירות, והיכן יש מהפסוק רמז למעש"כ.

אכן בספר ראשל"צ (שם סק"ד) הוכיח כן מדקאמר ריו"ח לינוקא זיל נסי, ואי תימא דבמעשר תבואה קאמר שצותה התורה לתת ללוי, מסתמא פשיטא דלא יהיה נחשד על המעשרות, וודאי יהיב המעשר המחויב, אלא ודאי דקאי על דרשת הספרי ד'את כל', דלאו כ"ע ידעי ליה וכו'. עכ"ד.

ומרן הח"ח בספרו אהבת חסד (ח"ב פ"ח בהגה"ה) כתב להוכיח דמיירי הגמ' במעש"כ, מהא דקאמר ריו"ח לינוקא, זיל נסי, כלומר דשרי לנסות השי"ת בזה אף דבעלמא הוי איסורא מדאורייתא, דאין לומר דכוונת ריו"ח דווקא למעשר מהתבואה ומשום דחייבו ג"כ מהתורה, דהלא מייתי ראייה לזה מקרא דהביאו את כל המעשר הנאמר במלאכי בימי תחילת בית שני, וידוע דמלאכי הוא עזרא, ודעת חכמים ביבמות (פ.ב.) דתרומות ומעשרות אף בימי עזרא אינו אלא מדרבנן,

בפשטות (ממ"ש 'את ממונו') דס"ל דקאי סוגית הגמ' במצות מעש"כ, וכ"כ הח"ח בספרו אהבת חסד בשמו. ע"ש.

דברי רבינו יונה

וז"ל רבינו יונה בספר היראה: ובמעשרות אל תרפה ידך מליטלם כראוי. כיצד, מכל דבר שמשתכר הן לכתוב הן ללמוד הן לעשות מלאכה וכו', בכל ענין שיבוא הן כסף הן שווה כסף, מן הכל יפריש מעשר, כי דבר זה אין לו ערך, כי את אשר אסר הקב"ה לנסותו, התירו במעשר עכ"ל, הרי שלמד דמיירי הגמ' במצות מעש"כ, דהלא התם הוא דאמרינן שהותר הניסיון במעשרות, והביא רבינו יונה זאת לענין מעשר מהממון. גם בפירושו על אבות (ג,ג) מוכח שלמד כן, ע"ש ד"ה מעשרות סיג לעושר. ועי' במש"כ בספרו שע"ת (שענר ג אות ל), ובפירושו על משלי (ג,ט).

דברי הספר חסידים

וז"ל רבי יהודה החסיד בספרו ספר חסידים (סי' קמד): הביאו את כל המעשר וכו' ובחנוני וכו', גדול הפרשת מעשר שאמר הקב"ה בחנוני, מעל דברים אחרים שאסור לנסותו, שנא' לא תנסו וכו'. אותו מעשר הוא מעשר עני, לתת לעניים מעשר מכל אשר ירוויח אדם וכו', ואוי להם המעכבים מעשרותיהם, כי לבסוף לא ישרא בידם כ"א המעשר וכו'. עכ"ל. הרי שמפרש קרא דבחנוני דמייתי בגמ' דמתיר הניסיון, דמיירי במעש"כ הבא 'מכל אשר ירוויח', שמע מיניה דס"ל דמיירי הגמ' במעש"כ.

דברי הטור

וכן מוכח מדברי הטור שסובר כן, והוא ממ"ש בהלכות צדקה (סי' רמז) וז"ל, דבר בדוק

סגולת העשירות והיתר הניסיון

ומ"מ נסתפקנו אם אף לדעות שהבאנו לקמן הע' 23 דלא הותר לנסות ה' אם יתעשר בזכות המעשרות כ"א במעשר תבואה ולא במעש"כ (ורק ע"ז קאי סוגיית הגמ'), אם עכ"פ מודים שעצם הבטחת העשירות ישנה גם במעש"כ, אלא שלא הותר לנסות אם יתעשר על ידה, ומ"מ מודו דעצם סגולת העשירות ישנה.

וראייתו בשאיילת יעב"ץ (ח"א סו"ס ג) שהוא בכלל האוסרים לנסות במעש"כ (כמובא בפת"ש סי' רמט סק"ב), שכתב שאין למעש"כ דין מעשר שהנהנה בו ודאי מתעשר, אע"פ שבדאי רודף צדקה וחסד ימצא חיים וכבוד (ועושר בכלל כמבואר הרבה בקבלה), מ"מ אין לו סגולה הפרטית הנזכרת במעשר הארץ. עכ"ד.

וכן יש ללמוד מ"ש הפוסקים (הפרישה בשם המהרש"ל, הלבוש, הש"ך והראשל"צ, סי' רמז) הטעם שהותר במעשרות לנסות השי"ת, והוא משום שאי"ז נסיון משום שודאי שיתעשר כדאמרו עשר בשביל שתתעשר. וא"כ אי נימא כהדעות דה"מ במעשר דגן דווקא אבל במעש"כ אסור לנסות, ע"כ הטעם משום שבמעש"כ אינו ודאי שיתעשר, דאל"כ למה לא יוכל לנסות אף בזה אם יתעשר, והא תלי בהדי.

מיהו מה שהביא הרב יעב"ץ שם ראייה לדבריו אלו מהגמ' בשבת (ק"ט). עשירים שבא"י במה הן זוכים בשביל שמעשרין שנה' עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, וששבבל בשביל שמכבדין את התורה, ובשאר ארצות בשביל שמכבדין את השבת ע"ש, והוכיח מכאן הריעב"ץ שמעש"כ אינו מן התורה, שא"כ לא היו צריכים למצוא בשאר ארצות זכות אחרת שבעבורו זוכים לעשירות, אלא ודאי דמיירי במעשר מהקרקעות שאינה מה"ת כי אם בא"י, ולכן לא תלה בשאר ארצות הזכות בשביל המעשר, וכתב שעפ"י זה נלמד שאין למעש"כ דין מעשר שהנהנה בו ודאי מתעשר

וא"כ גם במעשר תבואה יקשה איך התיר ריו"ח איסור לאו דאורי' של ניסיון השי"ת, אחרי שאינו אלא מדרבנן. אלא ע"כ דהטעם שהתיר הכתוב לנסות, אינו מחמת עצם המצוה דמעשר תבואה דאורי', אלא הטעם מחמת תכלית המצוה שמחזיק בזה ידי הכהנים והלוים ויש טרף בבית ה', ועי"ז יהיה ביכלתם להתחזק בתורת ה' וכו', שבזכות שנותנים טרף, בזכות זה באה ברכה וכו', וא"כ הכי נמי לענין מעש"כ בזמנינו, שעיקרו נתקן לכתחילה להחזיק ידי עמלי תורה, וכדאיתא במדרש תנחומא (דלקמן) וכו'. עכת"ד במעט תוספת ביאור. וכע"ז גם בספר מרבה תורה (בפתיחה ליו"ד סי' קסא). ע"ש.

ובשו"ת להורות נתן (ח"א סי' מג) הוכיח דמיירי סוגיית הגמ' במעש"כ, מהא דקאמר ריו"ח עשר בשביל שתתעשר, דצ"ע היכי קאמר 'בשביל' שתתעשר דמשמע דתלוי ברצונו, שאם רוצה להתעשר קאמר דיעשר, הלא חיוב גמור הוי לעשר, ולא הול"ל בהאי לישנא אלא לומר המעשר 'נותנים' לו עשירות וכעין שאמרו בשבת שנותנים לו נחלה בלי מצרים, אלא ע"כ דלא מיירי במעשר תבואה שהוא חיוב גמור מה"ת, אלא מיירי בסוג מעשר שאינו חובה ממש והיינו מעשר מממונו שיש בו מצווה, ובזה התורה הבטיחה שהמקיימו יתעשר על ידו, עכת"ד.

עוד נראה לומר, דהנה עיקר הכתוב דעשר תעשר הלא מיירי במעשר שני הנאכל לבעלים, וא"כ קשה, למה יזכה לעושר בעבור שאוכל מעשרותיו בירושלים דאינו ענין לצדקה כלל. אלא ודאי משום דמיירי הפסוק גם במעש"כ וכדביארו התוס' עפ"י הספרי מיתורא דקרא דאת 'כל' וכו', וע"כ דע"ז קאי סוגיית הגמ', דבזה שפיר איכא לכימור דזוכה לעשירות והותר בו הניסיון.

והנה כ"ז לענין עצם עיקר הדין, אבל עכ"פ יש מקרים שאף אם יתן המעשר, אף שעי"ז ודאי שלא יתחסר, מ"מ אפשר שלא יתעשר, וכפי שיתבאר לקמן סע' ב, אא"כ יפריש חומש כמש"נ לקמן הע' 10. ע"ש.

3) ויש לפרש הדרשה בב' אופנים, הא', דאע"פ ד'תעשר' דקרא נכתב בשי"ן שמאלית (כמו סמ"ך), אפ"ה דרשינן תעשר בשי"ן ימנית מלשון עושר, והיו כאילו אומר עשר ותתעשר עי"ז. וכך משמע פשטות לשון המדרש ילקוט שמעוני (פר' ראה ס' תצג) דדריש עשר תעשר וכו', אמר הקב"ה עשר את שלי ואני מעשר את שלך. וע"כ דבשי"ן ימנית קאמר ומלשון עושר, וכ"כ שם בפ"י זית רענן.

ויש מפרשים דתעשר דדרשינן הוי ג"כ בשי"ן שמאלית ומלשון מעשר, ורוצה לומר עשר בשביל שתזכה ליתן מעשרות הרבה על ידי הברכה המרובה. וכ"מ מפ"ה הר"ח שם שכתב, כלומר תעשר כדי שירבה קניינך ותעשר עוד פעמים אחרים. וכ"כ רבינו בחיי עה"ת (ראה פ"ד פס' כב) בשם הראב"ד. וכ"כ המהרש"א שם מעצמו, וכ"כ בספר החיים (ח"ג פ"ה).

וכ"כ מרן החיד"א בספרו דבש לפי (מערכת ע ס"ק יז) בשם הראב"ד ז"ל (בחידישי תעניות), שאין הכוונה שתקרא תעשר בשי"ן ימנית שהוא לשון עושר, אלא הכוונה עשר וביזה תדיר תוציא מעשרות, וזהו עשר תעשר וזה מסיבה שתתעשר, ולעולם דעשר תעשר שניהם לשון מעשרות. והוסיף החיד"א דבהא ניחא, דאילו כדמשמע שדורש תעשר לשון עושר הו"ל לומר 'אל תקרי' תעשר אלא תעשר כמ"ש אל תקרי ושם דרך אלא ושם, וכן אמרו בפסיקתא אל תקרי אחפש את ירושלם בס' אלא בשי"ן אחפש לשון חירות, הרי דכשרוצה לדרוש משי"ן שמאלית לשי"ן ימנית אומר אל תקרי, וכן הו"ל הכא, ומדסתם מוכח כפירוש הראב"ד ז"ל. עכ"ל החיד"א.

וכנ"ל ע"ש, כבר דחו ראייה זו כמה אחרונים, עי' בשו"ת שארית שמחה (סי' לא) שכוונת הש"ס רק להשמיענו איזו מצוה הן מכבדים ביותר אשר על כן ניתן להם לשכר עשירות והיינו בארץ ישראל מעשרות ובבבל כבוד התורה ובשאר ארצות בשביל שמכבדין את השבת, דאם לא תימא הכי, וכי נאמר שבארץ ישראל לא היו מכבדים את התורה ולא היו מכבדים את השבת. וכ"כ בשו"ת להורות נתן (ח"א סי' מג אות יג) דחז"ל ידעו זהירותן של העשירים בכל אחת מהארצות ותלו זכותן בזה. ע"ש. וע"ע בספר מעשר כספים (עמ' קא) שהביא עוד תירוצי האחרונים בזה.

מאי דך, באהבת חסד (ח"ב פי"ח בהגה"ה) כתב בפשיטות שאף לדעות שאסור לנסות ה' במעש"כ, מ"מ ודאי שיזכה על ידה בעשירות, והביא לזה ראייה מהמדרש משלי הנ"ל מאי דדרשו מבפסוק 'יש מפזר ונוסף עוד' דעי' הצדקה מוסיף עושר וכנ"ל, דמוכח דהצדקה גורמת לעושר. וכ"מ מ"ש בבהגר"א (סי' רמז סק"ג) מהמקורות שהביא שם ע"ש.

גם יש ללמוד כן לכאורה מו"ש בברכ"י (רמז אות ג') בשם הצידה לדרך זו"ל: ואם אין לנו עתה מעשר כל תבואת זרענו, חייב כל אדם לעשר מכל הבא לידו עכ"ל, דמשמע דמעש"כ כיום הוי במקום מעשר דגן, וא"כ מסתבר שגם ביזה ישנה עכ"פ הבטחת העשירות כמו שישנה במעשר דגן, אלא שלא הותר ביזה הניסיון.

ונמצא דמה שנסתפקנו בזה שנוי במחלוקת, ואף שאין לנו הכרעה ברורה בזה לפמש"נ כאן, מ"מ לפי מה שהעלנו לקמן (הע' 23-24) דהעיקר דאף במעש"כ מותר לנסות את ה' אם יתקיים בו הבטחת העשירות, וכן מוכח מכמה מגדולי הראשונים דמאי דאמרינן עשר בשביל שתתעשר קאי גם במעש"כ, ממילא אין נפק"מ מכל הנ"ל לענין זה עכ"פ, ולכן סתמנו בפנים כדעה זו.

יבוא לידי היזק כלל. ע"ש, ומכלל הן אתה שומע לאו. מיהו יש לדחות דהכי קאמר, שאם לא תעשר אפשר שיבוא לידי היזק ומ"מ אינו מוכרח, אבל אם יעשר בזה מובטח דעכ"פ לא יבוא לידי היזק, ומ"מ פשטות התנחומא הנ"ל לא משמע הכי. וע"ע שם מ"ש בזה.

וכע"ז כתב מרן הח"ח בספרו תורה אור (פי"א בהגה) וז"ל: עשר שבביל שלא תתחסר, הגה, והענין מרומז בתורה 'ולא ידע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך', ומכלל הן אתה שומע לאו, 'ובפרט בענין מעשר' שמפורש בנביא 'במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים'. עכ"ל. עש"ב.

וכבר הזהיר ע"ז רבי יהודה החסיד בספר חסידים (סי' קמד) וז"ל: ואוי להם המעכבים מעשרותיהם (ר"ל מהמזון, כמבואר שם), כי לבסוף לא ישאר בידם כי אם המעשר, והיינו דכתיב ואיש את קדשיו לו יהיו. עכ"ל.

וכן העיד רבי יעקב אחי השל"ה הקדוש בהגהות לצוואת יש נחלין, שבמקום שאין נזהרים בזה (מעש"ב) יורדין מנכסיהן ואבד העושר ההוא בענין רע וכו'. וכ"כ בספר שבביל אמונה (נתיב ז עה:), ואם לא יעשר יתרושש עד שלא ישאר לו מכל מזונו כי אם המעשר בלבד.

ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' תקס סק"ב) הביא בשם החזו"א, דאף דמדינא פטורים ממעש"ב, מ"מ לא יפסידו מנתינת מעשר, כי מה שמרויח ממניעת נתינת המעשר הולך לריק ברופאים או שאר הוצאות שאינם לפרנסתו. וכ"כ בספר שלמי שמחה (עמ' סד) וז"ל: בשם מרן החזו"א זצ"ל מוסרים דאף אם 'מעיקר הדין פטורים' מ"מ כדאי להפריש מעשר שהרי מה שנותן אדם לצדקה חוזר אליו, ומה שמעכב מנתינת מעשר הולך לריק.

וכך יש ללמוד ממ"ש בספר כתר ראש (סי' קכד) שמעיד על רבו הגר"ח מוולאז'ין, שפעם

ובהגהות עתים לבניה על ספר העתים (עמ' רמ) הביא עוד ראייה לזה ממ"ש בפסיקתא עה"פ את קרבני לחמי, כבשים, בית שמאי דורשים בשי"ן ימנית, שהם כובשים העוונות, וא"ל בית הלל, 'הרי אנו קוראים כבשים בשי"ן שמאלית, אלא שהם כובסין את העוונות. ומשמע שלדברי ב"ה אין להחליף שי"ן שמאלית בימנית, וכדברי הראב"ד הנ"ל.

מיהו בספר מאור ישראל (תענית ט). למרן הגר"ע יוסף זצ"ל העיר ע"ד, דהלא מצינו בש"ס שדרשו משי"ן ימנית לשמאלית או להיפך ולא אמרו תקרי וכו', כגון בב"ב (ט). פרוס לרעב וכו' וחד אמר פרוש לשון פירוש. וביזמא (עה). דאגה בלב איש ישחנה (נכתב בקרא בשי"ן ימנית), יסיחנה לאחרים. ושם (ע"ב) כתיב שליו וקרינן סליו, אר"ה צדיקים אוכלים אותו בשלוה, רשעים אוכלין אותו ודומה עליהן כסליון (פרש"י קוצים). ובסנהדרין (ע). רבא רמי כתיב ויין ישמח, וקרינן ישמח בשי"ן, זכה משמחו לא זכה משממו (לשון שומם, שנוטל ממנו חכמת לבו. כן פרש"י). ובשמות רבה (פ"ו ס"ב) כי העושק יהולל חכם, זה העוסק בצרכי ציבור. הרי דדרשינן הכתוב משי"ן ימנית לשמאלית ולהיפך. עש"ע מ"ש בזה.

גם מצאנו בילקוט (פר' משפטים סי' שט), ר' שמואל בר נחמן כתיב 'כבשים לכושך וכו', בשעה שתלמידך קטנים כבוש לפנייהם דברי תורה.

4) דהכי אמרי' במדרש תנחומא (פרשת ראה סי' ז), עשר תעשר, עשר שבביל שתתעשר, 'עשר שבביל שלא תתחסר'. ע"כ. משמע שאם שאינו מעשר מתחסר. וכן פירש הר"ף על העין יעקב שם, שמי שאינו מעשר הוא מתחסר כמו שדרשו גם כן חז"ל עשר כדי שלא תתחסר.

וכ"מ מדברי הגר"א המובאים לקמן הע' 10, שכתב שכל השומר מעשר מובטח בכך שלא

סגולת העשירות והיתר הניסיון

וכ"כ בחי' המאירי על התורה (פר' ראה) עה"פ כי בגלל הדבר הזה יברכך ה', וז"ל: וכמאמרם מלח ממון חסר, ובהפך זה הנמנע יחסרהו האל מדה כנגד מדה, והוא אומר וחושך מיושר אך למחסור.

ואיתא עוד במדרש שם (כח, כז) על הפסוק נותן לרש אין מחסור 'ומעלים עיניו רב מארות', אמר ר"ע כל מי שנותן צדקה לעניו אין מחסור, ואם לאו, 'ומעלים עיניו רב מארות', ופ"י המצודות דוד, המעלים עיניו מן הרש ועושה עצמו כאלו לא יראהו לבלי תת לו, הנה יבוא בעשרו הרבה קללות ותרד לטמיון. עכ"ל.

ובויקרא רבה (לד, יג) איתא, ועניים מרודים תביא בית (ישעיה נח, ח) אלו בעלי בתים שירדו מכבודם ומנכסיהם, מי גרם להם שיהיו עניים, על ידי שלא פשטו ידיהם לעניים, וע"י שלא עשו כד"ן אביהם שבשמים.

ובמדרש תנחומא (פר' תרומה ס"ט) איתא, כיון שבנה שלמה המלך ע"ה את הבית אמר בתפילתו רבון העולמים אם יש אדם שיתפלל לפניך שתתן לו ואתה יודע שהוא כילי (קמזון), אל תתן לו.

ובפסיקתא דרב כהנא (פ"י), עביד בהונך, עד דלא תעביד בלא הונך.

ובפסיקתא רבתי (פכ"ה), מעשה באחד שהיה לו נכסים הרבה והיתה נפשו רעה ולא נתן מצוה מימיו. פעם אחת נשתטה ונטל אש והצית בבתי שלו, ונטל כספו וזהבו השליכו לים, נטל קורדום ושיבר את החביות של משקים שהיו לו, מי גרם לו כל זאת, על ידי שלא כיבד את ה' עד שהונו עליו. עכ"כ.

ובמס' ד"א זוטא (פרק ט) יהי ביתך פתוח לרוחה כדי שלא יחסרו מזונותיך.

ובסנהדרין (צב). א"ר אלעזר, כל מי שאינו מהנה תלמידי חכמים מנכסיו, אינו רואה סימן ברכה לעולם.

אחת היה לרבינו ספק בדמי מעשר, והקיל עצמו בזה הפעם, ותיכף אח"ז נטבע דלי בבאר, והורידו כלי גרזן עם ויים להוציא, ונפל גם הגרזן לבאר, ועשה חשבון שהדלי והגרזן עלו ממש כמו כסף מעשר שלא נתן מצד שנסתפק לו, והפריש תיכף המעשר ואח"כ עלה הגרזן והדלי. ע"ש.

וכן מצינו אף גבי שאר צדקה דעלמא, דהכי איתא בב"ב (י.), דרש ר"י בר"ש, כשם שמזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה ועד ר"ה, כך חסרונותיו של אדם קצובים לו מר"ה לר"ה, זכה, 'פרוס לרעב לחמך' (יתן אותו חסרון לעניים. רש"י), לא זכה, 'ועניים מרודים תביא בית' (חיל המלך. מהרש"א). ע"כ. כלומר שעל כל אדם נקצב כמה יחסר ממזונו, ומה שלא נותן מהם לעניים, הולך להבל וריק.

וע"ש שמביאה הגמ' ע"ז המעשה ברבי יוחנן בן זכאי שחלם במוצאי ר"ה שנגזר על בני אחרותו שיפסידו אותה שנה שבע מאות דינרים, וכל אותה השנה היה כופה אותם בדברים וגובה מהם צדקה, עד שבערב ר"ה הבא לא נשאר אלא ז' זוז שלא נתנו לצדקה מאותם השבע מאות, ובערב יוה"כ שלחו מהקיסר ליטול ממזונם, ואמר להם רבי יוחנן שלא ייראו שמה יפסידו הרבה, שלא יקחו להם אלא ז' זוז, וכך היה. ע"ש. וכע"ז איתא גם בויקרא רבה (לד, יב) מעשה עם רשב"י ע"ש. (וכן הוא ממש בענין המובא מהגר"ח מוולאז'ין הנ"ל).

וכן אמרו להדיא במדרש משלי (יא, כד) על הפסוק יש מפזר ונוסף עוד, 'וחושך מיושר אך למחסור', אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יוחנן, אם ראית אדם שהוא מונע עצמו מן הצדקה הוי יודע שהוא מתחסר, שנאמר וחושך מיושר אך למחסור. ופ"י המצוד'ד, אם ימנע מליתן ממנו אף הראוי, לא יהיה סיבה לקיום הדבר כ"א להחסירו, והוא פזרון הממון לצדקה. עכ"ל.

סגולת העשירות והיתר הניסיון

מחמת זה, כן איתא בכתובות (סו.) לענין ממון של בת נקדימון בן גוריון שכלה עבור זה.

והגר"א באגדתא דרבב"ח פירש על הא דאמרו באבות (ג, ה), 'כל הפורק ממנו עול תורה' שפורק עצמו מלהחזיק ת"ח ואומר בלבו שזה מחמת עול המיסים וארנונות, 'נותנים עליו עול דרך ארץ', היינו מיסים וארנוניות. [וע"ע בהקדמתו לתיקוני הזהר (ב): שכתב, הקמצן שאינו מחזיק לומדי תורה, כשהוא בעצמו לומד תורה, הקב"ה שונא אותו ואת תורתו].

ומובא בשם השל"ה, שבני אדם שאירע להם הפסד ומקמצים בנתינת הצדקה, הרי הם כמכבים אש בתבן, וכצמא ששונה מים מלוחים לצמא.

ומרן החיד"א בספרו מדבר קדמות (מערכת ע' אות ג) כתב, שתיתב עשיר במלוי (עין שין יוד ריש) גימטריא 'מת שם', רמז שאם אינו מוחרס ממונו לצדקה ואינו מרחם על העניים כלל ורוצה במילוי וכו', יאבד העושר ההוא בענין רע כי מלח ממון חסר, ונגעה עני שהוא חשוב כמת.

והטעם בכ"ז י"ל עפ"י מה שכתב הספורנו (שמות כב, כו), שהקב"ה נותן לאדם יותר מכדי סיפוקו כדי שיוכל לפרנס בו אחרים. ע"ש. וכ"כ בספר החיים (ח"ה פ"ג) ע"ש. (והדברים מבוארים כבר בחובות הלבבות שער הבטחון באר היטב. ע"ש).

וכ"כ מרן החיד"א בספרו דבש לפי (מערכת ע"ן), אות כח), שעשיר בגימטריא 'תן עני', כי מה שהקב"ה נתן לו עושר היינו 'כדי לתת לעניים', וכמ"ש הרב מהר"מ אלשיך ז"ל דהכותב נכסיו לבנו לא עשאו אלא אפטרופא. עכ"ל.

וכ"כ בערוך השלחן (סי' רמז סק"ו), ולא יאמר האדם איך אחסיר ממוני ליתנם לעניים, כי יש לו לדעת שאין הממון שלו, אלא 'פקדון בידו לעשות בו רצון המפקיד', ורצונו שיתן צדקה וכו'.

ובמסכת דרך ארץ (פ"ט מ"ב) איתא, הוי זהיר בדלתי ביתך שלא יהיו נעולות בשעה שאתה מסיב באכילה ובשתייה, מפני שמביאין אותך לידי עניות.

ובילקוט שמעוני (משפטים סי' שנ) נתון תתן לו כי בגלל הדבר הזה וכו', כי 'למען' אין כתיב כאן, אלא כי 'בגלל' הדבר הזה, גלגל הוא, אני עשיתי אותך עשיר ואתו עני, אל תגרום לי שאחזיר את הגלגל ואעשה אותך עני וכו'. ע"ש.

ובמסכת כלה (פ"א) כל מי שאינו נותן צדקה גורם עניות לבניו.

ובזוהר (בראשית עמ' תמב) איתא, אלין אטימין לבא דאיכתנשין אוצרין ולא יהבי צדקה עליהו כתיב (משלי יא, ד) לא יועילו אוצרות רשע.

ובמדרש שה"ש רבה (ו, יא) איתא, בית שלא פתוח לעניים פתוח לרופאים. וכתב בספר מעיל צדקה (סי' א תשז) כלומר הקב"ה שולח עליו חולאים ויצטרך להוציא ממון לרפואתו, ואז לא תועיל לו צדקתו כיון שבעל כרחו נותן, וכו'. עכ"ל. (והשוה עם דברי החזו"א הנ"ל).

ובירושלמי (ב"ק פרק החובל ה"ז) תני רבי יהודה אומר משום רבן גמליאל, הרי הוא אומר (דברים יג יח) 'ונתן לך רחמים', סימן זה יהיה בידך, כל זמן שאתה רחמן המקום מרחם עליך, 'אינך מרחם, אין המקום מרחם עליך'. ופירש בספר מעיל צדקה בשם עבודת הקודש (סי' א רכו) כשאדם פותח היד גם הצל שלו פותחת, ואם סותמה גם צלו סותמה. כך, כשאדם פותח ידו לעני פותחין לו מן השמים לתת לו, 'ואם סותם ידו, גם סותמים לו מן השמים'.

ומרן הח"ח בספרו אהבת חסד (ח"ב פ"ז) כתב, וכל כך יורד כוח המארה על הממון של האיש שאינו רוצה לעשות צדקה וחסד כערכו, עד שאם יתערב בממון אחרים הם כלים ג"כ

סגולת העשירות והיתר הניסיון

וכעי"ז איתא בפסיקתא רבתי (פכ"ה) כבד ה' מהונך ומראשית כל תבואתך, אמר הקדוש ברוך הוא, 'לא אמרתי לך כבדני משלך אלא משלי', כבד ה' ממה שחננך מהונך, בן ביתי אתה, אם נתתי לך ויש בידך, תן לי משלי. וכעי"ז משמע ממעשה דריב"ז בב"ב (י.) הנ"ל.

ובמסכת אבות (גז), אמרו, תן לו משלו שאתה ושלך שלו. וכתב ע"ז בספר מעלות המדות (צדקה), לעולם יחלק אדם ממונו לצדקה לפי 'שאין אדם נותן משלו כלום' וכו' לפיכך אל יהי אדם צר עין בממונו של מקום ויעשה ממנו צדקה.

ב. מה שהובטח לנו ע"י חז"ל הקדושים, שכל המדקדק להפריש מעשר כספים כדף⁵ זוכה לעשירות, נחלקו בזה האחרונים אם יתכן שיהיו דברים שימנעו את ההבטחה, או שהוא דבר מוחלט ומוכרח שיהיה⁶:

[א] יש אומרים שכל המעשר כהלכה, מוכרח שיזכה על ידי זה לעשירות, ולא יעכב זה שום חטא ועון⁷.

[ב] יש אומרים שודאי יזכה לעשירות, למעט אם יש בידו אותם הדברים שהעידו בהם חז"ל שגורמים לאדם עניות⁸.

[ג] יש אומרים שפעמים יתכן שאף שאר חטאים יגרמו למנוע השפעת העשירות⁹. אלא אם כן יתן חומש, שאז מובטח לו בכל ענין שיתעשר¹⁰.

ומ"מ הדבר ברור שמועיל למנוע ממנו הפסדים אחרים, ושכל מה שנותן לכל הפחות יחזור אליו¹¹.

מאיך, לעיל מינה בגמ' (ד). איתא רבי יעקב בר אידי רמי, כתיב והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך, וכתוב וירא יעקב מאד, אמר שמה יגרום החטא, כדתניא עד יעבור עמך ה' יעבור עם זו קנית, עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה, עד יעבור עם זו קנית ביאה שניה, מכאן אמרו חכמים (מדהקישן הכתוב. רש"י) ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגם החטא. ופירש"י, וירא יעקב שמה אחר הבטחה חטאתי, וכדתניא שהחטא גורם שאין ההבטחה מתקיימת. עכ"ל. הרי להדיא דחטא יכול לבטל הבטחה לטובה, ולכאורה סותר לגמ' הנ"ל דסתמא קאמר דאין הקב"ה חוזר בו מדבורו הטוב (דמשמע שאינו תלוי בחטא. ויתבאר עוד לקמן בס"ד).

שיטת הרמב"ם

ואכן מציינו למי שעמד על סתירה זו, הלא הוא רבינו הרמב"ם בהקדמתו לפיה"מ (לסדר זרעים, ד"ה ונשאר בכאן פרק גדול), וכתב ע"ז וז"ל: הקב"ה כשיבטיח אומה בבשורות טובות ע"י נביא, 'אי אפשר שלא יעשם' וכו', והוא מה

(5) וראה לקמן סע' ג שכתבנו כמה דברים שיש להקפיד עליהם כדי שיחשב מעשר כדן.

(6) הנה יש לחקור במה שהבטיחו חז"ל עשירות למי שמפריש מעש"כ, אם הוא דבר מוחלט ומוכרח שיבוא [כל שמעשר כדן], או שמה אפשר שיש חטאים שגורמים למניעת הברכה.

וכדי להגיע לבירור בספיקא דידן, מוכרחים אנו לעיין בהך מילתא אף גבי שאר מצוות, אי כל היכא דאיכא איזה הבטחה מאת השי"ת, אי אמרינן שהחטא יכול לגרום לביטול ההבטחה, ולכן אמרתי אשנה פרק זה. ומזה נלמד אף נל"ד, וכפי שיתבאר.

האם החטא יכול לגרום לביטול ההבטחה

הנה איתא בברכות (ז). ואמר רי"ח משום ר"י, כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי, 'לא חזר בו', מנא לן, ממש רבינו שנא' הרף ממני ואשמידם וגו' ואעשה אותך לגוי עצום, אע"ג דבעא משה רחמי עלה דמלתא ובטלה, אפ"ה אוקמה בזרעיה שנא' בני משה גרשום ואליעזר ויהיו בני אליעזר רחביה הראש וגו' ובני רחביה רבו למעלה וגו' ותני רב יוסף למעלה מששים רבוא וכו'. ע"כ.

הבטחה המפורשת בדברי הנביא אי אפשר לה שתתבטל, אבל כאן אין זה מפורש יוצא מהפסוק שיהיה להם נסים בימי ביאה שניה, אלא רק שאכן תהיה ביאה שניה, וזה נתיקים, אלא שמרמזו בה עוד הבטחה שיהיה ע"י נסים (ממאי דהוקשו ב' העליות ביחד כדדרשו שם בגמ') וזו יכולה להתבטל. ע"ש. וכע"ז כתב בגבורות ה', שא"ז בכלל דבור שיצא מפי הקב"ה, כיון שלא נאמרה בפירושו.

שיטת הרמב"ן

מאיך יעוין ברמב"ן בפירושו עה"ת (שמות יב, מב) עה"פ ומושב בני ישראל וכו' שנראה מדבריו שיש לו שיטה אחרת בזה, שהרי כתב, 'שאיין שום הבטחה שלא יגרום החטא לבטלה אלא במקום שבועה', וזהו הסיבה שהתארך גלות מצרים עוד שלושים שנה הוא מפני שחטאם גרם להם זאת, ע"ש שהאר"ן בזה. הרי דס"ל שהחטא גורם לבטל הבטחה אף אם נאמרה לצורך רבים. ולפ"ד צ"ב מה יענה על הא דאמרו חז"ל שאין הקב"ה חוזר בו מדיבורו הטוב וכנ"ל.

וצ"ל דאף התם לא קאמר אלא בשלא גרם החטא, וכמו שאכן כתב הפרי חדש (בפי' על הרמב"ם, יסוה"ת פ"י ה"ד) ליישב סתירת המדרשים הנ"ל, דהא דאמרו כל דבור ודבור וכו' לא חזר בו, הוא דווקא בדליכא חטא, אבל בדאיכא חטא, אה"נ דחוזר בו ע"ש. וכ"כ ליישב בלחם משנה (הל' יסוה"ת פ"י ה"ד), ובצל"ח (ברכות ז), ע"ש.

ומ"מ מצאתי בס"ד מפורש כדברי הרמב"ם במדרש הגדול על הפסוק וירא יעקב מאד וכו' (פרשת וישלח פ"ב פס' ח) דרמי הנך מימרות הנ"ל אהדי ומשני כדמשני הרמב"ם, וכך מובא שם: רבי יעקב בר אידי רמי, כתיב והנה אנכי עמך ושמת'ך, וכתיב וירא יעקב, אלמא קסבר שמא יגרום החטא, אית דמקשי והא

שאמרו חז"ל כל דבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי, לא חזר בו. אבל ענין פחד יעקב אחר שהבטיחו הקב"ה בבשורות טובות וכו' ואמרו שמא יגרום החטא, יורה זה שהקב"ה יבטיח בטובה ויגברו העוונות לא יתיקיים הטוב ההוא. ויש לדעת שענין זה אינו אלא 'בין הקב"ה ובין הנביא', אבל כשיאמר הקב"ה לנביא 'להבטיח לבני אדם' בבשורה טובה במאמר מוחלט בלא תנאי ואח"כ לא יתיקיים הטוב ההוא, זה בטל ואי אפשר להיות וכו' ע"ש"ב. הרי שמחלק בין הבטחה הנאמרת ליחיד, להבטחה הנאמרת לכלל ישראל. וכ"כ בחיבורו (יסוה"ת פ"י ה"ד). וע"ע בשו"ת הרדב"ז (ח"ג ס' תרלח) שהאר"ן בזה.

אכן האחרונים הקשו ע"ד הרמב"ם, מהא דאמרו בגמ' הנ"ל (ד. ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגרם החטא, והלא כאן הבטחה זו נאמרה ע"י משה רע"ה לכלל ישראל, ואעפ"כ גרם חטאם לביטול הבטחה זו (ואכן יש שרצו לדחות מה"ט דברי הרמב"ם בזה). ונאמרו בזה כמה תירוצים:

בחדושי הצ"ח שם כתב ליישב וז"ל: ולכן נלע"ד דקושיא מעיקרא ליתא שהרי עיקר טעמו של הרמב"ם בזה שהבטחה לטובה ע"י נביא אין החטא גורם ביטולה היא משום שזה הוא 'האות להבחין אם הנביא אמת' כמ"ש הרמב"ם שם ע"ש, וכיון שבמשה רבינו כתיב וגם בך יאמינו לעולם, הבטיחו הקב"ה שלעולמי עולמים לא ירהרו אחר נבואתו כלל, לכן בהבטחה שהבטיח הקב"ה על ידו שפיר גורם החטא לבטלה כמו שיכול החטא לגרום ביטול ההבטחה שהבטיח הקב"ה לנביא על עצמו. עכ"ל. וע"ע בעין יעקב בפי' ענף יוסף מה שהוסיף ע"ד.

והרב מהר"א מזרחי בפירושו עה"ת (בראשית לב, ח) כתב ליישב, וכ"כ הבן יהוידע, שדווקא

כדר' יעקב בר אידי וירא יעקב וכו' שמא יגרום החטא. ע"כ. והנה כאן הוי ג"כ הבטחה לכלל ישראל שינצלו מחבלו של משיח למי שיעסוק בתורה וגמ"ח, ואפ"ה נתיירא רבה על נפשו שאע"פ שעסק בתורה ובגמ"ח, שמא יגרום החטא, וע"כ דכל כה"ג נמי חשיב הבטחה ליחיד משום שסוכ"ס תלוי במעשיו של כאו"א, וה"נ גבי הבטחת העשירות במעש"כ.

ומ"מ נראה דאף את"ל דהבטחת העשירות במעש"כ חשיב הבטחה לרבים, יש לחלק בין זה לבין שאר הבטחה דרבים, דהנה לפי מ"ש הצ"ח בשוב דברי הרמב"ם הנ"ל דשאני מרע"ה דלא שייך גביה הכחשת הנביא ומש"ה תו לא חיישינן אי תבטל ההבטחה אלא אפשר שיגרום החטא וכנ"ל, א"כ אף בנד"ד דמייירי בהבטחת מי שאמר והיה העולם שאמר בתוה"ק עשר תעשר וכו' ודרשינן עשר בשביל שתתעשר, בודאי לא שייך לומר בזה הכחשת התורה ח"ו למי שלא נתעשר ע"י קיום מצות המעשרות, דודאי אין אמיתות התורה נבחת במי שנתקיים בו הבטחת העשירות לאחר שעישר כראוי, ופשוט.

וכן י"ל לפי הטעם השני הנז', דכל שאינו מפורש להדיא בכתובים, אינו בכלל ההבטחות שאינם שבות ריקם, וה"נ גבי הבטחת העשירות במעש"כ שאינו אלא רמז בעלמא מקרא דעשר תעשר ודרשינן עשר בשביל שתתעשר, מש"ה י"ל שיוכל הבטחה זו להתבטל מחמת מעשיו. מיהו יש לדחות, דהלא הבטחת העשירות נאמרה במפורש ע"י הנביא מלאכי כדכתיב ובחנוני וכו' אם לא אפתח לכם וכו' והריקותי לכם ברכה וכו', וזה נאמר בפירוש לכלל ישראל ולדורות, וכיון שכן שמא הוי בכלל ההבטחות שאינן מתבטלות. ומ"מ עדיין יהיה תלוי בספק הנ"ל אי חשיב הבטחה זו שהיא על קיום מצות התורה, כהבטחה ליחיד או לרבים, וכנ"ל.

אריו"ח בשם רבי יוסי, כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה אפילו על תנאי אינו חוזר, ומפריק 'הא במילי דביניה לבין ברייה, והא במילי דאמר נבייא לעלמא, שכל דבר טובה שיאמר הנביא לישראל אינו בטל לעולם'. ע"כ. הרי להדיא כדברי הרמב"ם, ומסתמא ממדרש זה לקח הרמב"ם חילוקו הנ"ל. והאחרונים הנ"ל אפשר שלא היה לפניהם מדרש זה.

השיטות שגם במעש"כ החטא גורם לביטול הבטחת העשירות.

ומעתה נבוא לדון מזה לנד"ד גבי הבטחת העשירות במעש"כ, דלאחר שביירנו שיש חילוק בין נבואה שנאמרה ליחיד לבדו לבין נבואה שנאמרה לרבים, הנה לפום ריהטא נראה דהבטחת השי"ת בתורה הקדושה לכלל ישראל שכל מי שיעשר יזכה לעשירות, זה הוי כהבטחה שנאמרה לרבים ולא שייך לומר בזה שהחטא גורם. מאידך י"ל דכיון דסו"ס ציווי התורה רובץ על כל אחד ואחד בפני"ע, ובכלל זה מצות המעשרות, שיש בחירה ביד כל אחד אם לעשר או לא, אפשר דזה הוי בכלל הבטחה לצורך יחיד, שהוא משתנה בין כאו"א, שעל כל אחד ישנה אפשרות שמחמת מעשיו יתבטל ההבטחה עבורו, כמ"ש יעקב שמא יגרום החטא. [ומשמע שלא דווקא חטא ידוע או מסוים קאמר, אלא חשש שמא יש בידו חטא שראוי מחמת כן שיתבטל ההבטחה], וה"נ לנד"ד.

ונראה שיש להביא לזה ראייה דחשיב בכה"ג הבטחה ליחיד, מהא דמיייתי הך מימרא גבי יעקב אע"ה במס' סנהדרין (צח): דאיתא התם, אמר רבה ייתי ולא איחמיניה וכו' אמר ליה אביי לרבה מאי טעמא, אילימא משום חבלו של משיח, והתניא שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים, ומר הא תורה והא גמילות חסדים, אמר ליה שמא יגרום החטא

שיטת מרן החפץ חיים

והנה מרן הח"ח באהבת חסד (פי"ט ס"א בהגה) כתב להקשות על הא דאיתא במדרש תנחומא (פר' ראה סי' יח), דדריש עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, עשר בשביל שלא תתחסר וכו' ע"כ, והקשה הח"ח, דמאי קמ"ל שלא יתחסר, דאם המעשר מועיל להעשיר, קל וחומר שיועיל שלא יתחסר. ותיריך וז"ל: אמנם כי הנה ידוע שיש הרבה דברים שמביא לאדם לידי עניות, כההיא דאמרינן בסוכה (כט.) בשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים יורדין לטמיון וכו', ולכך רמז לנו המדרש שאפילו אם יש לו דבר שגורם לידי עניות, ויש לו כנגדו מצות מעשר, מועיל זכות מעשר על כל פנים שלא יתחסר. עכ"ל. ומשמע מזה דעתו, דמלבד הדברים שגילו לנו חז"ל שמביאים לעניות, לא יתבטל הבטחת העשירות מחמת מעשים אחרים, ולכן אם יודע שאין בו מאותם הדברים שגורמים לעניות, יזכה ודאי להתעשר.

גם בספר אמת ליעקב להגר"י מליסא (על אגדות השי"ס תענית ט. ד"ה אשכחיה) כתב כע"ז, דאף הדהתורה העידה שמי שמעשר מתעשר, מ"מ הא כבר העידה התורה 'שיש עונות שהעושה אותם מתרושש', כמאמר החכם בעד אשה זונה עד ככר לחם, וכן המלוה ריבית נכסיו מתמוטטין, והרבה כיוצא בהן ולו נתכנו עלילות מי נדחה מפני מי. ע"ש.

וכן בספר דרך שיחה (עמ' תקסב) מובא בענין יהודים באמריקה ששואלים שהם מפרישים ונותנים ממון רב לצדקה והרבה מהם הפסידו השנה הרבה כסף, והרי בצדקה כתוב ובחונני נא בזאת, והשיב (מרן הגר"ח"ק) שהחפץ חיים (נדר"ל במ"ב ס"י קנח ס"י) שואל זאת על ענין אחר שאמרו חז"ל (שבת סב.) שכל הזהיר בנטילת ידים תהיה לו עשירות, והרי חזינו שלא תמיד הוא כן, ותיריך שיש דברים

ומ"מ ראיתי בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' רא) שלמד מהגמ' הנ"ל גבי יעקב אבינו שנתירא שמא יגרום החטא, גם לענין מעש"כ, דאף הדמעשר בדרך כלל מתעשר, מ"מ אם נמצא שלא התעשר, יתלה שמא גרם החטא, ולכן לא הגיע לו מה שפסקו עליו מן השמים. עכ"ד, עש"ב. ובסימן שלאחריו שם (סי' רב) הביא דברי הרמב"ם ופלפל בהם, ולא הביא בזה דברי האחרונים הנ"ל, ומ"מ משמע שם דפשיט"ל דמצות מעשר חשיב הבטחה ליחיד. ע"ש. וכן נראה עפ"י הנ"ל דיותר יש להחשיב מעש"כ כהבטחה ליחיד וכמש"נ.

וכבר הבאנו לעיל שכן הוא דעת הרמב"ן, שכל הבטחה יכולה להתבטל מחמת החטא.

ובספר והאיש משה (ח"א עמ' רו) מובא שנשאל הגר"מ סולובייציק זצ"ל על מה שחז"ל תקנו באושא שהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש שמא יצטרך לבריות, דאיך יתכן שבקיום מצות צדקה שכתוב שמובטח לו שיתעשר על ידה ועליה כתוב ובחונני נא בזאת, ודוקא על ידה ירד מנכסיו ויצטרך לבריות, והשיב דלפעמים החטא גורם, וחזר ונשאל שאם כן למי נאמרה ההבטחה שהרי אין צדיק בארץ ולא יחטא, והשיב דרק חטאים גדולים הם המעכבים וזה דבר שכל אחד יודע על עצמו בנקל אם יש בידו עבירות כאלו.

ובספר דרך שיחה (עמ' תקסב) ביאר בזה מרן הגר"ח"ק, כי הנה אדם שאינו עשיר, אין זה מוריד לו משום כך מחובותיו ומהגהנם שלו, אבל מי שמגיע לו עשירות ואינו עשיר מגרעין לו מחובותיו, וביאר זאת על פי משל למלך שחילק מתנות ביום שעלה לגדולה והיה אחד שהיה חייב חוב גדול למלך אמר לו המלך כי המתנה שנותן לו היא המחילה על החוב, וכי זה אינה מתנה. וכל הענין של בחונני נא בזאת שייך רק באדם שידוע שלא מגיע לו עונש וידוע חשבונו, על זה יש באמת בחינה.

ומ"מ כבר מצינו לרבים שאין דעתם כן, ויש אופנים שמחמת מעשיו לא באה אליו העשירות וכפי שנתבאר לעיל בס"ד, ולדבריהם תקשי קושיא הנ"ל דא"כ איך הותר לנסות הש"ת במעש"כ כל שאינו ודאי שיגיע. וכן ראיתי שהקשו כן כמה מתברי זמנינו, והכריחו מזה דודאי שיתעשר.

אולם לענ"ד נראה ליישב בפשטות דברי החולקים והסוברים שאין ההבטחה מוחלטת, דהאי דמצינו שמותר לנסות בזה הש"ת, היינו לומר דליכא איסורא בזה, וכיון דעכ"פ יתכן שיבוא מזה תועלת, שרי, משום דסו"ס יש טעמים הגונים להתיר כן, והוא עפ"י שאר הטעמים שמצינו למה שהותר הניסיון במעש"כ, דהוא או משום תקנת העניים, או משום חיזוק מדת הביטחון (וכמש"נ בהע" 22, ע"ש עוד מזה), אבל אה"נ דיתכן לפעמים שיעכבו מעשיו השפעת העשירות. ולא בגלל אותם שאינם ראויים להבטחת העשירות, מנעה התורה מאחרים כל אותם המעלות הנ"ל.

ומכל הנ"ל למדנו שיש בזה ג' שיטות, שעל פיהם כתבנו דברינו בפנים. וע"ע בהערות הבאות תמצית השיטות.

(7) כ"כ הפרישה בשם הרש"ל, הלבוש, והש"ך (ריש סי' רמז), וכן משמע מדברי ספר החינוך, וכמש"נ לעיל. וראה למהר"ש קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת (מהד"ר ח"ב סי' רמז ס"ד) שכתב בתוך דבריו: ועיקר הטעם שמותר במעשר לנסות, משום דבמצוה אחרת יתכן שלא יזכה תיכף לשכרו, והיו מעכבים ומקטרגים מלמעלה, ואם לא יקוים כוונתו יהיה כקורא תגר ח"ו, אבל במעשר דכוחו גדול כ"כ שאין מעכב, רק הקב"ה אומר 'אם לא הריקותי לכם ברכה עד בלי די'. עכ"ל.

ולפי שיטה זו, אם ראינו שעושה ובכ"ז לא נתעשר, יש לתלות שלא עישר כדן, כפי שיתבאר פרטיו בסעי' ג.

שמביאים לעניות, ואם יעשה גם הנך דברים לא יעזור לו סגולת עשירות של נט"י, ואותו תירוץ יש לומר גם לענין צדקה. וע"ע בספר יד מלכים (עמ' רפה-ו) שכתב בשם הגר"ח, ש'בחנוני' נאמר דוקא בכשרים. וע"ש.

שיטת הסוברים שהמעשר ודאי

מתעשר

והנה כתב בספר החינוך (מצוה תכד) וז"ל: הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' ובחנוני נא בזאת וגו' והטעם בזו כענין שכתוב (משלי יט יז) מלוה ה' חונן דל, כלומר שהודיענו האל ברוך הוא בפרנסנו משרתי ביתו במעשר, נמצא התועלת והברכה בממונו על כל פנים, 'ולא יעכב זה שום דבר חטא ועון'. עכ"ל. הרי דס"ל דהבטחת העשירות לא תליא במעשיו.

ולכאורה יש להוכיח כן מהא דאשכחן דהותר לנסות הש"ת במעש"כ אם יתעשר ע"י קיומה (כמש"נ לקמן סעי' ד), ואם היתה הבטחת העשירות מותנית לפי מעשיו, א"כ איך היה מותר לנסות, הלא אינו ודאי שיתקיים.

וכן נראה להוכיח מכמה פוסקים שדעתם כן, דהנה כתבו הפרישה בשם המהרש"ל, וכן הלבוש, וכן הש"ך (ריש סי' רמז), דהטעם שהותר הניסיון במעש"כ, משום שאין זה ניסיון, משום 'שודאי שיתעשר' כדאמרו עשר בשביל שתתעשר, (משא"כ בשאר נסיונות אפשר שינסה ולא יבא ויוכל יבא לידי הרהור מחשבה רעה ומינות. לבוש). ע"ש. ומדס"ל הכי ע"כ יסברו שההבטחה הינה בכל ענין ואינו תלוי במעשיו, ומש"ה מותר לנסות.

[ואפשר שזו אף סברת החינוך הנ"ל, דכן משמע מ"ש שם הטעם לאסור הניסיון בשאר מצוות, משום דשכר בהאי עלמא ליכא ע"ש, והינו לפאוקי ממצות מעשר שיש לו שכר אף בעוה"ז במה שמתעשר על ידה בודאי, דמה"ט גופא לא חשיב ניסיון, ודוק].

סגולת העשירות והיתר הניסיון

בפניו על שאינו קונה לה תכשיטין, והוא שיש לו ממה לקנותם. ע"ש עוד בגמ' ובפירוש רש"י.

ועי' לעיל בלשון הח"ח בתורה אור, שכתב בתוך דבריו שם בענין הטעם שאנשים הנופלים מנכסיהם, שהוא לאו דוקא באלה שעשו עושר ולא במשפט כגון על ידי 'חילול שבת וריבית וכדומה' וכו'. מבואר דריבית ועושקי שכר והשאר הנ"ל הם לאו דוקא, אלא כל שעושה עושר ולא במשפט אמרין הכי.

כמו שאמרו חז"ל גבי יעקב אע"ה שחשש שיתבטלו ההבטחות שהבטיחו הקב"ה משום שמה יגרום החטא, ואפשר שזה נכון אף גבי מעש"כ, ולא דווקא חטא ידוע או מסוים, וכמש"נ לעיל הע' 6 עש"ב. וכ"ד השו"ת משנה הלכות (שם).

ובשם הגר"מ סולובייציק מובא דרך חטאים גדולים הם המעכבים, וזה דבר שכל אחד יודע על עצמו בנקל אם יש בידו עבירות כאלו, וכמ"ש לעיל.

ובאמת נראה שכ"מ מדברי הרמב"ן הנ"ל, דמאי דס"ל שהחטא גורם לביטול ההבטחה, ה"מ בחטאים גדולים, שז"ל שם: שאין שום הבטחה שלא יגרום החטא לבטלה אלא במקום שבועה, ומן הידוע שהיו ישראל במצרים 'רעים וחטאים מאד לה' ובטלו גם המילה', וכתב ביחזקאל (נ, ח) וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי 'איש את שיקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו' ואומר לשפוך חמתי עליהם בתוך ארץ מצרים וגו', וכתב ביהושע (כד, יד) והסירו את אלהים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים ועבדו את ה', ועל כן ארך גלותם שלשים שנה, והיה ראוי שיתארך יותר, אלא שצעקו והרבו תפלה. עכ"ל.

עוד אמרתי להביא כאן מה שמצאתי מדברי חז"ל בענין מה שנתירא יעקב אע"ה שמה יגרום החטא:

וראיתי בזה למרן הח"ח בספרו תורה אור (פי"א ובהגה) שכתב וז"ל: ובזה יובן הדבר מה שאנו רואין בדור הזה דבר נפלא שלא היתה זאת מעולם, שאף מי שברך אותו הקב"ה בהון אינו מתקיים אצלו זמן רב להוריש לבניו ולבני בניו, ואף אצלו בעצמו מצוי מאד שלא יתקיים הונו כל ימי חייו, ולא דוקא באלה שעשו עושר ולא במשפט כגון על ידי חילול שבת וריבית וכדומה, אלא אפילו באנשים ישרים ההולכים בדרך התורה, אבל טעם הדבר הוא כנ"ל עשר בשביל שלא תתחסר, שאף שעושין צדקה וחסד אבל 'לא כפי הראוי לפי ערכם', וכמו שמצינו בגמרא בנקדמון בן גוריון שהיה אחד משלשה עשירים שבירושלים כמבואר בגיטין (כז). ועשה צדקה הרבה אף על פי כן משום שלא עשה כפי שצריך לעשות נאבד הונו הגדול עד שהוצרכה בתו ללקט שעורים בין טלפי סוסים להחיות נפשה כדאיתא במסכת כתובות (סו). וכו'. עכ"ל.

ולמדנו מדבריו טעם למי שעושה עושר ולא התעשר, והיינו משום שלא עשה צדקה כראוי, ומשמע דר"ל שלא נתן לפחות עשירית מנכסיו, וכדמייתי לזה ראייה ממ"ש עשר בשביל שלא תתחסר. וע"ע מ"ש מזה לקמן הע' 19.

8) כן מתבאר מדברי מרן הח"ח באהבת חסד (שם). וכ"מ מדברי הגר"י מליסא בספרו אמת ליעקב (שם), וכמש"נ לעיל.

ובכלל הדברים הגורמים לעניות המה כדאמרו בסוכה (כט:), כובשי שכר שכיר (שמדחהו בלך ושוב), עושקי שכר שכיר (גוזל שכרו לגמרי), ועל שפורקין עול מעל צואריהן ונותנין על חבריהן, ועל גסות הרוח (שמתגאים ומשתררין על אחיהם בשביל עשרון). עוד מנו שם לעיל מינה, מלוי בריבית, פוסקים צדקה ברבים ואינם נותנים, וכו' ועש"ע.

ובשבת (סב:) אמרו ג' דברים מביאין את האדם לידי עניות ואלו הן, המשתין מים בפני מטתו ערום, ומזלזל בנטילת ידים, ושאשתו מקללתו

סגולת העשירות והיתר הניסיון

וצ"ע הלא בגמ' בתענית (ט). מבואר להדיא דאף במעשר לחוד מובטח עשירות, דקאמר התם מאי 'עשר תעשר', 'עשר' בשביל שתתעשר וכו'. וקאי גם אמעשר כספים כדאיאת בתוס' שם ובעוד ראשונים (כמש"נ לעיל הע' 2). הרי דסגי במעשר לענין הבטחת העשירות.

וראיתי מבארים דברי הגר"א (בביאורים על הכתר ראש השלם שם) דטעמו משום שהמקור לסגולת העשירות בהפרשת הצדקה נלמד מהכתוב 'עשר תעשר', עשר בשביל שתתעשר, וחז"ל דרשו את המקור להפרשת חומש ג"כ מהכתוב עשר תעשר שתי עשירות דהיינו חומש, ומחדש הגר"א שמכיון שהעשירות נרמזה ב'תעשר' השני האמור בכתוב שממנו נלמד ג"כ ענין הפרשת החומש דהיינו המעשר הנוסף על המעשר הראשון, ע"כ אין מקור לעשירות אלא בהפרשת החומש, משא"כ במעשר אין הבטחה על עשירות אלא רק שלא יבוא לידי היזק. עכ"ד.

ולענ"ד דברים אלו לא ניתנו להאמר, דמלבד שמדברי כמה מגדולי הראשונים מבואר להדיא דאף על מעשר א' יש הבטחת עשירות, כמוכח לשונם לעיל הע' 2 ולקמן הע' 17 ע"ש, הרי גם מסוגית הגמ' מוכח כן, דהנה בהמשך להנ"ל פריך ומי שרי לנסוייה להקב"ה והכתיב (דברים ו-טז) לא תנסו את ה', ומשני חוץ מזו שנאמר (מלאכי ג'-) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די ע"כ, והרי קרא דמלאכי מיירי במעשר דגן והתם ודאי שיעורו אינו אלא עשירית, ומזה למדו בגמ' גם לענין מצות מעש"כ שמוותר לנסות אם יתעשר על ידה, ומוכח דסגי במעשר כדי שיתעשר.

בבראשית רבה פרשה עו, ויירא יעקב וכו' רבי פנחס בשם רבי ראובן, ב' בנ"א הבטיחון הקב"ה ונתיירא, הבחור שבאבות והבחור שבנביאים וכו', א"ל הקב"ה הנה אנכי עמך, ובסוף נתיירא שנאמר ויירא יעקב וכו' ע"כ וקצת משמע דדריש לה לגנאי כלומר דלא היה לו לירא, וכן משמע קצת שם בסמוך ע"ש, וצ"ע.

עוד שם, א"ל המקום שוב אל ארץ אבותיך, אעפ"כ ויירא יעקב מאד, אלא מכאן שאין הבטחה לצדיק בעוה"ז. ע"כ.

בדעת זקנים פרשת וישלח (לב, יב) הביאו מדרש, כי ירא אנכי אותו וכו', שאלה מטרוניתא היאך ירא מעשו אחר שהבטיחו הקב"ה. ענה ת"ח אחד תשובה בצדה שאמר כי במקלי עברתי את הירדן הזה, כלום כשהבטיחני הקב"ה לא הייתי כי אם בעצמי, ועתה הייתי לשני מחנות ולכן אף אם איני ירא ממנו שהבטיחני הקב"ה, אמנם ירא אנכי פן יבא והכני אם על בנים, כי על האם ועל הבנים לא הבטיחני וכו'. ע"כ.

ובזוהר פרשת וישלח (דף קסח). איתא הכי, וירא יעקב וכו', והרי כתיב והנה אנכי עמך וכו' אלא יעקב לא היה רוצה לסמוך על הנס וכו' לפי שבאותן כב' שנים לא היה משמש את אביו ואמו כראוי ולא עסק בתורה, ולקח ב' אחיות, ואע"פ שהכל נתבאר [שלא חטא יעקב בזה], מ"מ צריך האדם לפחד תמיד ולהתפלל לפני הקב"ה בתפילה וכמ"ש אשרי אדם מפחד תמיד וכו'. ע"ש.

וע"ע מענין זה בכלל יקר (פר' וישלח שם), בעל הטורים שם, מהרש"א (ברכות ד.), עיין יעקב (שם ז.) וענף יוסף (שם).

10) הנה בספר כתר ראש להגר"ח מוואליז'ין (סי' קכג) כתב בשם הגר"א ז"ל, שכל השומר מעשר מובטח בכך שלא יבוא לידי היזק כלל, והשומר חומש מובטח שיתעשר. עכ"ל.

סגולת העשירות והיתר הניסיון

סגי בזה שיזכה לעשירות, דזה אינו וכנ"ל דודאי יש בזה סגולת העשירות, אלא שאינו מוחלט מטעם שיתכן שימנעו הדברים הגורמים לעניות, אבל עכ"פ מובטח לו שלא יפסיד, ומ"מ קאמר שמי שיתן חומש, בזה מובטח לו בכל ענין שיתעשר, ולא יעכב זה שום דבר.

ומצאתי בע"ה בספר מנוחה וקדושה לתלמיד הגר"ח מוואלוז'ין (שער התורה סי' כה) שכתב וז"ל: ובודאי תחמוד יפיה של מצות הצדקה בלבך, כי תמצא מבואר בכמה מקומות וביחוד בדברי הגר"א, 'שלכל הפחות' מחזירים לו הסכום שנתן אם מעט אם הרבה, וחוק וברית הוא ואל ישתנה בשום פעם. ועוד שהיא מעשרת 'בודאי' כשנתן 'חומש'. עכ"ל. וממ"ש 'שלכל הפחות', וכן ממ"ש מעשרת 'בודאי', משמע כמ"ש, שכוונת הגר"א דבמעשר ג"כ יתכן שיתעשר, ובחומש ודאי יתעשר.

[ורק בענין חיוב מצות צדקה מציינו בדעת הגר"א דס"ל דהשיעור בזה הוא חומש, כמ"ש באיגרתו עלים לתרופה וז"ל: ולמען השם תפריש את החומש כאשר צייתך, ולא תפחות כאשר הזהרתך, כי בפחות מזה עוברים כל רגע על כמה לאוין ועשין וכו'. עכ"ל. וביאר באהבת חסד (סוף פרק יט בהג"ה אד"ה ונחזור) דהיינו הלאו דלא תאמין ולא תקפוץ, ועשה דפתוח תפתח את ידך לו, נתן תתן, כי ימוך אחיך וגו' וחי אחיך עמך, וביאר שם דאיירי הגר"א היכא דקיימי עניים וכדעת הרמב"ם. ע"ש. ובארחות רבינו (ח"א עמ' רצד) מובא שאמר הסטי"פ ר' שכוונת הגר"א בדבריו הנ"ל שעוברים כל רגע וכו', כוונתו לצדיקים בעלי מדריגות גדולות. ובשם הגרש"א מובא (קול תורה, מודפס בסוף ספר באור"צ עמ' שלה) שאמר, שהגר"א זצ"ל סובר שכיון שהגיע עני לידו ועכשיו אין לו כסף ליתן לו בגלל שלא

ובלא"ה, הלא עיקר הבטחת העשירות דדרשי מקרא דעשר תעשר, קאי אמעשר מהתבואה, ושם לא מציינו שיעור חומש, וא"כ איך יהיה מעש"כ חמור יותר מגופא דקרא.

ועוד דאם כדבריהם דריו"ח חומש קאמר, א"כ לא יהיה מותר לנסות אלא אם כן יתן חומש, אבל אם יתן רק מעשר נמצא עובר על לאו דלא תנסו, וזה נגד כל הפוסקים המובאים לקמן סע' ד שהתירו אף בשיעור מעשר.

גם הראייה הנ"ל אינה כלום, שהרי דין חומש לא נלמד מקרא דעשר תעשר (דברים יד, כב), כי אם מקרא דעשר אעשרנו לך (בראשית כה, כב) שגדר יעקב אע"ה כדאמרו בכתובות (ג. וכו"ל, ובה דווקא דרשו חז"ל דהוא חומש (ולענין שיעור הנתנה בצדקה דרשו כן אך לא לענין עשירות במעש"כ), אבל לא מקרא דעשר תעשר, וממילא אין ללמוד מזה דקאי ההבטחה על חומש ופשוט.

ולענ"ד נראה בביאור דברי הגר"א בזה, דהנה במדרש תנחומא (פר' ראה סי' ז) מובא מקור דין מעש"כ בזה"ל: עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, עשר בשביל 'שלא תתחסר', רמז למפרישי ימים שיפרישו אחד מעשרה לעמלי תורה ע"כ. והקשה ע"ז מרן הח"ח (אהבת חסד פי"ט בהגה"ה) שאם המעשר מועיל להעשיר, קל וחומר שיועיל שלא יתחסר. ותיריך כי הנה ידוע שיש הרבה דברים שמביא לאדם לידי עניות וכו', ולכן רמז לנו המדרש שאפלו אם יש לו דבר שגורם לידי עניות ויש לו כנגדו מצות מעשר, מועיל זכות מעשר על כל פנים שלא יתחסר. עכ"ד. (וראה בפירוש הגר"א על משלי כה, כז על הפסוק 'נותן לרש אין מחסור, וז"ל: כי יש מפזר ונוסף עוד, אבל חסרון לעולם לא יהיה, ויש מהן שנוסף לו עוד. עכ"ל. וזה נוטה לדברי הח"ח).

ולפי זה י"ל שזו גם כוונת הגר"א שכתב דהנותן מעשר 'מובטח' שלא יתחסר, דאין ר"ל שלא

ובירושלמי פאה (א, א) אמרו, אם נתת מכיסק צדקה הקב"ה משמרך מן הפיסין ומן הזימיות ומן הגלגלות ומן הארגוניות (מיני מיסים הם. פני משה).

ובמדרש רבה (פר' תצוה לו, ג) על הפסוק כי נר מצוה ותורה אור, מהו ותורה אור, אלא הרבה פעמים שאדם מחשב בלבו לעשות מצוה ויצר הרע שבתוכו אומר, מה לך לעשות מצוה ומחסר את נכסיך, עד שאתה נותן לאחרים תן לבניך, ויצר טוב אומר לו תן למצוה, ראה מה כתיב כי נר מצוה, מה נר הזה כשהוא דולק אפילו אלף אלפים מדליקין הימנו אורו במקומו, כך כל מי שיתן למצוה 'אינו מחסר את נכסיו', לכך נאמר כי נר מצוה ותורה אור.

ובספר דרך שיחה (עמ' תקסח) הביא עדות הגר"ח בשם הסטייפלר ז"ל: אבא זצ"ל אמר כי מי שמקפיד על מעשר אין למס הכנסה שליטה עליו. פעם שאלתי את אבא זצ"ל בענין ספק שהיה לי במעשר כספים ואמר לי בכל הספיקות רק תחמיר כי ממעשר אף פעם לא מפסידים רק מרויחים.

ועל ציווי התורה במצות צדקה דכתיב נתן תתן לו וכו' כי 'בגלל' הדבר הזה יברכך ה' אלוקיך (דברים טו, י), ודרשו חז"ל (שבת קיא:): שגלגל הוא שחוזר בעולם, פירש הכלי יקר (עה"ת שם) שהוא מלשון וגללו את האבן, ור"ל כשיתגולל העוני בין האנשים מזה לזה כמנהגו, אז יברכך ה' ויגרום 'שלא יתגולל ולא יתנפל אליך' בנפול על אנשים.

ומשמע מהירושלמי הנ"ל, דפירוש 'לא יתחסר', אין הכוונה רק שכל מה שנתן לצדקה חוזר אליו, אלא הכוונה בזה גם שדבר זה יציל אותו מכל מיני נזקי ממון לא צפויים, שלא יצטרך להוציא לריק ממון ע"ז, והכי משמע נמי לשון הגר"א הנ"ל שכתב 'שלא יבוא לידי הזיק כלל'. וכ"כ במנחת צבי (ח"ג סי' א סק"ו) לפרש דברי הגר"א.

הפריש מעשר כספים עד עכשיו, עובר בהלאוין של לא תקפוץ את ידך ובל תאחר. ע"ש. וכאמור דעת החפץ חיים דמיירי הגר"א במצות צדקה דהוא דווקא היכא דקיימי עניים. וכ"נ דעת מרן הגר"א מ שך זצ"ל עפ"י מה שמובא בשמו במכתבים ומאמרים (ח"ג מכתב רו) ז"ל: מה ששאלת בענין מעשר כספים, לדעתי אין להקל בזה בשום אופן, והחיוב הוא להפריש מעשר כספים, ובלא זה 'עוברים כל רגע על כמה לאוין' כמו שכתב הגר"א במכתבו וכו'. עכ"ל].

11) כמו שאמרו חז"ל (תנחומא פר' ראה סי' יח), עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, עשר 'בשביל שלא תתחסר' וכו' ע"כ, וכתב הח"ח באהבת חסד (שם) שרמז לנו המדרש שאפילו אם יש לו דבר שגורם לידי עניות (וי"א אף שאר חטאים וכנ"ל) ויש לו כנגדו מצות מעשר, מועיל זכות מעשר על כל פנים שלא יתחסר, וכנ"ל הע' 6.

וכן נראה שזו כוונת הגר"א בדבריו המובאים בספר כתר ראש מהגר"ח מוולאז'ין (סי' קכג), 'שכל השומר מעשר מובטח בכך שלא יבוא לידי הזיק כלל', דר"ל דבשיש בידו עבירות המונעים ממנו השפעת העשירות, מ"מ יועיל שלא ינזק בממונו, וראה הע' 10 שהוכחנו כן.

וכ"מ בספר מנוחה וקדושה לתלמיד הגר"ח מוולאז'ין (שער התורה סי' כה) ז"ל: ובודאי תחמוד יפיה של מצות הצדקה בלבך, כי תמצא מבואר בכמה מקומות וביחוד בדברי הגר"א, שלכל הפחות מחזירים לו הסכום שנתן אם מעט אם הרבה, וחוק וברית הוא ואל ישתנה בשום פעם.

וכ"מ הטור (סי' רמט) ז"ל: 'ולעולם' אין אדם מעני מן הצדקה וכו', ועוד כי הדבר 'בדוק ומנוסה' כי בשביל הצדקה שנותן 'לא יחסר לו' אלא אדרבה תוסיף לו עושר וכבוד וכו'. עכ"ל.

סגולת העשירות והיתר הניסיון

עוד מעשה באברך שנפל לאיזה ענין מסובך של משפטים כספיים בסכום גדול מאד ושלח אל הקודש פנימה למרן זצ"ל ובתוך דבריו כתב לו שנותן מעשר מכל רווח הבא לידו, מרן בשמעו זאת התבטא ואמר אם הוא נותן מעשר לא יארע לו שום נזק, וכן היה שנמשך הענין 7 שנים ובאופן בלתי טבעי חזר לו כל רכושו וכמו שאמר מרן שלא יארע לו שום נזק. עכ"ל.

ובשו"ת תשוה"נ (ח"א סי' תקס"ק יח) כתב וז"ל: לעולם אין אדם מעני מן הצדקה וכסף מעשר שנותן שומר מסחריו שלא יפסיד וכמו שאמרו חז"ל הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר (ביצה טו): ע"ש בר"ח ובערוך דהיינו שיעשו בהן צדקה חשובה וכו'. עכ"ל.

וכן יעוין לעיל הע' 4, שהבאנו הרבה מקורות שהנמנע מלעשר גורם לעצמו ח"ו שיתחסר ממונו ע"ש, ומכלל הן אתה שומע לאו, שע"י שיעשר עכ"פ מציל עצמו מהפסדים רבים. וראה עוד שם הע' 1 שהבאנו כמה מקורות שהנותן צדקה לעניים מוסיף, וכ"ש שאינו מתחסר.

וכבר הבאנו בשם החזו"א, דאף דמדינא פטורים מ"מ לא יפסידו מנתנית מעשר, כי מה שמרויח ממניעת נתינת המעשר הולך לריק ברופאים או שאר הוצאות שאינם לפרנסתו. וממילא נשמע דע"י נתינת מעשר ניצול מהוצאות ההולכים לריק.

ובספר לשכנו תדרשו (ח"א עמ' קפט) מובא מעשה מהסטיפלר וז"ל: מעשה באברך שאירע לו כמה מקרים לא טובים ושלה לשאול אל הקודש פנימה למרן זצ"ל מאחר ולאחרונה היה קצת לחוץ במעות ולא נתן עדיין מעשר לצדקה אלא רשם בפנקסו שחייב לצדקה כך וכך, האם יש לתלות את המקרים שקרו לו בעונש זה שלא נתן עדיין את המעשר, ואותו שואל כתב עוד איזה ענין שאפשר שבסיבתו באו אליו המקרים אשר לא טובים, מרן זצ"ל ענה שמסתבר שהגורם הוא ענין הצדקה מאחר ומבואר בספרים 'שהמעשר הוא שמירה שלא יבוא לידי היזק' וזה שלא נתן עדיין חסר לו שמירה זו ומסתבר שלכך נענש, ואע"פ שהיה דחוק מכל מקום חסרה לו שמירה זו.

ג. על מנת שיזכה למעלת העשירות, צריך להקפיד לעשר כדת וכדין. וזה עפ"י התנאים הבאים:

[א] שיהיה ממונו נקי מחשש גזל¹².

[ב] שיפריש תחילה אף מהקרן¹³ [כגון מירושה, או מתנה וכד'¹⁴].

[ג] י"א שצריך שיתן מעשר בדיוק, לא פחות ואף לא יותר. ויש חולקים¹⁵. ועיין בהערה¹⁶.

[ד] י"א שאם נוהג להוציא מעשרותיו אף לשאר מצוות, אע"פ שיש מתירין לעשות כן, מ"מ אין בזה את הבטחת העשירות¹⁷.

[ה] י"א שזה דוקא אם מקפיד לעשר אף כנגד שווי חפצים שמקבל במתנה וכיו"ב, ולא רק ממעות ממש¹⁸.

וראה עוד בהערה מ"ש בזה¹⁹.

מצוה הבאה בעבירה, 'ואין לעושר הזה מלח וקיום' כדאמר הכא וכו'. עכ"ל.

וראה בשפת תמים למרן החפץ חיים (פרק ד) שכתב בתו"ד זו"ל: ובעו"ה נתרבו עתה עניני השקר והרמאות בעניני המסחר לאיזה אנשים ואיסור המרמה גרם שהעולם הולך ומתמעט וגלגל העניות חוזר בעולם וכמעט אינו מצוי בזמננו שעשיר יאריך בעושרו כל ימי חייו אלא למחצית ימיו או לשלישיתו או לפעמים למספר מעט מן השנים וכו' כי בהתערב מומן של איסור בממונו בא זה ואיבד את זה' וכמאמר בת נקדימון בן גוריון בכתובות וכו'. עכ"ל.

13 שו"ת אבקת רוכל (סי' ג), הובא גם בכנה"ג (בגליון השו"ע סי' רמט ס"א) זו"ל: ולפי שיש אנשים שמפרישין מעשר מממונם ולא כראוי, כי מתחילה אין מפרישין מן הקרן עד שירויחו וכו', לזה אני אומר כי אינן יוצאים בזה ידי חובתן כי צריך בתחלה כדי שיהיה מותר לנסות השי"ת בו ושיזכה בזה למעלת העושר, שיעשה חשבון מכל אשר יש לו 'גם מהקרן', וכו'. עכ"ל.

ועיין באהבת חסד (ריש פ"ח) שנתן לזה עצה, זו"ל: וגדר המעשר הוא שצריך להפריש

12 כ"כ מרן החיד"א בפירושו על ספר חסידים (סי' שצה), בשם הזוהר הקדוש, שצריך ליתן צדקה מממונו הנקי מחשש גזל [וז"ל הזוהר (פר' ויקהל דף קצח): הלא פרוס לרעב לחמך, לחם אין כתיב כאן אלא לחמך, ההוא דילך מממונך ולא דגזילה וכו' דאי הכי לאו זכותא הוא, ווי ליה דאתי לאדכרא חובוי ע"כ], ואח"כ כתב זו"ל: ועפ"ז נתישבה חקירה גדולה שראינו בתים גדולים אשר הפליאו לעשות צדקה וחסד וירדו לטמיון ואבד העושר ההוא וזרעם עניים ואביונים, וכלם היו תמהים איה איפה אשר דיבר ה' ע"י עבדיו בתורה נביאים וכתובים ובש"ס ובמדרשים בתוקף מעלת הצדקה ושכר עושיה. ויש כמה תשובות, ואחת מהן שממונם 'לא היה נקי היה בו גזל' וה' שונא גזל בעולה ואדרבה היה לאפושי רתחא לאדכרא חובוי וכו'. עכ"ל.

ועי' בחי' המהרש"א בכתובות (סז). שכתב זו"ל: ורבים בדור הזה שמקבצין עושר שלהם שלא באמונה ובחילול השם כגזלת עובד כוכבים ואח"כ מתנדבים מאותו מומן להיות להם כבוד בכל שנה ולתת להם ברכת מי שבידך להיות להם שם ותפארת, ואינו אלא

סגולת העשירות והיתר הניסיון

וז"ל: ודע 'שסגולת המצוה' ליתן ולהפריש דוקא אחד מעשרה, ודלא כמו ששמעתי אומרים מהרבה בני אדם אף מהמדקדקים, שאינן מפרישין לפי שמתנות עניים שהם נותנין לצדקה הוא יותר ממעשר שלהם. עכ"ל. וכע"ז כתב בצוואת רבי שעפטיל זצ"ל בן השל"ה זצ"ל: ואל תאמרו שאני נותן בשנה הרבה יותר ממעשר, לא כן, דוקא חשוב המעשר וכו'. עכ"ל.

וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (ח"ו ר"א) זצ"ל: נראה פשוט שצריך שיעשר הכל, ואם פחת 'או הוסיף' כלשהו מאיזה דבר, כבר לא בא אל המכוון, וא"כ פשוט דאף שנותן מעשר מ"מ אין זה מה שאמרה תורה לעשר ולכן לא נתקיים בו, אבל העושה הכל כתורה ודאי יתעשר. עכ"ל. (ולפלא שלא הביא בזה דברי האבקה רוכל או ש"א הנ"ל שכתבו כן להדיא).

ועיין בתשובת חוות יאיר (סי' רכד) שכתב ששאל אחד ממנו להורות לו, שנהג להפריש מעשר מן הרווח ונתרשלו ידיו באמרו שנודע לו בבירור שנותן לצדקה ומזונות לבניו ובנותיו, אשר לצדקה תחשב, יותר מחומש הרווח, והשיב דלא שפיר עביד ואינו יוצא ידי חובת מעשר בזה כמאמר חז"ל (אבות א, טז) ואל תרבה לעשר אומדות וכו'. עכ"ד. ונראה שטעמו כנ"ל דצריך ליתן מעשר בדיוק. ויש לדחות, דר"ל דחיישינן שמא יתן פחות ממעשר, וכמ"ש מרן השפת אמת זצ"ל בפירושו ע"מ אבות על מה שאמרו ואל תרבה לעשר אומדות, דר"ל שצריך להפריש מה שמרויח מדה במדה לא באומד, שמו יבוא לפעמים ליתן פחות ע"ש, וכ"מ במאירי על המשנה באבות ואל תרבה לעשר אומדות, שלא יתן מעש"כ דרך אומד שמא לבבו מאמץ וידו נקפצת ואינו אומד בה כראוי, או בהפך שמא לא הרויח כל כך ונמצא מבזבז. ע"ש. ומדברי הפת"ש שבסמוך משמע שהבין

מתחלה מעשר מן הקרן וכו', והנה יש הרבה אנשים שנהרסו במדת מעשר אבל אין נוהרים רק לתן מן הרווח אבל לא מן הקרן, ולא כן דרך האמת לצאת ידי חובת מעשר כמבואר בפוסקים, אלא מתחלה יפריש מן הקרן. אמנם בעונותינו הרבים שהיצר מתגבר על האדם ואינו מניחו לחסר מעותיו, העצה היעוצה בזה נראה לי שיפריש המעשר מן הקרן לעשות בזה גמ"ח לעניים וכו'. ע"ש.

[והמקור להפרשה גם מהקרן, הכי אמרין בירושלמי ריש פאה אהך דתקנת אושא, ר"ג בן אינינוא בעי קומי ר' מנא, מה חומש בכל שנה ושנה לחמש שנים הוא מפסיד כולה, אמר ליה בתחילה לקרן, מכאן ואילך לשכר [ממה שהרויח. פנ"מ]. ע"כ. וכ"פ בש"ע (סי' רמט סע' א) וז"ל: וחומש זה שאמרו, שנה ראשונה מהקרן, כאן ואילך חומש (מהרויח) שהרויח בכל שנה. ובש"ך (סק"ב) הוסיף דה"ה הכי במעשר לבינוני].

14) ופירוש 'קרן', כתב בערוך השלחן (סי' רמט סק"ו) כגון שירש מאבותיו מעות, וכ"כ באג"מ (י"ד ח"א סי' קמג), פי' מהמעות שהשיג תחלה לעשות בהם מסחר אם נתנו לו מתנה או ירושה צריך ליתן המעשר, ומן התשעה חלקים יעשה המסחר ויתן אח"כ מהרווח עשירית. עכ"ל.

15) כתב בשו"ת אבקה רוכל שם בהמשך להג"ל, וז"ל: ומכל עשרה יפריש אחד 'לא פחות ולא יותר' וכו', ויזהר שלא יפחות מהעשירית וגם לא יוסיף, כיכל המוסיף גורע כ"ל למעשר סוד ויסוד, ואם ישאר איזה מותר שאינו מגיע לחשבון עשרה ניחמו בכיס לבדו ולא יערבנו עם השאר. עכ"ל [וקאי אמ"ש מתחילה 'שצריך בתחלה כדי שיהיה מותר לנסות השי"ת בו ושיזכה בזה למעלת העושר וכו'].

וכ"כ בהגהות לצוואת יש נוחלין (פרק זהירות הצדקה אות ל) לר' יעקב אחי השל"ה הקדוש,

סגולת העשירות והיתר הניסיון

לעמוד היטב על הרווח. ועי' בהערה הבא כיצד יש לנהוג למעשה.

ובפשטות נראה דלדעות דס"ל דבעינן מעשר בדיוק, זהו גם לענין המפריש חומש, כלומר דכדי שיזכה לסגולה האמורה למפרישים חומש, והוא מאי דאמרו דהנותן חומש ודאי שיתעשר כמש"נ הע' 10 ע"ש, ה"מ דוקא בנותן חומש בדיוק. ובלא"ה אסור לבזבו יותר מחומש, אך ראה בהערה הבאה מ"ש בשם הגר"ח.

16 והנה כדי לצאת ידי כל הדעות הנ"ל, יש לנהוג בזה עפ"י מה שכתב בזה מרן הח"ח באהבת חסד (פ"ט ס"ג בהגה), שמי שירצה ליתן יותר ממעשר וחומש אינו יכול ליתן, גם כן הרשות בידו וכו', ויותר טוב שיפריש מעשר בצמצום, כי כתבו הספרים דתת"ש (נדצ"ל 'תתת"ש', ע"ל הע' 9) רקיעין גיוזנין בזכות מעשר, 'הויותר יתן בתורת צדקה בעלמא'. עכ"ל.

וראיתי לכמה ממחברי זמנינו שכתבו שמי שקשה לו לחשב כמה מרוויח, יכול אף להתנות כן, דהיינו שיתן באומדן ויאמר, שאם יתן יותר מעשירית נכסיו, אינו בכלל מצות המעשר כ"א צדקה בעלמא, וציינו המקור לזה לדברי הח"ח הנ"ל.

ולענ"ד אינו ברור כלל, דהלא אם יתנה כן נמצא שנותן מעשרותיו מבלי לדעת החשבון המדויק כמה נתן למצות המעשר, והרי מדברי האחרונים שהובאו בהערה הקודמת משמע דבכה"ג לאו שפיר עביד, והיינו ממה שהזהירו שלא יתנו המעשר מאומדן, דקשיא למה להו למימר הכי, יאמרו שיעשה התנאי הנ"ל דויו. אלא ודאי דלא ס"ל הכי, וה"ט י"ל שמלבד שצריך לדייק בנתנית המעשר, יש עוד ענין בעסק של חישוב חשבון המעשר וידיעה בדיוק כמה נתן עבור מצוה זו, וזה אינו אפשרי אם יסמוך על התנאי הנ"ל.

שטעמו של החו"י משום שנותן יותר. וכן נראה שהרי השואל טען שנותן אף יותר מחומש ולא מסתבר שחשש שלא נותן אף מעשר. וע"ע בשו"ת אבני צדק (חיו"ד סי' קמא) שהאריך בענין אי שרי לתת מעשר באומדן ודעתו שם נוטה להחמיר בזה. ע"ש.

מאיך יש חולקים על סברא זו, וכמ"ש בפת"ש (סק"ב) בשם ספר משנת חכמים, שחלק על דברי החוות יאיר הנ"ל, וכתב דלענין להפריש מאומדן לא דמי למעשר תבואה ויכול להוסיף אם ירצה ושפיר עביד אם הוסיף. ע"ש. גם בספר ראשון לציון לבעל האוה"ח הקודש (סי' רמז סע' ד בסופו) דעתו כן, שכתב וז"ל: ואין לומר חוקה דדוקא מעשר ולא יותר, דהסברא מרחקת זה, דהרי כשנותן המעשר זכה בעושר וכאשר נותן יותר לאו עבירה ח"ו עביד דמפקעת מניה זכותו, ועוד דאשכחן ביעקב שנדר לתת יותר ואין זה אלא תוספת זכות רצונו יתברך. עכ"ל.

ובאמת שכן מבואר בשו"ת מהרי"ל (סי' נד) בשם הר"י אופנהיים, שכתב וז"ל: וכמה חומרות דנהיגי במעשר דאורייתא, ומהאי טעמא במעשר כספים דרבנן התייר הגדול מהרי"י אופנהיים בתשובה להאכיל לאביו ולאמו דבדאורייתא תבא לו מאירה, והמרבה במעשרותיו מקולקלים' וכו' והכא במעשר ידון משובח ותבוא לו ברכה עד בלי די. עכ"ל.

וכ"מ מדברי האור זרוע (הל' צדקה סי' ג) שכתב וז"ל: למדנו שמצוה לאדם לעשר את ממונו, 'וכל מה שמרבה במעשרות מרבה בעושר, והמרבה בצדקה יותר מן המעשרות ה"ז משובח, ובלבד שלא יבזבו יותר מחומש. עכ"ל. וכתב בשו"ת שבט הלי (ח"ה סי' קלג אות ג) וז"ל: בענין מרבה במעשרות לבי נוטה יותר כהסוברים שאין חשש בזה וכמ"ש בתשובת מהרי"ל סי' נד בשם הר"י אופנהיים. והוסיף שם בגלוינו ובפרט כשעושה זה במקום שאין יכול

גופא יש בו יתרון גדול' שהוא עסק שיש בו מצוה. עכ"ל.

ועכ"פ אין לנו ראייה ברורה להקל לסמוך שיעשה התנאי הנ"ל, ומדברי הח"ח הנ"ל אין ראייה כלל שמתיר ליתן מאומד ע"י תנאי זה, דלא קאמר אלא שאם לאחר שכבר הפריש עשירית מרווחיו לעניים ויצא י"ח מצות מעש"כ, אם ירצה להוסיף ע"ז, יכוון שהוא בתורת צדקה בעלמא, דאל"כ אלא יוסיף בסתמא, נמצא שלא קיים מצות מעש"כ בצמצום, אבל לא קאמר שיתן מאומד אפילו יותר ממעשר מבלי לדעת חשבון המעשר, ויסמוך על תנאו שיצא י"ח מעש"כ. כנלע"ד.

וכן יש ללמוד כן בפשטות ממה שמצינו בפוסקים בענין הצורך שיהיה לו פנקס מיוחד למעשרו, שיהיו רשומים בו כל הרווחים וההוצאות, ויקבע לעצמו יום מיוחד שיעשה חשבון, כמ"ש החו"י (סי' רכד), נוב"י (קמא ז"ד) סי' עג, הו"ד בפת"ש סי' רמט סק"א), בית לחם יהודה בגליון השו"ע (ריש סי' רמט), אהבת חסד (ח"ב פ"ח ס"ב).

וראה ביוסף אומץ (פרק הצדקה והמעשר) שכתב, אכן צריך זהירות וזהירות גדולה מאד לכתוב כל קבלותיו מחוב או עסק ההוא, למען יחשוב באמונה שלא יעכב פרוטה מן המעשר. וע"ע בשו"ת אבני צדק (שם).

וכ"מ ממה שהשיב מרן הגר"ח"ק כמה שנשאל (מובא בספר שאלת רב עמ' נח) האם אדם שנותן תמיד חומש צריך להקפיד לתת בדיוק שלא יהיה יותר מחומש או שיכול גם לוותר קצת, למשל בסכום של 190 לתת 200 (אם אין עני עומד לפניו). והשיב, מותר ליתן יותר, אבל 'ראוי לידע החשבון'.

אלא שוב ראיתי לאחר זמן בשו"ת ישא יוסף (אפרת, יו"ד סי' לו) שכתב וז"ל: שמעתי מרבינו הגר"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] [זצ"ל] שאפשר לנהוג כפי שמובא בכמה אחרונים

וכן מצאתי דמשמע כן מדברי הפלא יועץ (מערכת מעשר) שכתב וז"ל: ואשריהם ישראל יש מפזר יותר מן המעשר בהוצאות מצוה, אבל נראה שמעלת המעשר להוציא עפ"י החשבון' וכו', וכל כך גבר עלינו יצרנו הרע עד שמפתינו ג"כ שלא להפריש מעשר, אף שהשכר בעין ע"י צדקתו הוון ועושר בביתו, ואף שבלאו הכי נותן כדי מעשר, ואין זה אלא 'עצלות מלבא חשבון' ועיכוב הוציא"ר כדי שלא יעשה נחת רוח ליצורו ויאבד טובה הרבה וכו'. עכ"ל.

וכן נראה מדברי המאירי הנז' בהע' הקודמת שאין ליתן מעש"כ מאומד, וסיים שם בזה"ל: אלא 'ידקדק בחשבון' ויוציא מעשרו לצדקה.

וכן משמע מדברי הברכ"י (סי' רמט ס"ק יח) ממה שכתב להשיב על אותם שחושבים לצאת י"ח מעש"כ משום דסברי שהון בניו היתרים על בני שש הוא צדקה מעלמא, וקים לו שמוציאים טפי ממעשר, וז"ל: הן לו יהי כדבריהם דבזה מוציאים טפי ממעשר, מ"מ יש מצוה וסוד בהפרשת המעשר וכו', וצריך לדקדק בדבר להפרישו ולדקדק בחשבון' וכו'. עכ"ל. הרי להדיא שצריך לדקדק בחשבון, וגם מעצם הענין משמע דס"ל לא מהני שיתנה שיותר מהמעשר יחשב צדקה, דא"כ למה כתב לא לזון בניו מהמעשר כיון שקשה לחשב זאת, והרי אפשר לעשות כעצה זו, א"ו דלא ס"ל כעצה זו, כ"כ לדייק כן בספר מעשה הצדקה (סי' לו).

וראה עוד לדברי מרן הח"ח באהבת חסד (פ"כ סע' ו) במ"ש וז"ל: עוד אמרתי להודיע דבר אחד, שהנוהגים במעשר מכל מה שיריחו, גדול הרבה צדקתם יותר מאותם שנותנים סתם צדקה אפילו אם יתנו כמותם, מפני שאלו הנותנים סתם צדקה יש להם רק מצות צדקה, אבל העסק שלהם אין בו יתרון על זולתם, מה שאין כן אלו שעסקם משותף גם לגבוה העסק

סגולת העשירות והיתר הניסיון

וגו', היינו, על ידי שיהיה טרף בביתי יוכלו הכהנים והלויים לעסוק בתורת ה', ועבור זה והריקותי לכם ברכה עד בלי די, 'כי תכף לתלמיד חכם ברכה, כמו שאמרו חז"ל ברכות (מב.), וכענין שאמרו בחולין (קל:). אין נותנין מתנה לכהן עם הארץ שנאמר (דברי הימים ב לא, ח) לתת מנת הכהנים והלויים למען יחזקו בתורת ה' וגו' עכת"ד.

וכ"כ להדיא הנצי"ב במשיב דבר (ח"ה סי' מה) דהטעם דמעשר מעשרת הוי משום דגורם לכהנים ולויים להיות פנויים לעבודה. ע"ש.

וכן בספרו העמק דבר (בהוספות מכ"ק נדפס בסוף ספר דברים הוצאת ועד הישיבות עמ' י ד"ה להגדיל תורה) כתב, דעיקר דרשה עשר בשביל שתתעשר נאמר רק כשנותן המעשר כספים לעמלי תורה, ואילו כשנותן לשאר מצוות ילף מדרשה אחרת בירושלמי פאה כבד את ה' מהונך שזה לשאר מצוות, ובהו אין את ההבטחה עשר בשביל שתעשר.

וכן משמע מדברי החינוך (מצוה תכד) שכתב וז"ל: והטעם בזו (ר"ל שהמעשר מתעשר) כענין שכתוב (משלי יט יז) מלוה ה' חונן דל, כלומר שהודיענו האל ברוך הוא, כי בפרנסנו 'משרתי ביתו' במעשר, נמצא התועלת והברכה בממונו על כל פנים. עכ"ל.

מאיך מציינו בשאר פוסקים דמשמע מתוך דבריהם דלאו דווקא גבי החזקת תורה ישנה הבטחה לעשירות, אלא אף בנותן לעניים ג"כ יזכה לעשירות, דכך משמע מדברי כמה ראשונים, שע"י נתינה לעניים זוכים לעשירות, ונביא דבריהם בקיצור.

רבי יהודה החסיד בספרו ספר חסידים (סי' קמד) וז"ל: הביאו את כל המעשר וכו' ובחונני וכו', גדול הפרשת מעשר שאמר הקב"ה בחנוני וכו'. אותו מעשר הוא מעשר עני, 'לתת לעניים מעשר' מכל אשר ירוויח אדם וכו'. עכ"ל. הרי שבמעשר הניתן לעניים, שרי

להתנות ולומר שכל מה שמוסיף על המעשר שיהיה לצדקה דאז הנשאר שנותן למעש"כ הוא במדויק, עכ"ל. ואנכי לא מצאתי בדברי אחרונים שהתירו ע"י תנאי, ואולי פשיטא ליה למרן הכי מסברא דלא שנא, וצ"ע.

17) הנה בעיקר מה שיש לדון בזה, דהנה מציינו שיש ג' דרגות נתינה במעות מעשר, דהיינו, נתינה להחזקת תורה, נתינה לעניים, ונתינה אף לשאר מצות (שנחלקו האחרונים אי שרי להוציאם ממעות מעשר). ויש לעיין באיזה ממטרות אלו ישנה את ההבטחה לעשירות.

ונחאי אנו בלשון המדרש תנחומא (פרשת ראה סי' יח) דקאמר עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר וכו' רמז לפרגמטוטין ולמפרשי ימים (דהיינו אותן אנשים העוסקים במסחר. אהבת חסד פ"ט) שיהיו מפרישים א' מעשרה 'לעמלי תורה'. ע"כ. ולכאורה משמע דדוקא בנתינה להחזקת תורה ישנה הבטחת עשירות.

ולכאורה הוא מוכרח, שהרי כבר הקשינו לעיל הע' 2, היאך מותר לנסות השי"ת ולעבור על לאו דלא תנסו, בדבר שאין חיובו אלא לכל היותר מדרבנן. ויישב מרן הח"ח באהבת חסד (פי"ח בהג"ה ד"ה וכן) דע"כ הטעם דשרי לנסות אינו מחמת עצם המצוה דמעשר תבואה, אלא מחמת תכלית המצוה שמחזיק בזה הכהנים והלויים ויש טרף בבית ה' ועי"ז יכולים להתחזק בתורת ה', וא"כ גם במעשר כספים שעיקרו נתקן לכתחילה להחזיק ידי עמלי תורה כמבואר במדרש, מותר לנסות את הקב"ה. עכת"ד. משמע לכאורה דאילו לעניים דעלמא אין טעם שיזכה בזה לעשירות, אלא רק ללומדי תורה.

והטעם בזה כתב שם הח"ח בהמשך, וכ"כ בפרק יט ס"א, וז"ל: וגם על ידי זה הבטיח הכתוב שבאה ברכה לתוך ביתו של אדם כדכתיב (מלאכי ג) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת

סגולת העשירות והיתר הניסיון

שנותן, ממילא יתרבו גם נותני הצדקה ונמצאו עניים מתפרנסים.

וכ"כ הרמ"א (סי' רמז ס"ד) גבי צדקה שהיא מעשרת, אע"פ דמיירי בצדקה לעניים.

וראה לעיל הע' 1 שהבאנו הרבה מקורות שאף ע"י צדקה בעלמא, זוכה בזה למעלת העשירות. ע"ש.

ויתכן לומר דבר חדש כי היכי דלא יסתרו הדעות הנ"ל, הדנה הקשה הראשל"צ (סי' רמז ס"ג) מאי קמ"ל חז"ל במאי דקאמרו עשר בשביל שתתעשר, הלא מקרא מלא הוא, כי בגלל הדבר הזה ירכך ה' וכו', ע"ש מ"ש ליישב. ושוא יש עוד לומר דפסוק זה הלא מיירי במצות צדקה, דאה"נ אף ע"י נתינה לעניים זוכה לעשירות, ומ"מ מקרא דעשר תעשר דמיירי כשנותנים אותם לעמלי תורה וכנ"ל מדברי התנחומא, בזה מובטח עשירות יותר גדולה, וכענין שמצינו בתורה גבי מעשר ראשון דכתיב ביה ואיש אשר יתן לכהן לו יהיה, ואמרו חז"ל בברכות (סג.), הביאו רש"י בפירושו עה"ת שם, אמר רב נחמן בר יצחק, ואם נתנן סוף מתעשר שנאמר איש אשר יתן לכהן לו יהיה, לו יהיה ממון הרבה. ע"ש. ומשמע מדדייקו לומר ממון 'הרבה', שיש כאן הבטחה מיוחדת גבי תרומה הניתן לכהנים משרתי ה' דמיירי ביה קרא, וה"נ גבי מעש"כ הניתן לעמלי תורה וכמ"ש הח"ח וכנ"ל.

ועכ"פ יש ללמוד מכל הנ"ל דהיכא שנותן מעות מעשרותיו לצורך שאר מצוות, בזה לכאורה אין ההבטחה לעשירות, דעד כאן לא פליגי אלא בצדקה, אבל בשאר מצוות לא שמעינן. וכן דעת הנצי"ב בספרו העמק דבר, דכשנותן לשאר מצוות אין את ההבטחה עשר בשביל שתתעשר, וכנ"ל. וכן נראה מדברי הרדב"י הנ"ל שכתב הטעם דהותר הניסיון בצדקה משום 'תקנת העניים'. ע"ש. ונראה דר"ל דכיון שהותר בזה לנסות אם אכן יזכה לעשירות בזכות הצדקה

לנסות, כלומר אם יתעשר ע"י כפי שהבטיחה התורה.

וכ"מ באור זרוע (הל' צדקה ס"ק יג), שכתב וז"ל: למדנו שמצוה לאדם לעשר את ממונו, וכל מה שמרבה במעשרות מרבה בעושר, והמרבה 'בצדקה' יותר מן המעשרות ה"ז משוּבַח וכו'. עכ"ל. ופשוט דכוונתו לצדקה הניתנת לעניים, וכדמיירי מזה שם בכל הסימן.

וכן על מה שאמרו באבות (פרק ג משנה יז) 'מעשרות סייג לעושר', פירש רבינו יונה וז"ל: שהרוצה להתעשר יתן מעשרות בעין יפה וכו' וענין 'הצדקה' הוא כמו המעשרות ובהרבות בצדקה יוסיף עושר על עשרו. עכ"ל.

וכ"מ מהטור שכתב (סי' רמז) וז"ל, דבר בדוק ומנוסה כי בשביל 'הצדקה' שנותן לא יחסר לו אלא 'תוסיף לו עושר וכבוד' וכו' ואמרו חכמים בכל דבר אסור לנסות את ה' חוץ מדבר זה כדכתיב ובחנוני וכו'. עכ"ל. הרי שאף בצדקה דעניים דמיירי ביה התם, זוכה עבור זה לעשירות.

וכ"כ הרב המעילי, מובא בשטמ"ק (כתובות נ). וז"ל: וכל המדקדק בזה (היינו להפריש מממונו לעניים, ע"ש) מובטח לו שיצליח בנכסיו, וכמו שדרשו במסכת תענית עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר. עכ"ל.

וכן מפורש מדברי האחרונים יו"ד סי' רמז (פרישה בשם הרש"ל, הלבוש, הש"ך, הראשל"צ) שפירשו הטעם שמותר לנסות במעש"כ הוא משום שהיות ובודאי יתעשר, ממילא אין כאן נסיון ע"ש, והלא כולו מיירי במצות צדקה הניתן לעניים המוזכר בש"ע שם, וא"כ ס"ל שגם יתעשר ע"י.

וכן נראה מדברי הרדב"ז (סי' תתפב) שכתב הטעם דהותר הניסיון בצדקה משום 'תקנת העניים'. ע"ש. ונראה דר"ל דכיון שהותר בזה לנסות אם אכן יזכה לעשירות בזכות הצדקה

סגולת העשירות והיתר הניסיון

העולה מכל האמור, די"א שאין הבטחת העשירות אלא למפרישים מעש"כ לצורך החזקת תורה, וי"א אף לצורך עניים, אולם לצורך שאר מצוות מסתברא שאין בזה ההבטחה לעשירות, ומ"מ מדברי החת"ס נראה דגם בזה ישנה להבטחת העשירות, וכמש"נ.

18) כ"כ בספר מעשה הצדקה (עמ' סד אות ו). וכ"כ כע"ז בספר יד מלכים (עמ' קב) בשם הגר"ן קרליץ זצ"ל, דבשביל גדר 'בחנוני' צריך לעשר משוה כסף. ע"ש. והטעם, משום דאף לדעת המקילים שאי"צ כיום לעשר כנגד שווי חפצים שקיבל, מ"מ מודו דמדין מעש"כ יש לעשר אילו היתה חובה, וכמ"ש הר"ר יונה בספר היראה, ורק משום דלא קי"ל הכי ואינו אלא הנהגה טובה, לא נהגו להפריש כנגד חפצים.

19) אעתיק כאן עוד ממה שראיתי מישבים היאך יתכן שמעשר ואינו מתעשר.

כתב במטה משה (ח"ב, סוף פרק מעלת הצדקה) וז"ל: ואם לחשך אדם לומר הרי אמר השי"ת עשר תעשר והבטיח שיתעשר בשביל המעשר, ואנו רואים כמה בני"א הנוהרים במעשר ולא יגיע להם מזה שום עושר ורבו טובה, אף אתה אמור לו מי שלבו נקפו יאמר זה, שכבר אמר שהע"ה כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך וימלאו אסמך שבע ותירוש יקביך יפרוץ, מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו, פי' אם לא יהיה לך להימלא אסמך שבע בתנך מהונך ומראשית כל תבואתך לעבודת הצדקה אבל יאחזק ימי עוני, אל תמאס מוסר ה', ודע כי גם זה לטובתך כי את אשר יאהב ה' יוכיח להטיב באחרייתך להיות תמורת שכר העוה"ז ותחת כבודו שכר אמת והטוב הצפון העומד לעד לעולם. עכ"ל. ודבריו לקוחים מדברי רבינו יונה בשערי תשובה (פ"ג אות ל), אלא שם אינו מבורר

אולם נראה דאי"ז ברור, דהנה ראיתי בשו"ת החת"ס (סי' רלב) שביאר טעם המתירים קניית מצות ממעות מעשר, דסבירא להו דמעש"כ אינו דומה למעשר גורן, שהוא מדאורייתא כמש וטובל התבואה, משא"כ מעש"כ לילפינן מדרשת הספרי (אולי צ"ל תנחומא) עשר תעשר, מכאן שמפרישין לעמלי תורה, ולא דוקא עמלי תורה, אלא לדבר מצוה שירצה' לפי נדרו של המפריש, וזה היה המעשר שהפריש אאע"ה וכו' וע"ז אמר יעקב אע"ה וכל אשר תתן לי וכו', ובמדרש, שהוצרך להפריש גם מבניו והפריש לוי קודש לה', ולא הפרישו לעניים אלא למצוה וקדושה וכו'. עכ"ל. ומבואר מדב"ק דהא דאמרו שם לעמלי תורה הוא לאו דוקא, אלא ר"ל לצורך גבוה ומילי דשמיא. וכיון שהך קרא גופא ילפינן שהמעשר מתעשר כדאמרו שם, משמע דה"מ אף לשאר מצוות.

ולדבריו ניחא הא דקרא דעשר תעשר מיירי במעשר שני שהוא נאכל לבעלים, ואיך למדו מזה מעש"כ לעניים, אלא ודאי משום דמעש"כ הו' דומיא דמעשר שני דנאכל לבעלים עכ"פ במידי דמצוה.

ומ"מ מדברי הראשונים הנ"ל משמע שהעשירות באה מחמת פרנסת העניים, וזה לא שייך בשאר מצוות אא"כ מגיעים המעות לעניים. שו"ר בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' תסח) שכתב שהדבר ברור שכסף מעשר שמוטטח מזה שיוכה לשמירת נכסיו מנוק, היינו כשנותן לעניים או לשיבות ות"ת וכדומה, וכו'. ע"ש. וכ"כ בספר מנחת צבי (פ"א אות ז). ע"ש. וראה בשו"ת שבט סופר (יו"ד סי' פד) שאף שהתיר מעיקר הדין לקנות מצוות מכספי מעשר, מ"מ סיים בזה"ל: על כן טוב עין לא ישלם (לעשות מצוות) ממעות מעשר ויקוים בו ברכת עשר תעשר וכו'. עכ"ל.

טלפי סוסים להחיות נפשה כדאיתא במסכת כתובות (סו). וכו'. עכ"ל. וכע"ז כתב בפירוש הרי"ף על העין יעקב (תענית ט). ע"ש.

וע"ע בפירוש הרי"ף על העין יעקב (תענית ט). מ"ש בזה. וע"ע בכסא דוד למרן החיד"א (דרוש ט' לשבת תשובה ד"ה ויש שאמרו) טעמים נוספים. וכבר נתבאר בארוכה לעיל הע' 6 שפעמים נמנעת העשירות מחמת שיש חטאים שגורמים למניעתה. ע"ש.

ועפ"י מש"נ שיש להקפיד על הכללים הנ"ל כדי לזכות למעלת העשירות, נבין דברי מרן החזו"א (מעשה איש ח"א עמ' קמד) שהעיד הג"ר שמריהו גריינימן זצ"ל שאמר פעם, 'פלוגי שזהיר ומדקדק במעשר כספים יתעשר' ע"ש, כלומר דלא כל מי שיעשר מובטח לו עשירות, אלא רק למי שזהיר ומדקדק לעשר עפ"י הכללים המובאים בפוסקים.

להדיא אי מיירי רבינו יונה אף במעשר מהמזון, משא"כ מדברי המטה משה הנ"ל.

ומרן הח"ח בספרו תורה אור (פי"א ובהגה) כתב וז"ל: ובוזה יובן הדבר מה שאנו רואין בדור הזה דבר נפלא שלא היתה זאת מעולם, שאף מי שברך אותו הקב"ה בהון אינו מתקיים אצלו זמן רב להוריש לבניו ולבני בניו, ואף אצלו בעצמו מצוי מאד שלא יתקיים הונו כל ימי חייו, ולאו דוקא באלה שעשו עושר ולא במשפט כגון על ידי חילול שבת ורבית וכדומה, אלא אפילו באנשים ישרים ההולכים בדרך התורה, אבל טעם הדבר הוא כנ"ל עשר בשביל שלא תתחסר, שאף שעושין צדקה וחסד אבל 'לא כפי הראוי לפי ערכם', וכמו שמצינו בגמרא בנקדימון בן גוריון שהיה אחד משלשה עשירים שבירושלים כמבואר בגיטין (כז). ועשה צדקה הרבה, אף על פי כן משום שלא עשה כפי שצריך לעשות נאבד הונו הגדול עד שהוצרכה בתו ללקט שעורים בין

ד. נאמר בתורה (דברים ו, טז) "לא תנסו את ה' אלוהיכם", מכאן הוזהרנו שלא ינסה האדם להקב"ה לאמר אעשה מצוה זו ואראה אם ייטיב לי ה' בעבורה²⁰.

אמנם אמרו חז"ל (תענית ט). שלגבי קיום מצות המעשרות לא נאמר 'לא תנסו', ומותר לנסות את השי"ת אם יתעשר על ידה²¹, כפי שלמדו מהפסוק (מלאכי ג, י) "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהיה טרף בביתי, ובחנוני נא בזאת²² אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די".

ודעת רוב הפוסקים שהדברים אמורים אף לגבי מעשר מהממוץ, ולא רק מעשר תבואה²³.
וכן עיקר²⁴.

טובים ואראה אם תגיע לי טובה מה', רק במעשר שרי וכו', עכ"ל.

ועל פי זה יש לעיין מה שרגילים העולם, שאדם מקבל על עצמו לנדב סכום לצדקה, או לעשות איזה מצוה, כדי שעל ידי זה ימלא ה' בקשתו, כגון האומר אתן סך כך וכך לצדקה, או אעשה מצוה זו, אם אתחתן בקרוב או אמצא עבודה טובה וכיו"ב, היכי שרי, הלא לכאורה חשיב ניסיון אם ייטיב לו ה' ע"י קיום מצוותיו וכנ"ל.

[והיה אפשר לומר דלא שייך איסורא דלא תנסו אלא במצוה שמחויב עליה מדינא בלאו הכי, ולא במצוה קיומית, ומצאנו לכמה מפרשים שכתבו כן (הו"ד לקמן), אך מדברי שאר ראשונים שהקשו (כדלקמן) בזה מהא דהאומר סלע זו לצדקה וכו', מוכח דאף בכה"ג שייך איסורא דלא תנסו, דבפשוט מיירי בצדקה שאינו מחויב בה, וכן ממה דקיי"ל דבמעש"כ הותר לנסות כדלקמן, אף דיש אומרים דאינו אלא הנהגה טובה, ואי ה"מ דוקא במצוה חיובית, א"כ מאי רבותא דמעשר כספים שהותר בו הניסיון, ופשוט].

שיטה א' בגדר איסור 'לא תנסו'

ומתחילה יש לעיין בגדר איסור 'לא תנסו' היכי דמי, כלומר באיזה ענין אסרה התורה לקיים מצוה כדי שתגיע לו טובה על ידה. דיש לבאר בב' אופנים, חדא, דענין הניסיון הינו רק באופן

הנה נאמר בתורה (דברים ו, טז) "לא תנסו את ה' אלוהיכם", מכאן הוזהרנו שלא ינסה האדם להקב"ה. [למעט מה שגילו חז"ל (תענית ט). לגבי קיום מצות המעשרות, שבה לא נאמר 'לא תנסו', ומותר לנסות את השי"ת אם יתעשר על ידה, כפי שלמדו מהפסוק (מלאכי ג, י) "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהיה טרף בביתי, ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די"].

ובביאור גדר מצוה זו, כתב רבינו בחיי שם וז"ל: לא תנסו את ה' אלהיכם, יזהיר הכתוב שלא ינסה האדם להקב"ה לאמר 'אעבוד השי"ת ואראה אם יצליחו ענייני בעבודתו', לפי שאין ראוי לעבדו עבודה מסופקת, אלא שיגמור בלבו לעבדו עבודה שלמה מאהבה בין יצליח בין לא יצליח וכו'. עכ"ל.

וכ"כ בספר החינוך (מצוה שצה, ומצוה תכד) ז"ל: אמרו זכרונם לברכה שאסור לאדם לחשוב בלבבו ולומר 'אנסה אם ייטיב השם לי בהתעסקי במצותי', ועל כיוצא בזה נאמר לא תנסו את ה' אלהיכם. עכ"ל. וכעיי"ג פירשו הרמב"ן עה"ת (שם, הו"ד לקמן), סמ"ג (ל"ת מצוה ד), ובספר יראים (סי' שסא). יעו"ש.

וכ"כ בספר חרדים (פכ"א סע"י יח) ז"ל: לא תנסו את ה' כלומר שלא יאמר אעשה מעשים

סגולת העשירות והיתר הניסיון

בשביל שיחיה בני או שאהיה בן העוה"ב הרי זה צדיק גמור, ופירש"י ה"ז צדיק גמור בדבר זה, ולא אמרינן שלא לשמה עושה, אלא קיים מצות בורא שצוהו לעשות צדקה, ומתכוין אף להנאת עצמו שיזכה בה לעולם הבא או שיחיו בניו עכ"ל, ומשני בתר דבדק [וגמור את כל המצוה] אתי לעיוני בתרה. ע"כ. הרי מוכח דכל שעושה המצוה ומתכוין הן למצוה והן לצרכו וכדפירש"י, הרי זה משובח, וכ"ש דלית ביה משום 'לא תנסו', וה"מ בין בצדקה בין בשאר מצוות, דהלא בגמרא השוו בין הא דהאומר סלע זו לצדקה לבין מצות ביעור חמץ (וצדקה דמייירי בה הגמ' כאן לא הותר הניסיון כמ"ש האחרונים וכדלקמן), וא"כ הא דדייקינן מהגמ' בתענית שכשמכוין להנאתו אסור, י"ל דמייירי בשאינו עושה המצוה אלא להנאת עצמו בלבד.

וכן נראה מדברי הגמ' בב"ב (י: דאמרינן התם, תניא אמרלהן ריב"ז לתלמידיו בני מהו שאמר הכתוב צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת, נענה ר"א ואמר וכו' חסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שאומות העכו"ם עושין חטא הוא להן, שאינם עושין אלא להתגדל בו וכו', ופריך ודעביד הכי לאו צדקה גמורה היא, והתניא האומר סלע זה לצדקה בשביל שיחיו בניו וכו' ה"ז צדיק גמור, ומשני לא קשיא כאן בישראל כאן בעכו"ם, ופירש רש"י, ישראל דעתן לשמים בין יחיה בין לא יחיה אינו מהרהר אחר מדת הדין, אבל עכו"ם אינו נותן אלא ע"מ כן' ואם לאו מתחרט. עכ"ל. משמע דעיקר החילוק בין ישראל לעכו"ם הוא אם נתינתו אינו אלא ע"מ כן כלומר לטובתו האישית בלבד, או אף לצורך המצוה, ומה שתלו בגמ' האיסור באם מתחרט או לא, נראה שאינו אלא לסימנא בעלמא בעיקר כוונת האדם אי מתכוין אף למצוה או שמכוין להנאתו גרידא, דהעיקר תלוי באם עושה לצורך הנאתו גרידא או לא. וע"ע בספר היראים (סי' שסא) דמשמע הכי.

שמסופק אם אכן תגיע לו טובה ע"י קיום מצוה, ומקיים המצוה כדי לבחון אם אכן על ידה יקבל הטובה שרוצה. אבל אם מקיים המצוה בכוונה שסגולת המצוה תהיה לו ליכות לאיזה דבר, אף שמתכוין להנאת עצמו בלבד ועובד ע"מ לקבל פרס, בכה"ג ל"ח מנסה ומותר. או שמא אף בכה"ג חשיב מנסה, והיינו שאינו מסופק בשכר שיגיענו אלא מאמין שיגיענו, רק מקיים המצוה ע"מ כן כדי שבזכותה יקבל הטובה שרוצה, ג"כ חשיב מנסה את השי"ת.

ונחזי אנן מדברי הגמ' בתענית (ט.). דאיתא התם בזה"ל: עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, אשכחיה ר' יוחנן לינוקא דריש לקיש וכו' א"ל עשר בשביל שתתעשר, אמר ליה (ינוקא) מנא לך, א"ל (ריו"ח) זיל נסי, אמר ליה (ינוקא) ומי שרי לנסויה להקב"ה והכתיב (דברים ו-טז) לא תנסו את ה', א"ל (ריו"ח) הכי אמר רבי הושעיא חוץ מזו וכו' ע"כ, משמע דאי לא דהותר הניסיון במעשרות, היה אסור משום 'לא תנסו' אפילו בענין שרק מתכוין לעשר על מנת להתעשר דהיינו שעושה המצוה לצורך טובתו והנאתו בלבד, וא"כ נלמד לכאורה דבכה"ג הוא דאסור בשאר מצוות.

אך שא"כ צ"ב מאי שנא ממאי דמובא בכמה מקומות בש"סהא דתניא האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או בשביל שאהיה בן העוה"ב הרי זה צדיק גמור, הרי מפורש דשרי בכה"ג, וא"כ כ"ש דלא הוי בכלל לא תנסו.

והנה בפסחים (ח.) מ"יתי הך מימרא גבי חמץ שנפל עליומפולת, שפטור מבדיקה משום סכנת עקרב. ופריך והא אמר ר' אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין. ומשני שמא תאבד לו מחט ואתי לעיוני בתרה [וכיון שמתכוין אף למחט לאו שליח מצוה הוא וניזוק. רש"י]. ופריך וכה"ג [דמתכוין למצוה ולצרכו. רש"י] לאו מצוה הוא, והתניא האומר סלע זו לצדקה

סגולת העשירות והיתר הניסיון

וכ"מ מדברי המוהר"ר שעפטיל בן השל"ה (מובא בספר מעשר כספים עמ' נא), וז"ל: ואין לך מצוה שמותר לעשות 'מפני השכר' כמו מעשר שכתוב אצלו עשר תעשר' עשר בשביל שתתעשר. וע"ע במשך חכמה (דברים כו טז) דמשמע הכי.

שו"ר שכן מתבאר כ"ז מדברי הרא"מ בספר יראים (ס' שסא) שהביא דברי הגמרות הנ"ל בהקשר לביאורו לאיסור 'לא תנסו', וכתב וז"ל: לא תנסו את ה', פי' הזהיר הקב"ה שלא יאמר אדם אעשה מצוה זו ואראה אם אתברך. והא דתניא (פסחים ח.) האומר סלע זו לצדקה כדי שאחיה אני ובני הר"ז צדיק גמור, בב"ב (י:) מוקמינן ליה כגון דלא תהי אלא גומר בלבו ליתן הן יחיה הן לא יחיה. ומזה המקרא שנינו במסכת אבות (פ"א) אל תהיו כעבדים המשמשיין את הרב ע"מ לקבל פרס אלא היו כעבדים וכו', 'שמנסה וחושב אם יקבל פרס עבור מצוה אחת', פי' אל תהיו כעבדים 'שעיקר מחשבתם לקבל פרס', אלא היו כבנים שעיקר מחשבתם אפי' לא יקבלו פרס לבסוף אינם מתחרטים על עבודתם ולא תהו, אבל עבדים כשאינם מקבלים פרס תהו ומתערעמים על עבודתם שעשו. עכ"ל.

ועפ"י מש"נ נראה ביאור דבריו, הדקשה איך מותר ליתן צדקה על מנת שיחיה בנו, הלא אסור משום לא תנסו, וכ"ש דלא מיקרי צדיק גמור. ותיריך דאין כוונת חז"ל על אדם שעיקר כוונתו לצורך הנאתו בלבד, כי אם לצורך מצוה, אלא שמצפה גם לקבל מזה תועלת, ורק היכא דכל תכלית כוונתו לעשות ע"מ לקבל פרס, שאז אם לא יקבל הפרס מתחרט שעשה, ככה"ג הוא דחשיב נסיון ואסור.

[ונראה דיש מחמירים אף יותר מזה, דהנה כתב בשו"ת הרדב"ז (ס' תתפב) וז"ל: לא הותר הניסיון במצוה מן המצוות אלא במצוות צדקה, והאומר סלע זו לצדקה כדי שיחיה בני הרי זה

ובחופשי מצאתי שכ"מ ממ"ש בספר הבתים (ל"ת אזהרה טד) וז"ל: לא תנסו וכו' רבותינו בארו על פסוק זה איסור עשיית המצות 'לקבלת שם או תועלת' וכו', עכ"ל. הרי דסגי במה שמכוון לשם תועלת עצמו בלבד כי היכי דיחשב מנסה.

וכ"מ בספר החינוך הנ"ל, וז"ל: לא תנסו וכו' וזה שאמרו זכרונם לברכה האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני הרי זה צדיק גמור, תרצוה חכמים המפרשים, (דמירי) כשגומר הנותן בלבו לתת אותה בין שיחיה או לא יחיה, שאין זה מנסה את השם עכ"ל, ומשמע דאילו כל שאין כוונתו אלא כדי שיחיה ובלא"ה מתחרט, הוי בכלל ניסיון, אף דבכה"ג לא חשיב אלא ע"מ לקבל פרס וכמש"נ.

וכ"מ ממ"ש בפירוש הרי"ף על העין יעקב וז"ל: אמנם בא הכתוב (עשר תעשר) 'להתיר' (לאו דלא תנסו, ע"ש) שאע"פ שאין רשות לאדם לקרוא בתורה בשביל שיתעשר או שיקראוהו רבי, וכן בכל המצוות לא יאמר אעשה מצוה זו בשביל שאהיה עשיר או בשביל שאחיה, 'דהוה ליה עובד ע"מ לקבל פרס', אבל בענין המעשר יש לך רשות לעשר בשביל שתתעשר. עכ"ל.

וכ"מ ממ"ש בשו"ת באר שבע (ע"מ סוטה יד.) וז"ל: וכן אמרו עשר בשביל שתתעשר, הרי השי"ת אמר בפירוש שהוא רוצה וחפץ שתהיה מצות צדקה 'מכוונת להנאתנו ולתועלתנו' וכו', דאלו בשאר מצוות 'אסור לכוין להנאת עצמו'. עכ"ל.

וכן מצאתי דמשמע כן בפ"י האלשיך על מס' אבות (א, ג) שכתב וז"ל: וידענו מאמר רז"ל שאסור לעשות מצוה 'כדי לקבל פרס' כי אם בצדקה בלבד. עכ"ל. ומה שהוציא צדקה מן הכלל, כוונתו דמציונו בצדקה שהותר בה הניסיון, וביאר שבשאר המצוות דאסור הניסיון, הוי בענין שעושה כדי לקבל פרס. הרי דס"ל דבכה"ג אסור משום 'ניסיון'.

הנאתו בלבד, ולכאורה חשיב בכה"ג ניסיון, וכמש"נ.

והיה נראה לחלק דלא דמי, משום שבנד"ד שנודר על תנאי, באמת אין כוונת הנודר אלא לזרוזי נפשיה שע"י שתתמלא בקשתו אזי יתחזק לעשות דבר נגד הרגלו, ולא דמי למנסה, שהוא בענין שיכול כעת ליתן צדקה ואינו מתרצה לתת אלא כדי שתגיענו הטובה שמייחל לה. ולפי פ"ז זה, אם יהיה באופן שאין כוונתו כן אלא לצורך הנאתו בלבד, אה"נ דאסור משום לא תנסו. ולכאורה לא נראה שהעולם נזהר בזה.

אכן נראה לענ"ד לבאר בענין אחר, דכל שעושה בענין הנ"ל שנודר על תנאי, לא חשיב כלל ניסיון אף אם מכין להנאת עצמו גרידא, משום דלא חשיב ניסיון אלא במכין להנאתו בשעת קיום המצוה גופה, כגון האומר ה"ז צדקה ע"מ וכו', שמשתמש כביכול במצוה כדי לנסות השי"ת אם ימלא רצונו, וכלשון הראשונים הנ"ל 'אעשה מצוה זו ואראה וכו'', 'אעבוד השי"ת ואראה וכו'', משא"כ אם תולה את עשיית המצוה בישועה שמייחל לה, שנודר על תנאי שאם תתמלא בקשתו יתן או יעשה כך וכך, אף שמצד הסברא בכה"ג חמירא טפי, מ"מ אי"ז נכלל בגדרי לאו דלא תנסו, שהרי אינו אלא נודר לעשות מצוה ואינו מנסה ע"י המצוה עצמה, ומה שעושה אח"כ המצוה מחמת הבטחתו, אף שזה נובע מחמת נדרו שנדר לצורך הנאתו, מ"מ אין כאן ניסיון להשגת חפצו, שהרי כבר השיגו.

ובס"ד מצאתי לזה ראייה לזה מהתוספתא ערכין (ריש פ"ג) שמובא בזה"ל: מעשה באמה של רימטיא שהיתה בתה חולה ואמרה, אם תעמוד בתי מחוליה אתן משקלה זהב, עמדה מחוליה עלתה לירושלים ושקלתה זהב. ע"כ. ומדשיבחוהו רבנו, מוכח להדיא דאף בכה"ג דעושה על תנאי ג"כ שרי.

צדקה דכתיב ובחוננו נא בזאת וכו'. עכ"ל. מבואר מדבריו דאף בענין דקאי בה הגמ' בפסחים הוי בכלל מנסה, והתם הלא מיירי שמתכוין אף למצוה וכמש"נ, ואפ"ה אי לאו משום שהותר הניסיון בצדקה היה אסור, וא"כ נשמע ממילא דבכה"ג בשאר מצוה אה"נ דאסור. ובאמת שכך משמע גם בספר הבתים הנ"ל שכתב, שבשאר המצוות אסור לעשותם לקבל שכר או תועלת, רק בענין המעשרות והצדקה אמרו רבותינו האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני בשביל שאזכה לחיי העולם הבא הרי זה צדיק גמור. עכ"ל.

מיהו יש לדחות, דאפשר דמפרשים דמיירי הגמ' בענין שאינו מכוין אלא להנאתו, ולא כדפירש"י וכדברי ש"ר דמפרשים דמיירי במתכוין אף לצורך מצוה, ונמצא דלא פליגי בהגדר הנ"ל. וה"נ מסתברא, דקשה לומר דאף שמכוין לצורך מצוה יהיה בכלל איסורא דלא תנסו משום דעכ"פ מכין אף לצורך עצמו, אלא לכל היתר יחשב שמקיים המצוה שלא לשמה. וכ"כ התוס' בסוטה (כב: ד"ה לעולם) דהוי שלא לשמה. וכ"מ במהרש"א בח"א (כתובות סז.). ע"ש. ומפירש"י הנ"ל משמע דגם זה חשיב לשמה, ע"ש.]

ישוב מנהג העולם בזה

ומעתה נבוא לדון בענייננו, דהיכא שנודר ליתן צדקה או לעשות איזה מצוה כדי שעיי"ז תתמלא בקשתו, לכאורה יהא הדבר תלוי, דאם נותן או עושה בלא שום תנאי, שנותן אף קודם שתבוא הטובה שרוצה, הו"ל כהא דאמרינן האומר סלע זו לצדקה וכו', ואי מתכוין אף למצוה שרי וכנ"ל. אבל אם מתנה בענין שרק לאחר שיגיע הטובה שרוצה יתן או יעשה כו", נראה דכיון שתולה הדבר בהנאה שרוצה שתגיע לו, ואם לא יתמלא בקשתו לא יתן, א"כ מוכח מילתא שאין כוונתו אלא לצורך

ע"מ לקבל פרס, ואינו אסור משום לא תנסו אלא בנותן לאלתר בלא תנאי ע"מ שעי"ז תתמלא בקשתו, ואם לא תתמלא, יתחרט, וכמ"ש הדרכ"מ, אף שמצד הסברא בכה"ג חמירא טפי, וע"כ לחלק כנ"ל דל"ש איסורא דלא תנסו אלא בשמכוין בשעת המצוה גופה שכל תכלית כוונתו לצורך הנאתו בלבד.

וכ"מ מדברי הלוש כאן (סי' רכ סע' טז) ממ"ש דהאומר סלע לצדקה כדי שיחיה בני ואם לא יחיה לא אתן, אע"ג דעובד על מנת לקבל פרס 'ולאו שפיר עביד' וכו' עכ"ל, הרי דמייירי שעושה על תנאי, ומבואר שעכ"פ אין בזה איסור אע"פ שעובד ע"מ לקבל פרס.

ומ"מ שמעינן דאע"פ שהבטחה ע"י תנאי אין בו משום לאו דלא תנסו, מ"מ כיון שנחשב עובד ע"מ לקבל פרס, לאו משנת חסידים הוא. ודווקא בנותן סתם ללא תנאי ומכוין לצורך מצוה וגם שעי"ז תתמלא בקשתו, אז הוי דומיא להא דאמרינן האומר סלע זו לצדקה כדי שיחיה בני, דקרי ליה בגמ' צדיק גמור בדבר זה. כ"נ ליישב מנהג העולם בזה, ואיך שיהיה ע"כ דכל כה"ג שרי, דאין לערער אחר מנהג ישראל שנהגו כן ולא שמענו פוצה פה על כך.

שיטת רבינו יונה והר"ן

טעם נוסף יש לדון בזה להיתרא, והוא, דהנה אע"פ שהוכחנו שבאופן שמכוין להנאת עצמו בשעת קיום המצוה עצמה יש בזה איסור משום לא תנסו, מ"מ נראה שאין זה מוסכם, דהנה ראיית בדברי הר"ן דמשמע דס"ל דע"מ לקבל פרס אינו בכלל איסור דלא תנסו, דהנה

ובחזון יחזקאל (להג"י אברמסקי זצ"ל) שם הביא ע"ז הך דהאומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני וכו', וביאר שכאן שאמרה בלשון 'אם', נתחדש שמותר לנדור בשעת צרה אף בתנאי אם תוושע. והביא לזה ראייה מהכתוב גבי יעקב אע"י (בראשית כח) 'אם' יהיה א- לוקים עמדי וכו' וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך'. ע"ש. אך שלא ביאר מאי שנא מלאו דלא תנסו, אך עפ"י מש"נ ניחא.

ובס"ד מצאתי סמך לדברינו מדברי הרמ"א בדרכי משה הל' נדרים (סי' רכ סק"ב), שהביא שם דברי האור זרוע בענין מי שנדר ליתן צדקה כדי שיתרפא בנו, דאע"פ שמת צריך לקיים נדרו. וכתב הדרכ"מ דבאופן שהתנה בפירוש שרק אם יחיה יתן צדקה, אם מת ודאי שפטור ליתן, והוסיף לבאר דאין בזה משום איסור 'לא תנסו', דדוקא באומר שיתן 'כדי' שיחיה הוי דרך ניסיון, ולכן אמרו חכמים (ב"ב י:): דאסור היכא דלא גמר בדעתו ליתן הן יחיה הן לא יחיה, אבל אם אמר דרך נדר ותלאו בתנאי, ודאי שרי, דהרי יעקב אמר אם יהיה וכו'. עכ"ד.

והנה מקור דבריו אלו הם בב"י (הל' צדקה סו"ס רנט ד"ה מצאתי) בשם המהר"ל, ושם מבואר יותר, שכתב דבכה"ג שנודר על תנאי, 'נהי שעובד ע"מ לקבל פרס', שרי, וכדאשכחן שנדר יעקב הכי ע"ש. וכ"כ עפ"י זה הרמ"א בש"ע (סי' רכ סע' טו) וז"ל: האומר אתן סלע לצדקה כדי שיחיה בני ואם לא יחיה לא אתן, אע"ג דעובד ע"מ לקבל פרס' וכו', עכ"ל. ומבואר מכל זה דהיכא שנתניתו הוי על תנאי לא שייך איסורא דלא תנסו, אע"פ שגם כאן אין כוונתו אלא להנאת עצמו ונקרא שעושה

1. מיהו יש לדחות לפי מה שפי' כמה אחרונים (הע' 62) דמה שמצינו שהותר הניסיון במעש"כ הוי משום דאין כאן ניסיון שהרי ודאי יתעשר, וא"כ ה"ה גבי יעקב שג"כ כבר הובטח לו כל זאת וכמ"ש הנה אנכי עמך וכו' (וכדפירש"י אם יהיה אלהים עמדי, אם ישמרו לי הבטחות הללו שהבטיחני להיות עמדי כמו שאמר לי והנה אנכי עמך וכו' ע"ש). מיהו מדברי הרמ"א דבסמוך לא משמע הכי. וע"ע להלן מ"ש בזה.

יגיע לו טובה ע"י קיום מצוה, ומקיים המצוה כדי לבחון אם אכן על ידה יקבל הטובה שרוצה, וכנ"ל. ומצאתי שכן הוא דעת האוה"ח הקדוש בספרו ראשון לציון, והמלבי"ם, הו"ד בהערה הבאה, ע"ש. וכן מוכח מלשון הרבינו בחיי שהבאנו מתחילה, ע"ש (אך מלשון היראים והחינוך שכתבו 'אם' אתברך וכו' ע"כ דאין לדייק כן, שהרי כבר הוכחנו מדבריהם הנ"ל שדעתם דע"מ לקבל פרס חשיב ניסיון, וע"כ לשון 'אם' הוא לאו דוקא).

והנה לפי שיטה זו, בנד"ד שנודר על תנאי ע"מ שתתמלא בקשתו, אין צריך להגיע לחילוק הרמ"א הנ"ל, דכל ע"מ לקבל פרס לית ביה משום לא תנסו ושרי, כל שאינו בענין שבוחן ממש את ה' את ימלא בקשתו.

שיטת הרמב"ן

ושיטה נוספת ראיתי בספר האמונה והבטחון המיוחס להרמב"ן שכתב וז"ל: וכבר הזכיר אנטיגנוס איש סוכו לתלמידיו אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס וכו', אבל הנותן סלע לצדקה בשביל שיחיה בנו או בשביל שיזכה לחיי העוה"ב אינו בכלל הזה, כי מתחלה כשעשה המצוה הזאת 'שיש רשות בידו למעט בה או להרבות' ועשאה לשם כך, אינו דומה לאוכל מצה בערב הפסח ולקונה לולב לעצמו ולשומר שבת וכיוצא באלו וכו'. עכ"ל. משמע שדעתו לחלק בין מצוה חיובית למצוה קיומית, דלגבי מצוות קיומיות שהם רשות על האדם לא אמר"י דהוי בכלל עושה ע"מ לקבל פרס, וכ"ש שלא יהא אסור משום לא תנסו. ומיושב בזה קושית הראשונים הנ"ל גבי האומר סלע וכו' מהא דאבות דאמר"י אל תהיו כעבדים וכו', דאבות מיירי במצוה חיובית, ובהאומר סלע וכו', הלא מיירי בצדקה שאינו מחויב בה וכנ"ל.

שו"ר בפתח הדביר (סי' קנח ס"ק יב, הוב"ג גם בכה"ח שם ס"ק פא) בשם מוהר"ש פרימו

בחידושו למס' פסחים (שם) כתב גבי הך האומר סלע וכו', וז"ל: ואע"ג דתנן באבות אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס, היינו לומר שמדה מעולה היא ביותר שיהיו עובדים מאהבה, ואפ"ה העובד כדי שיזכה לחיי העוה"ב 'צדיק גמור הוא' אבל לא חסיד עכ"ל. וכ"כ הפרי מגדים באו"ח (סי' תלג סע' יד) דאע"ג דהוי צדיק גמור, לא הוי חסיד, דחסיד עובד מאהבה, ובאבות מילי דחסידותא קאמר כדאמרינן מאן דבעי למיהוי חסידא יקיים מילי דאבות. ע"ש. הרי דס"ל דאף בעושה ע"מ לקבל פרס שרי, דכל ע"מ לקבל פרס אינו אלא חסרון מעלה דלא מקרי חסיד, אבל מדינא אינו אסור כלל, ודלא כהדעות הנ"ל.

וכן משמע דע"מ לקבל פרס אינו איסור מדינא, ממ"ש רבינו יונה בפי' על אבות (א, ג) וז"ל: אל תהיו וכו' לפי שאין זו 'עבודה שלמה', שאינו עושה בשביל רבו אך לקבל פרס. עכ"ל. שו"ר למרן הח"ח באהבת חסד (פכ"ג סע' ב בהגה) שדעתו כן, דאף בעושה לצורך עצמו גרידא ועובד ע"מ לקבל פרס, אינו אסור מדינא, רק חשיב שעושה המצוה שלא לשמה ע"ש (אך שלא הביא שם כלל מדברי הראשונים הנ"ל בזה).

ועיין עוד בש"ע בהל' נטילת ידים לסעודה (סי' קנח סע' י) שכתב, אף על פי ששיעורם ברביעית, יוסיף ליטל בשפע, דאמר רב חסדא, אנא משאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא. וכתב ע"ז המשנ"ב (ס"ק לח) בשם השל"ה, דמכל מקום לכתחלה 'יותר טוב' שלא יעשה בשביל זה, דהוא על מנת לקבל פרס, אלא יעשה הכל לכבוד השם יתברך והשכר ממילא יבוא. ע"ש. ומשמע דעכ"פ אינו אסור מדינא, וכשיטתו במ"ש באהבת חסד.

ולפי דבריהם ע"כ לומר שס"ל דגדר איסור לא תנסו הוי רק בענין אחר, והוא עפ"י הדרך השניה שכתבנו לעיל, דמנסה ממש אם אכן

אם יתקיים הבטחת התורה שיתעשר על ידה. [ובזה ניחא מה שלא הוקשה לסמ"ק מאי הוהו קשיא להו לש"ר הנ"ל מהא דהאומר סלע זו לצדקה כדי שאחיה וכו', דהלא התם אינו שכר על הך מצוה גופה]. ולפ"ז בנד"ד שרי לנדור בכל ענין.

ולדעת שאר הראשונים הנ"ל דס"ל דאף בשאר דברים שמבקש שייכא איסורא דלא תנסו כנ"ל, הנה י"ל שלמדו כן מדכתיב גבי איסור זה, 'לא תנסו וכו' כאשר נסיתם במטה', ופירש רבינו בחיי (שם) וז"ל: ואמר 'כאשר נסיתם במטה', כי כן נסוהו ישראל ברפידים בבקשת המים, שאמרו (שמות יז) היש ה' בקרבנו אם אין, וכתיב ועל נסותם את ה', והניסיון היה שאם יתן להם מים, ילכו אחריו, ואם לא יתן, לא ילכו אחריו וכו' עכ"ל, והלא כאן לא הובטח להם המים מקודם ועם כל זאת חשיב ניסיון, ומוכח מזה דשייך האיסור אף בכה"ג. ובאמת דלפ"ז דברי הסמ"ק צ"ב, אם לא שנאמר דלאו דווקא קאמר. ושמא י"ל דכוונת הסמ"ק דכ"ש בשאר דברים שלא פורש מתן שכרן דאיכא משום לא תנסו, וצ"ע.

ולאור כל האמור, למדנו דמעיקר הדין מותר לנדור אפילו על תנאי שתתמלא בקשתו, לא מבעיא לדעת רבינו יונה והר"ן דס"ל דליכא איסור בעושה ע"מ לקבל פרס, וכ"ד הרמב"ן עכ"פ בנודר לקיים מצוה קיומית, אלא אפילו לדעת החינוך וספר הבתים והרמ"א וכל האחרונים הנ"ל, דע"מ לקבל פרס הוי בכלל איסור לא תנסו, ה"מ דווקא במקוין להנאתו בשעת קיום המצוה גופה, משא"כ כשמכוין לזה בשעת הנדר בלבד, וכמש"נ.

ולענין אם יש בזה עכ"פ חסרון של עובד שלא לשמה, הנה כבר הורה לנו רבינו הלבוש (שם) דבכה"ג לאו שפיר עביד וכנ"ל, וכ"נ מדברי הח"ח (שם) שחשיב ליה כמי שעושה מצוה שלא לשמה.

וצ"ל שכיון לזה, שכתב דדוקא דברים שהוא חייב בהם מדינא, אסור לעשות ע"מ לקבל פרס, אבל אם הוא מוסיף על החיוב שרי, וביאר הפתה"ד הטעם בזה, דכאשר חייב מדינא ואינו רשאי ליפטר מהם, אסור לעשות לשם שכר, דחו"מ מיחזי דאי לאו אגרא לא עביד להו. ותירץ עפ"י זה קושית הראשונים הנ"ל מהאומר סלע זו לצדקה וכו' דהתם אינו מחויב בזה ולהכי שרי. ע"ש.

ולפ"ז בנד"ד שנודר ע"מ שתתמלא בקשתו, אע"פ שאינו עושה אלא לצרכו בלבד יהיה מותר, כל שנודר למצוה שאינה חיוב גמור כ"א רשות. ומ"מ במצוות שהן חובה אפשר שעכ"פ יודה הרמב"ן לסברת הראשונים הנ"ל דאף אם רק עושה ע"מ לקבל פרס אסור משום לא תנסו. וכ"נ לדייק לכאורה מפירוש הרמב"ן עה"ת (דברים ו, טז) בביאורו לאסור זה, שגם זה בכלל האיסור, שכתב וז"ל: ולכך אסור לדורות לנסות התורה או הנביאים, כי אין ראוי לעבוד השם 'על דרך הסתפק' או שאלת מופת וניסיון, כי אין רצון השם לעשות נסים לכל אדם ובכל עת, ואין ראוי לעבוד על מנת לקבל פרס וכו' עכ"ל, הרי שכלל בדבריו את ב' הגדרים הנ"ל, וצ"ע. ומ"מ כדי שלא יסתרו דבריו אלו למ"ש בספרו אמונה ובטחון, ע"כ דכוונתו כאן הוי לנסות התורה במצותיה החיוביות, וכמ"ש בספרו אמונה ובטחון וכנ"ל.

שיטת הסמ"ק בגדר 'לא תנסו'

עוד ראיתי בזה שיטה נוספת, דהנה בסמ"ק ל"ח מצוה יט) כתב וז"ל: שלא לנסות את השם דכתיב לא תנסו את ה' אלקיכם, שלא יאמר אעשה מצוה זו ואראה אם יעשה לי השם 'מה שתלוי בשכרה'. עכ"ל. וממ"ש 'מה שתלוי בשכרה' משמע, דל"ח ניסיון אלא היכא דבודק אם יעשה השי"ת כפי שהבטיחנו בתורתו שכר על מצוה זו, אבל לא בשכר שבודה האדם מליבו, למעט במעשר שהתיר הכתוב לנסות

סגולת העשירות והיתר הניסיון

פרס, וכ"נ דעת האהבת חסד וכנ"ל. ומ"מ סתמא דמילתא אצל ישראל שמכין אף למצוה, וכמש"נ.

21 והכוונה בזה לומר, שמותר לאדם לכיין שמפריש מעש"כ לצורך הנאתו בלבד שיזכה על ידה לעשירות, הגם שעושה כן על תנאי שרק אם יתעשר ימשיך במנהגו זה, שהרי גם באופן זה הוא אסור בשאר מצוות משום לא תנסו וכמש"נ בהערה הקודמת, וממילא נשמע דבכה"ג הוא דשרי במעש"כ.

וכן מתבאר להדיא מדברי האחרונים שהבאנו שם דדוקא בכה"ג הוא דשרי הניסיון במעש"כ, דכ"מ מדברי האלשיך שכתב, וידענו מאמר רז"ל שאסור לעשות מצוה 'כדי לקבל פרס' כי אם 'בצדקה' בלבד, ומדברי המוהר"ר שעפטיל בן השל"ה שכתב, ואין לך מצוה שמוותר לעשות 'מפני השכר' כמו מעשר שכתוב אצלו עשר תעשר' עשר בשביל שתתעשר, ומשו"ת באר שבע שכתב, וכן אמרו עשר בשביל שתתעשר, הרי השי"ת אמר בפירוש שהוא רוצה וחפץ שתהיה מצות צדקה 'מכוונת להנאתו ולתועלתנו' וכו', דאלו בשאר מצות 'אסור לכיין להנאת עצמו', ומפירוש הר"ף על העין יעקב שכתב, אמנם בא הכתוב (עשר תעשר) 'להתיר' (לאו דלא תנסו) שאע"פ שאין רשות לאדם לקרוא בתורה בשביל שיתעשר או שיקראוהו רבי, וכן בכל המצות לא יאמר אעשה מצוה זו בשביל שאהיה עשיר או בשביל שאחיה, 'דהוה ליה עובד ע"מ לקבל פרס', אבל בענין המעשר יש לך רשות לעשר בשביל שתתעשר. ע"ש.

וכך מוכח מדברי היראים שם שהגדיר את איסור לא תנסו כמי שעושה המצוה ע"מ לקבל פרס וכנ"ל, ואח"כ הביא מאמר רי"ח דמ"מ במעשר הותר לנסות הכה"ג. וכי"ב יש להוכיח מדברי בסמ"ג וספר הבתים וספר החינוך והרדב"ז שהבאנו שם, שפירשו גדר לא תנסו

מיהו מדברי הרמ"א הנ"ל שהביא ראיה להיתר זה מיעקב אבינו שנדר בכה"ג, נראה דלא ס"ל הכי, דודאי אין לחשוך את אבינו הזקן חלילה שעשה שלא כהוגן. ועל הלבוש אין לתמוה, די"ל דס"ל דגדר איסור לא תנסו הוא על דרך המסתפק אם תבוא לו הטובה שמבקש וכהדרך הב' בביאור גדר האיסור, וכן יש להוכיח מדס"ל ללבוש (יו"ד ריש סי' רמז) שהטעם שהותר הניסיון במעשר הוא משום דאין כאן ניסיון שהרי ודאי שיתעשר כהבטחת חז"ל עשר בשביל שתתעשר ע"ש, משמע דגדר ניסיון הוא על דרך המסתפק.

וכ"נ מדברי פתח הדביר הנ"ל שכתב שכל שאינו בכלל המצוות החיוביות אין זה בכלל עובד ע"מ לקבל פרס, וכתב שהטעם לזה משום דכאשר חייב מדינא ואינו ראוי ליפטר מהם, אסור לעשות לשם שכר, דח"ו מיחזי דאי לאו אגרא לא עביד להו עכ"ל, א"כ כשאינו מחויב דל"ש טעם זה, משמע לכאורה שאין בזה שום פגם ושרי לכתחילה. וצ"ע.

והעולה לדינא לענין שאר האופנים הנזכרים לעיל, הנה באופן שעושה ע"מ לקבל פרס בשעת קיום המצוה, הנה אם עושה המצוה ומכיין לשם מצוה וגם לצורך הנאתו, כל כה"ג שרי, וגם אין בו משום גריעותא דעובד ע"מ לקבל פרס, אדרבה מקרי צדיק גמור בדבר זה, וחשיב מצוה לשמה. וי"א דעכ"פ חשיב בכה"ג מצוה שלא לשמה. ובאהבת חסד (שם בסוף ההגה) משמע שהכריע כדעת האומרים דחשיב לשמה. ע"ש.

ובאופן שעושה המצוה רק לצורך הנאתו ע"מ לקבל פרס, פליג בזה הראשונים, דעת ספר הבתים והחינוך והרמ"א וש"א דאסור משום 'לא תנסו', (וכ"מ מהרמב"ן, רק דה"מ דווקא במצוות החיוביות, ומש"ר משמע דלא דס"ל הכי). ולדעת רבינו יונה והר"ן אינו אסור מדינא, רק דאית ביה גריעותא שעובד ע"מ לקבל

בניהם הוא, שניסיון הוא לראות אם יש בדבר זה מדרגה יותר גבוהה ממהותו הרגיל והנודע בו עד הנה, ואילו הבחינה הוא לראות אם הדבר הוא אכן כפי מהותו הרגיל, ורק זה הותר במעשרות, דהיינו 'לבחון אם ימלא השי"ת דברו' מה שהבטיח העשירות למי שמעשר. ע"ש בלשוננו. ומשמע שג"כ מתיר לנסות ממש אם יתעשר ע"י המעשרות, ולא אסר אלא לנסות אם יקבל מזה תועלת אחרת.

ובאמת שכן משמע מלשון הגמ', והיינו ממה ששאל הינוקא מתחילה לריו"ח 'מנא לך' פי' דהמעשר מתעשר, ומשמע דר"ל תוכיח לי שכן הוא שהמעשר מתעשר, וקאמר ריו"ח לינוקא זיל נסי', ר"ל לך ותבחן אם אכן צדקו דברי שהמעשר מתעשר. ויש לדחות ולפרש, דמה ששאלו מתחילה הינוקא מנא לך, אין ר"ל דשמא אין הדבר כן שהמעשר מתעשר, אלא ה"ק, מנין לומדים כדבריך שהמעשר מתעשר, וא"ל ריו"ח זיל נסי', כלומר לך ותתן מעשר במכוון לשם עשירות ותראה שכך יהיה, ואין לך לימוד גדול מזה. ודוחק.

ומ"מ צ"ע אם ראוי לנוהג כן למעשה, דלפי מש"נ דלשאר הראשונים הנ"ל סו"ס אין מקור מפורש בדבריהם להיתר זה אלא בשעושה ע"מ לקבל פרס ולא במנסה ממש, ושכ"כ במפורש כמה אחרונים וכנ"ל, ואע"פ שגם בענין זה יודו דהוי בכלל לא תנסו דכ"ש הוא, מ"מ שמא כל כה"ג ס"ל דלא הותר במעש"כ וממילא נכנס לחשש איסור לאו דלא תנסו, וצ"ע.

22) והטעם שהתירו לנסות במעשר יותר משאר מצוות, מצינו בזה ד' טעמים עיקריים:

-משום שאין כאן נסיון שבדאי הקב"ה מעשיר אותו כמו שאמרו עשר בשביל שתתעשר. (אחרונים, וכנ"ל הע' 6)

-משום תקנת העניים (הרדב"ז סי' תתפב).
ונדר"ל שעיי"ז יתרבו נותני צדקה ונמצאו העניים מתפרנסים.

בכה"ג והביאו מימרא דריו"ח דבמעשר הותר הניסיון, יעו"ש בדבריהם.

מיהו נראה דבאופן השני המבואר שם, שרוצה ממש לבחון את ה', והיינו שמסופק בזה גופא אם אכן תגיע לו טובה ע"י קיום מצוה, וכוננתו להפריש מעש"כ רק כדי לראות אם אכן ע"י זה יזכה השי"ת לעשירות, יש לעיין אי שרי, דנהי דלדעת הר"ן דס"ל דכל ע"מ לקבל פרס שרי ולדבריו ע"כ שלא תנסו מיירי בכה"ג שמנסה ממש ואפ"ל לענין מעש"כ שרי, מ"מ לדעת ש"ר הנ"ל דס"ל דאף ע"מ לקבל פרס אסור (וכ"ש בכה"ג שמנסה ממש), לדבריהם יש לעיין אי יודו דשרי במעש"כ אף בענין הנ"ל שמנסה ממש, ולא רק בעושה ע"מ לקבל פרס כלומר לזכות בעשירות, דסו"ס גם בזה הוי בכלל איסורא דלא תנסו דגלי לך קרא דשרי במעשר כספים.

וראיתי בספר ראשל"צ לבעל האוה"ח הקדוש (סי' רמז ס"ג) שכתב ב' הגדרים הנ"ל, ולשונו שם שיש ב' בחינות בנתינת הצדקה, הא', שנותנה האדם כדי שייטיב לו ה' ויתן לו עושר ורב טוב, אכן כאשר לא יתן לו, לא יחסר אמונתו בו יתברך, ולזה אמרו רז"ל הנותן סלע בשביל וכו' הרי זה צדיק גמור. והב' הוא הנותן צדקה לנסות ה' אם אמת הדבר דהנותן צדקה יריק עליו ה' ב"ה טובה וכאשר לא יהיה יכפור ע"ש, והיוצא מדבריו שם דבתרוויהו שרי במעש"כ, וזה גופא קמ"ל ריו"ח דגם בענין זה מותר לנסות ה', ע"ש בארוכה ובראיותיו לזה.

מיהו נראה מדבריו שם דטעמו משום דס"ל דבכה"ג דוקא הוא דאסור בשאר מצוות משום לא תנסו וכדעת הר"ן הנ"ל, אבל לשארי הראשונים הנ"ל דס"ל דאף העושה ע"מ לקבל פרס נכלל באיסור לא תנסו, אין ראייה דסבירא להו להקל כדברי הראשל"צ אלו.

גם המלבי"ם בפירושו על הפסוק ובחנוני וכו' (מלאכי ג, י) ראיתי שכתב, שלא הותר במעש"כ אלא הבחינה ולא הניסיון, והחילוק

ועוד כתב הראשל"צ שם להוכיח כן מסוגית הגמ' גופיה, דקאי אמעש"כ, מדקאמר ריו"ח לינוקא זיל נסי', ואי תימא דבמעשר תבואה קאמר שצותה התורה לתת ללוי, מסתמא פשיטא דלא יהיה נחשד על המעשרות, וודאי יהיב המעשר המחויב, אלא ודאי דקאי על דרשת הספרי ד'את כל' דרבי מעשר מממונו, דלאו כ"ע ידעי ליה וכו'. עכ"ד.

וכן הוכיח מרן הח"ח בספרו אהבת חסד (שם) שמוותר לנסות אף במעש"כ, מהא דקאמר ריו"ח לינוקא, זיל נסי', כלומר דשרי לנסות השי"ת בזה אף דבעלמא הוי איסורא מדאורייתא, ומעתה הרי בזמן מלאכי מעשר תבואה היה כבר מדרבנן, וא"כ היכי שרי לנסויי אחרי שאין מחויב בה מן התורה, אלא ע"כ הטעם דשרי לנסות אינו מחמת המצוה דמעשר, אלא מחמת תכלית המצוה שמחזיק בזה הכהנים והלויים ויש טרף בבית ה' ועיי"ז יכולים להתחזק בתורת ה', וא"כ גם במעשר כספים שעיקרו נתקן לכתחילה להחזיק ידי עמלי תורה מותר לנסות את הקב"ה. עכ"ד.

דעת המתירים לנסות במעשר

כספים

וכן מצינו לכמה מהראשונים שדעתם כן. וז"ל רבינו יונה בספר היראה: ובמעשרות אל תרפה ירך מליטלם כראוי. כיצד, מכל דבר שמשתכר וכו', בכל ענין שיבא הן כסף הן שווה כסף, מן הכל יפריש מעשר, כי דבר זה אין לו ערך, כי את אשר אסר הקב"ה לנסותו, התירו במעשר'. עכ"ל. הרי דקאי אמעש"כ וס"ל דהיתר הניסיון קאי על מעשר כספים. ועיי' בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קלא סק"ד) מ"ש בזה.

וכ"מ מדברי רבי יהודה החסיד בספרו ספר חסידים (סי' קמד) וז"ל: הביאו את כל המעשר וכו' ובחנוני וכו', גדול הפרשת מעשר שאמר

כדי לחזק אמונת ההשגחה שהיא יסוד אמונתנו (ספר הבתים מצוה קז).

להשריש מידת הבטחון. (כתר ראש להגר"ח מוולאז'ין סי' כג בשם הגר"א).

מפני שאדם מצד טבעו יקשה בעיניו לתת מהונו, לכן הבטיחוהו ה' שבגלל הדבר הזה יברכנו (ספר הבתים שם).

מקור ההיתר לנסות השי"ת במעשר כספים

(23) דהנה איתא בגמ' (תענית ט.) עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, אשכחיה ר' יוחנן לינוקא דריש לקיש, אמר ליה (ריו"ח) אימא לי פסוקין, א"ל (ינוקא) עשר תעשר, א"ל (ינוקא) ומאי עשר תעשר, א"ל (ריו"ח) עשר בשביל שתתעשר, אמר ליה (ינוקא) מנא לך, א"ל (ריו"ח) זיל נסי', אמר ליה (ינוקא) ומי שרי לנסוייה להקב"ה והכתוב (דברים ו-טז) לא תנסו את ה', א"ל (ריו"ח) הכי אמר רבי הושעיא חוץ מזו שנאמר (מלאכי ג-י) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די. ע"כ.

ובנדון אי מיירי הגמ' במעשר תבואה או במעשר מהממון, הנה בתוס' (ד"ה עשר תעשר) הביאו דברי הספרי, דמרבי מקרא ד'עשר תעשר' גם מעש"כ, דהכי איתא התם, עשר תעשר וכו', אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר, רבית (של גוי) ופרקמטיא וכל שאר רווחים מנין, ת"ל את 'כל' וכו', לרבות רבית ופרקמטיא וכל דבר שמרויח בו. עכ"ל. ובספר ראשל"צ לבעל האוה"ח הקדוש (סי' רמז) ביאר כוונת התוס', דמדמיירי קרא דעשר תעשר גם במעשר הבא מהממון כדאמרו בספרי, א"כ הרי שגם ע"ז קאמר עליה בגמ' דשרי לנסויי. ע"ש. וכ"כ באהבת חסד (פי"ח בהג"ה ד"ה וכן) דדעת התוס' דבמעש"כ שרי לנסויי השי"ת.

וכן פסק מרן הח"ח באהבת חסד (פ"ח ס"א) וז"ל: והפרשת מעשר הוא ענין גדול וכו' ובכל דבר אסור לנסות הקדוש ברוך הוא ובה מותר, מטעם שאמר הכתוב הביא את כל וכו' ובחנוני נא בזאת וכו'. עכ"ל. וכ"ד הערה"ש המובא לקמן.

דעת האוסרים לנסות במעשר

כספים

אולם השל"ה הקדוש (מס' מגילה אות כה) אין דעתו כן וז"ל שם: יש מפזר ונוסף, בפרק קמא דגיטין (ז), אם רואה אדם שמוזנוניו מצומצמין יעשה מהם צדקה, וכו' ואסור לאדם לנסות את השם יתברך בזה כמו שכתוב לא תנסו את ה', ולא שרי לנסות אלא במעשר תבואה כדאיתא בפרק קמא דתענית (ט). אבל בצדקה לא. ונראה אפילו במעשר כספים נמי לא, דהיכא דגלי הפסוק דשרי לנסות דהיינו במעשר תבואה, שם מותר, אבל היכא הלא גלי בהדיא הוא בכלל הלאו דלא תנסו. עכ"ל.

וכ"כ בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סוף סימן ג' ד"ה ומכלל, ובספר משנת חכמים (יסוה"ת עמ' ז), הביאם בפת"ש (סימן רמז סק"ב). ע"ש.

דעת המתירים לנסות אף בשאר

צדקה

ודע, שיש בזה דעה נוספת דס"ל דאף בצדקה בעלמא, כלומר הנותן צדקה כפי רצונו שלא בתורת מעשר אם מעט אם רב, מותר לנסות אם יתעשר על ידה. דהנה כבר הבאנו לעיל הע' 20 קושיית הראשונים גבי הא דאמרו חז"ל בש"ס האומר סלע זו לצדקה כדי שיחיה בני ה"ז צדיק גמור, דאמאי לא חשיב נסיון ויהיה אסור. ואכן יש שכתבו דאה"נ דהטעם שהתירו בזה הוא משום דקיי"ל דבצדקה הותר הניסיון, וכך מפורש בדברי הרדב"ז (סי' תתפב), וכ"כ

הקב"ה בחנוני, מעל דברים אחרים שאסור לנסותו, שנא' לא תנסו וכו'. אותו מעשר הוא מעשר עני, לתת לעניים מעשר 'מכל אשר ירוויח' אדם וכו'. עכ"ל. הרי דמייתי קרא דבחנוני דשרי לנסות במעשר, ומפרש דהוי מעשר מהמזון.

וכ"מ באור זרוע (הל' צדקה ס"ק יג), שאחר שהעתיק דברי הגמ' בתענית הנ"ל דבמעשרות מותר לנסות, כתב וז"ל: למדנו שמצוה לאדם לעשר את 'ממונו', וכל מה שמרבה במעשרות מרבה בעושר, והמרבה בצדקה יותר מן המעשרות ה"ז משובח וכו'. עכ"ל.

והטור כתב (סי' רמז) וז"ל, דבר בדוק ומנוסה כי בשביל 'הצדקה' שנותן לא יחסר לו אלא תוסיף לו עושר וכבוד וכו' ואמרו חכמים בכל דבר אסור לנסות את ה' חוץ מדבר זה כדכתיב ובחנוני וכו'. עכ"ל. הרי שאף בצדקה הותר הניסיון (וע"ע מ"ש לקמן בדברי הטור).

וכ"כ הרב המעילי, מובא בשטמ"ק (כתובות נ). וז"ל: וכל המדקדק בזה (היינו להפריש ממונו לעניים, ע"ש) מובטח לו שיצליח בנסיון, וכמו שדרשו במסכת תענית עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר, ואמרו בכל דבר אסור לנסות הקב"ה חוץ מזו שנאמר הביאו את המעשר וגו'. עכ"ל.

וכ"כ להדיא רבינו בחיי (שם), וכן בריש פרשת כי תבוא) דמציינו שהותר הניסיון במדת הצדקה וכו'. ע"ש. (וכוונתו לצדקה שיש בה שיעור עשירית וכדלקמן).

וכ"כ בשו"ת אבקת רוכל (סי' ג) וז"ל: אין ספק שלהיות ענין הפרשת מעשר 'מהמזון' דבר גדול מאד עד שאמרו חז"ל עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר, ומותר לנסות במצוה הזאת להשי"ת ולעבור על לאו דלא תנסו וכו'. עכ"ל. וכן הכריע הראשון לציון שם, דבמעש"כ מותר לנסות. ע"ש.

מצוות (כלע"ד כוונת המהרש"א, ע"ש שקיצר בדבריו).

והנה מדברי המהרש"א והחת"ס משמע דס"ל דאף בצדקה דעלמא שרי הניסיון, מדהוצרכו לתירוצים ולא כתבו בפשטות דצדקה לחוד ומעשר לחוד. וכ"מ מדברי החת"ס בתשובותיו (או"ח ח"א סי' ב ואכמ"ל, ע"ש).

גם בספר באר שבע (מס' סוטה דף יד.) רצה מתחילה לדקדק כן דמדקתני האומר סלע זו לצדקה בשביל כו' ולא קתני סתם האומר מצוה זו אעשה בשביל שיחיה בני וכו', משום דשאני מצות צדקה שהיא מחולקת משאר כל המצוות בזה שבשאר מצות כתיב לא תנסו את ה' וגו' ובמצוות צדקה כתיב ובחונני נא בואת וגו', וכן אמרו עשר בשביל שתתעשר וכו', הלכך נקט דוקא האומר סלע זו לצדקה דאלו בשאר מצוות אסור לכון להנאת עצמו. ושוב דחה זאת, וכתב וז"ל: אמנם לפי האמת אי אפשר לחלק כן דאם כן היכי פריך הגמרא דפסחים (ח.) מהך ברייתא על מצות בדיקת חמץ דמותר לכון להנאת עצמו, הלא יש לדחות ולומר דשאני מצות צדקה וכו'. עכ"ל.

אלא שמדברי הטור הנ"ל שכתב (סי' רמז) דבר בדוק ומנוסה כי בשביל הצדקה שנותן לא יחסר לו וכו' ואמרו חכמים בכל דבר אסור לנסות את ה' חוץ מדבר זה כדכתיב ובחונני וכו'. עכ"ל. משמע לכאורה שדעתו דבצדקה בעלמא שרי לנסויי, וכן הבין הרמ"א וכדלקמן. וכן נראה שהבין מרן החיד"א בפירושו לספר חסידים הנקרא ברית עולם (סי' קמד ז"ה ראתי). ע"ש.

ולכאורה היה נראה שכן יש לפרש דברי רבינו בחיי (שם) שכתב דמצינו שהותר הניסיון במדת הצדקה, דר"ל צדקה בעלמא אף ללא שיעור. אלא דמהמשך לשונו לא משמע כן, שכתב, וכן אמרו רבותינו חוץ מזו שנאמר הביאו את כל המעשר ובחונני נא וכו', משמע דצדקה

בספרו תפארת יקר (דף נג.), וכ"מ מדברי ספר הבתים, וכמש"נ לעיל בהערה שם. ע"ש. וכ"כ במדרש שמואל בפ"י על פרקי אבות (א, ג). ע"ש. וא"כ לפי דבריהם משמע דהא דהותר הניסיון הצדקה, ה"מ אף בשנותן בלא שיעור קצוב, דודאי 'סלע זו' דאמרו לא משמע כלל דמיירי בעשירית נכסיו. (וגם משמע דס"ל דההיתר לנסות אינו רק לצורך עשירות, אלא אף לשאר טובות שרוצה. וע"ע מזה לקמן).

והנה בפסחים (ח.) מייתי הך מימרא גבי חמץ שנפל עליו מפולת, שפטור מבדיקה משום סכנת עקרב. ופריך והא אמר ר' אלעזר שלוחי מצוה אינן נזיוקין. ומשני שמה תאבד לו מחט ואתי לעיוני בתרה (וכיון שמתכוין אף למחט לאו שליח מצוה הוא וניזוק. רש"י). ופריך וכה"ג (דמתכוין למצוה ולצרכו. רש"י) לאו מצוה הוא, והתניא האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאהיה בן העוה"ב הרי זה צדיק גמור. עכ"ל הצריך לנו.

והקשו שם המהרש"א והחת"ס, מאי פריך מצדקה לשאר מצוות, דשאני צדקה שהותר בה הניסיון. ונאמרו בזה כמה ישובים:

המהרש"ל בהגהותיו לסמ"ג (ל"ת מצוה ד), כתב ליישב דדווקא במעשר הוא דשרי לנסות ולא בשאר צדקה. ע"ש. וכן משמעות דברי הראשונים כדבריו, וכמש"נ כ"ז לעיל.

ובחת"ס שם תירץ, דדוקא בשכר עשירות אמרי' הכי וכמ"ש עשר בשביל שתתעשר, אבל לא בשביל שאר דברים כמו שיחיה בני ושיהיה בן עוה"ב. וכ"כ בפת"ש (סי' רמז סק"ב) בשם ספר משנת חכמים. ע"ש.

במהרש"א שם תירץ דהא דמצינו ששונה צדקה משאר מצוות, ה"מ דווקא לענין שהותר בו הניסיון, אבל לא לענין שיחשב מה"ט 'צדיק גמור' כדאמרו התם, וע"כ דכל כה"ג חשיב מצוה לשמה, ולא משום דשאני צדקה דהותר בו הניסיון, ולהכי מקשה שפיר מזה לשאר

מיניה דאף בצדקה אסור לנסות, דאל"כ לא הוה קשיא להו מידי מהתם, ופשוט.

גם הראיה מדברי המהרש"א והחת"ס יש לדחות, דאף הם יודה בצדקה בעלמא אסור לנסות, ומ"מ בלא"ה מתרצי שפיר. ודוחק.

בירור דעת הב"י והרמ"א

והנה על דברי הטור הנ"ל דס"ל דאף בצדקה הותר הניסיון, ציין הב"י שמקורו בפרק קמא דתענית (ט), אלא שהשיג ע"ד וכתב וז"ל: ומיהו משמע התם דבמעשר דוקא הוא דשרי לנסויי אבל בשאר צדקה לא. עכ"ל.

והנה נסתפקנו בדבריו מאי קאמר, דיש לפרש דבריו בב' אופנים, א' דמעשר דקאמר היינו מעשר תבואה, דבזה הוא דשרי לנסויי, וצדקה דקאמר, היינו בשיעור עשירית המוזכר גבי צדקה ריש ס' רמט, ותהיה דעתו כדעת השל"ה הנ"ל דבזה אין היתר לנסות, או דלמא מעשר דקאמר היינו מעשר כספים דשרי כדעת כל הפוסקים הנ"ל, וצדקה דקאמר היינו צדקה בעלמא בלא שיעור וכדעת המתירים הנ"ל, דרק בזה ס"ל דלא הותר לנסות.

ונראה דפליגי בזה האחרונים, דהנה בדרישה (ס' רמז סק"א) פירש דצדקה דקאמר הטור היינו שיעור עשירית ומיירי במעש"כ, וכתב ליישב דברי הטור מקושיית הב"י הנ"ל (בתירוצו הב'), דס"ל לטור 'שאין טעם לחלק בין מעש"כ למעשר תבואה', ודוקא כשאינו נותן שיעור הוא דאסור לנסות. ע"ש. ומוכח מזה שהבין דמעשר דקאמר הב"י היינו מעשר תבואה, ושדוקא בזה הותר הניסיון, והשיג על הטור שכתב דאף בשאר צדקה שרי, והיינו אפילו נותן שיעור מעשר כדפירש הדרישה דבריו. וכ"נ שהבין השל"ה (שם) ע"ש היטב. (מיהו יעוין בתירוצו הא' דמשמע אחרת וצ"ע).

גם בספר ראשון לציון להאווה"ח הקדוש (סי' רמז סע' ד) מוכח להדיא שהבין דמעשר

דקאמר היינו צדקה שיש בה שיעור דהיינו מעש"כ, וכן פירש בשדי חמד (מערכת נו"ן כלל טז) דכוונתו על דרך תנא והדר מפרש דהאי מדת הצדקה דקאמר היינו מעשר, דייקא נמי דקאמר מדת הצדקה ולא אמר סתם שהותר הניסיון בצדקה, אלא כוונתו על צדקה שיש בה מדה דהיינו מעשר. עכ"ל. והשיג ע"ד היפה ללב (ס' רמז ס"ק מב ומח) שלא פירש כן, ע"ש שהאריך בזה.

וכיז"ב יש לפרש דברי הטור הנ"ל דכוונתו לצדקה שיש בה שיעור דהיינו עשירית. וראה לקמן שהבאנו שיש מפרשים שכן הוא כוונת הטור.

עכ"פ יצא לנו דדעת הרדב"ז וספר הבתים והמהרש"א והחת"ס דאף בשאר צדקה שרי לנסויי וכמש"נ.

[אלא שהוקשה לי ע"ז, מה שייך לומר בזה דשרי לנסות אם יתעשר, דכיון דאינו נותן שיעור קצוב, א"כ באיזה ענין מיירי שיזכה לעשירות, אטו מי שיתן הפחות שבשיעור חיוב צדקה דהוא שלישית השקל לשנה, וכי יזכה לעשירות בשביל זה. אלא מאי אית לך למימר, דמיירי בנותן שיעור חשוב יותר מכדי חיובו, א"כ כבר פירשו חכמים שיעורו דהיינו עשירית כדאמר' עשר בשביל שתתעשר. וצ"ע. ואולי י"ל דכיון דאף בשאר צדקה אמרו שמה שנותן עכ"פ חוזר אליו כמ"ש בטור (ס' רמז), ואף מתברך על ידה, דמקרא מלא הוא 'כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' וכו', וא"כ יהיה מותר לנסות על זה].

ומ"מ כבר הבאנו דברי הראשונים דדוקא במעש"כ הותר הניסיון, וכן מוכח בפשטות מכל שארי הראשונים המובאים לעיל הע' 20 (ראים, סמ"ג, ספר החינוך, וכ"כ רבינו פרץ בהגהותיו לסמ"ק שם, וכן מוכח מדברי ספר הבתים והרדב"ז שם) שדעתם כן, ממה שהקשו מהך דהאומר סלע זו לצדקה ע"מ שיחיה בני וכו' אמאי לא חשיב ניסיון, דשמע

והשיג על מי שהבין דבריו אחרת. עש"ב. וכ"מ שהבין הערוה"ש המובא לקמן.

ונראה דאין זה סותר לדברי הדרישה הנ"ל שהבין בדעת הטור דמ"ש צדקה, ר"ל ג"כ מעש"כ, דאפשר דדברי הב"י הנ"ל שכתב ומיהו משמע וכו', לא באו לחלוק ע"ד הטור, כ"א לפרש דבריו, דכוונת הטור לצדקה דאית ביה שיעור עשירית, וכדמוכח מפ"ק דתענית. (אלא שמלשון הדרישה משמע דפליגי ע"ש). עכ"פ דעת הרמ"א דלדעת הי"א דהוא הב"י, דאף במעש"כ הותר הניסיון, ובאמת שכן נוטים דברי הב"י וכמש"נ. (וגם לא מצינו להדיא בדברי האחרונים הנ"ל שפירשו דכוונת הב"י למעש"כ תבואה דווקא, למעט הראשל"צ, וכמש"נ).

סיכום כל הנ"ל

ולסיכום מצינו ג' דעות באיזה אופן הותר הניסיון במעשרות, ד"א דווקא במעש"כ תבואה שרי, וי"א אף במעש"כ כספים, ויש מקלים לומר דאף בשאר צדקה בעלמא שאין בה שיעור שרי, וכמש"נ בס"ד. וראה בהערה הבאה היאך נקטינן לדינא.

(24) הנה עפ"י מה שנתבאר בהע' הקודמת, נראה פשוט להלכה, דכיון דמוכח מכל הראשונים הנ"ל שאף במעש"כ שרי הניסיון ולא רק במעש"כ תבואה (הלא המה התוס' ורבינו יונה והא"י והס"ח ורבינו בחיי והטור והרב המעילי), ושכן נראה דעת הב"י, וכ"כ בשו"ת אבקת רוכל, וכ"פ הרמ"א בש"ע לפי מש"נ שם, וכ"ד הראשל"צ, וכן הכריע מרן הח"ח הספרו אהבת חסד, ודעת הש"ל"ה והיעב"ץ יחידאי נינהו, נראה שכן הוא עיקר, וכן העלה להלכה להתיר בספר שו"ע המקוצר (להגר"י רצאבי, יו"ד סי' קסט סע' ע). ופרט לפי מ"ש בשו"ת מנחת צבי (ח"ג סי' א) דהש"ל"ה והיעב"ץ כתבו זאת מסברת עצמם, ופשיטא

דקאמר הב"י, ר"ל מעש"כ תבואה, שלאחר שהביא דעת הב"י כתב וז"ל: ולענ"ד נראה דמהש"ס נראה דגם בצדקה מותר לנסות וכו', ואי תימא דבמעש"כ תבואה קאמר וכו'. ועש"ע דמוכח דס"ל דצדקה דקאמר הטור היינו מעש"כ.

מאי דך ברמ"א (סי' רמז סע' ד, ע"ד מרן שכתב הצדקה דוחה גזירות קשות וכו') הביא מחלוקת הטור והב"י בזה"ל: ואסור לנסות הקב"ה כי אם בדבר זה (צדקה) שנא' ובחונני וכו', ויש אומרים דדוקא 'בנתינת' מעש"כ מותר לנסות הקדוש ברוך הוא אבל לא בשאר צדקה [וצוין לב"י]. עכ"ל. וממ"ש 'נתינת מעש"כ' משמע דר"ל מעש"כ כספים דנהוג האידנא, ולא במעש"כ תבואה, וכן נראה ממ"ש 'בשאר צדקה'. וכן נראה שהבין בשו"ת שאילת יעב"ץ, שאחר שכתב דעת עצמו דדוקא במעש"כ תבואה שרי לנסות ולא במעש"כ, חלק על דברי הרמ"א הנ"ל, וכתב וז"ל: ומכאן שאינו מוכרח כלל מ"ש בהגהת הש"ע דמותר לנסות להקב"ה במעש"כ, דמשמע דבמעש"כ כספים דנהוג עלמא האידנא קאי וכו'. עכ"ל. הרי להדיא שהבין דברי הרמ"א דאף לדעה הי"א שהיא דעת הב"י שמחמיר דאינו מותר אלא במעש"כ, הכוונה למעש"כ כספים. וממילא יסבור דאילו דעת הטור שהביא מתחילה, דאף בצדקה דעלמא בלא שיעור שרי.

ובאמת דהכי דייק טפי לשון הב"י שכתב 'דבמעש"כ דוקא הוא דשרי לנסויי אבל בשאר צדקה לא', דממה שהוסיף תיבת 'שאר' משמע שמעש"כ דקאמר מתחילה ג"כ מיירי בענין צדקה, והיינו מעש"כ. וגם ניחא לפ"ז מ"ש בשו"ת אבקת רוכל למרן הב"י דבמעש"כ הותר הניסיון וכנ"ל, וא"כ אזיל לשיטתו (אך שיש מערערים אי תשובה זו נכתבה ע"י מרן הב"י, כפי שיתבאר במקו"א). שו"ר בשדי חמד (מערכת נו"ן כלל טז) שג"כ הבין כן דברי הב"י,

סגולת העשירות והיתר הניסיון

במעשר ולא בצדקה וכו' (כוונתו לב"י), ויש מי שאומר דרק אמעשר תבואה קאי וכו' (כוונתו להשל"ה המובא בפת"ש שם), ולענ"ד אין שום סברא לחלק בכל אלו, וגם החוש מעיד מכמה עשירים שכל מה שנותנים יותר מתעשרים יותר וכו'. עכ"ל.

דאילו היה לפניהם דברי רבותינו הראשונים הנ"ל הוו נקטי ג"כ כוותיהו לדינא. ע"ש.
וכן מתבאר מדברי הערוך השלחן (יו"ד סי' רמז ס"ו) שדעתו כן, שהביא המחלוקת בזה, ולאחר שהביא דברי הטור כתב וז"ל: וי"א דזהו רק

בריך רחמנא דסייען

תוכן עניינים מפורט של הספר 'בצל הכסף', הלכות מעשר כספים המצויות בימינו

פרק א - גדר חיוב מצות מעשר כספים

מקור המצוה // גדר המצוה // גדר החיוב // מצוה גדולה להפריש מעשרות // חיוב מטעם נדר // ביטול מנהגו לעשר // לסמוך על מסירת מוודעה // חיוב הבן במנהג אבותיו // מי שאביו אסר עליו לעשר // בעל שאסר על אשתו לעשר // הפרשת חומש // אופן חלוקת החומש // לבזבז יותר מחומש // עשיר מופלג // מקום ההעניינים מצויים // די מחסורו, חובת היחיד או הרבים // חיוב היחיד ליתן כל מחסור העני // להפריש יותר מחומש במקום שהעניינים מצויים

פרק ב - סגולת העשירות והיתר הניסיון

המעשר מסוגל לעשירות // האם תלוי במעשיו // תנאים לזכות לעשירות // לנסות השי"ת במעשר // גדר הניסיון המותר במעשר כספים

פרק ג - הנהגות ופרטי דינים בקיום מצות מעשר כספים

פנקס מיוחד וניהול ורישום מדויק // אופן עריכת חשבון המעשר // זמן עריכת חשבון המעשר // קופה מיוחדת למענות מעשר // נתינת מעשר במדויק או באומד // נתינה מאומד ע"י תנאי // מסופק אם נתן מעשר כספים // מעשר על רווחי העבר // הפריש מעשר ואבד // טעות בחשבון המעשר // ההודיע למקבל שנותן לו כספי מעשר // 'בל תאחר' במעשר כספים // השקעת כספי מעשר // מה ראוי להתנות בשעה שמקבל עליו מצות מעשר כספים

פרק ד - סוגי נתינה שונים במעשר כספים

מעשה נתינה במעשר כספים // מעשה הפרשה // לתת שווה כסף במקום כסף // לעשות מלאכה לעני במקום כסף // לעשות הנחה לעני במקום כסף // לוותר על שכר מלאכה ולהחשיבו כמעשר // לתת מעשר מכסף שעתיד להרויח // לגבות מהמעשר חוב שהלווה לחברו // לגבות הקפותיו מכספי המעשר // לגבות מניעת רווח מכספי המעשר // לנכות המעשר מהרווח לפני שמקבלו // להימנע מלפרוע צ'ק ולהחשיב זאת כמעשר // נתן צ'ק לעני מכספי מעשר ואבד הצ'ק // קנה לעני חפץ מכספי מעשר והחזיר לו העני את דמי החפץ // נתן מעשר לעשיר שהתחזה לעני // האם יכול הנותן להפריש מעשר עבור המקבל

פרק ה - סוגי רווחים החייבים במעשר כספים

דין הפרשת מעשר מרווח ממוני // הפרשת מעשר מהקרן // כספים החייבים והפטורים ממעשר // מה נחשב 'רווח' // עליית ערך הכסף // רווח מהפרשי הצמדה למדד // זמן הפרשת תשלומי אשראי וצ'ק דחוי // כסף שחוסך לילדיו // זמן מעשר כסף שסוגרו בבנק // כסף שקיבל לשימוש שאינו לצרכו // דמי מזונות // כסף שאבד או נגנב // רווחים שונים החייבים במעשר // רווח ע"י מסחר // אינפלציה // רווח ממכירת מט"ח // מעשר מהתייקרות סחורה // מעשר מהתייקרות עסק // השקעות ארוכות טווח (שהקרן בספק) // רווח מניירות ערך ומוניות // רווח של ריבית מחסכונות והשקעות // קנה חפץ לשימוש ואח"כ מכרו // משכורת // קצבה מהמדינה // קצבת ילדים // מלגת כולל // כספי צדקה שקיבל // המקבל הלואה // כספי ירושה // נדוניה // כספי פיצויים עבור נזק // פיצוי עבור נזק ע"י גרמא // פיצוי משכן שבנה // פיצויים עקב פיטורין // מעשר ממצואה // החזירו לו גניבתו // הוזכה מן ההפקר ומנכסי הגר // גבה חוב לאחר שנתאש // החזירו לו חוב אחר שמיטה // כסף שמרויח ממכירת ספריו // כסף שזכה בהגרלה // כסף שמקבל מוהל // דמי פדיון הבן // רווח של איסור // כספים שמקבל במתנה // כסף שקיבל במתנה // כספי תמיכה מההורים // כספים שמקבלים בעלי השמחה // מעות עבור מטרה מסוימת // כשהנותן מקפיד שלא לשנות מדעתו // כשאינו זוכה במעות // המקבל סיוע עבור הוצאות חוליו וכדו' // קיבל מעות מההורים לקניית דירה // המקבל סיוע מהמדינה עבור שכירות או קניית הדירה // בחור המקבל כסף מאביו // זוג המקבל כספי תמיכה מההורים // כסף שאספו לעני // מעשר מחפצים, ממשתרשי ועוד // המקבל חפץ במתנה // מתי מפרשים מעשר מחפצים // כיצד מחשבים את ערך החפצים // מתנות שמקבלים ילדיו // משלוח מנות // תלושי קנייה // לעשר רווח שע"י משתרשי // סיוע מהממשלה עבור שכירות דירה // הוריו משלמים עבור שכירות דירה וכדו' // חברה שמשלמת ביטוח הרפואי לעובד // לעשר מחילת חוב // מחלו לו על תשלומי נזק // לעשר מהנחה שעשו לו // לעשר מה שאוכל בשמחה וכד' // ספרים שקיבל בירושה // מעשר מהזמן

פרק ו - ניכוי הוצאות

דין ניכוי הוצאות // ניכוי הוצאת המטפלת // הוצאות שנגרמו בעקפיץן מחמת העבודה // עוזרת בית // ניכוי הוצאות ביתו // ניכוי עלות תיקונים והוצאות מצוה // ניכוי דמי שכירות ומשכנתא של דירתו // הוצאות העסק שהיה מוציא

תוכן עניינים מפורט של הספר 'בצל הכסף', הלכות מעשר כספים המצויות בימינו

בביתו // הוצאות על ספק רווח (מתווך דירות) // הוצאות שלא למטרת רווח // הוצאות לצורך העסק // הוצאה שנשאר בידו שווה כסף // חנות לצורך העסק // הוצאות לצורך מותרות // הוצאה כדי שיראה מכובד // הוצאות שנגרמו מחמת העסק // ניכוי המסים של העסק (מס הכנסה, ארנונה, מע"מ) // מסים על דירתו הפרטית (ארנונה, מס רכישה) // תשלומי ביטוח לאומי // מס בריאות // ביטוח רפואי // ביטוח חיים // קרן השתלמות, פנסיה, וקופת גמל // הוצאות ביטוח העסק // דמי נסיעות לעבודה // דמי הבראה // קורס ללימוד מקצוע והשתלמות // למד מקצוע מסוים ואח"כ עבד במקצוע אחר // אופן ניכוי הוצאות לימוד מקצוע // ניכוי הפסדים והיזקים // קנס מחמת העסק // מסים על שטחים ריקים // ניכוי הוצאות סעודה של שמחה // הוצאות הדפסת ספר

פרק ז - רווח מנדל"ן

מעשר מדירה שירש או קיבל // מכר דירה שירש או קיבל // דירה שירש או קיבל ואינה עומדת לשימוש // מוכר דירתו ע"מ לקנות דירה אחרת // השביח דירתו ואח"כ מכרה // מעשר מהתייקרות נכס שקנה להשקעה // מכר שתי דירות ע"מ לקנות אחת גדולה // ניכוי הפסדי השקעות נדל"ן משאר רווחיו // משכיר דירתו ושוכר דירה אחרת // משכיר דירתו ואינו שוכר דירה אחרת // מעשר מדמי שכירות של נכס שקנה להשקעה // **פרטי דינים בענין ניכוי הוצאות בנדל"ן** // ניכוי הוצאות בנדל"ן // מכר דירה שירש או קיבל // המחליף דירתו, ניכוי הוצאות מהעודף // ניכוי הוצאות מרווחי השקעות // הוצאות לצורך השכרת ההשקעה // הוצאות תשלומי המשכנתא // אופן חישוב ניכוי הריביות // אופן הניכוי כשמעשר בשעת המכירה // ניכוי הריביות מדמי שכירות של דירה יחידה // דירה שעתידיים לגור בה // הוצאות יחידת דיור

פרק ח - שימוש בכספי מעשר

לא לו מטרתו נועדו כספי המעשר // הקדמת קרוביו העניים לכל אדם // החוקת מוסדות תורה // נתינה ללומדי תורה שאינם עניים // כשהמעשר מגיע לצדקה ואף לשאר מצוות // **דבר שבחובה** // גדר דבר שבחובה // דבר שהיה עושה בלא הכי ממספו // משלם חוב לצאת ידי שמים // זכר למחצית השקל // טעה ונתן יותר משיעור מחצית השקל // מתנות לאביונים // מתנ"ל"א וזכר למחצית"ש למי שהשעה דחוקה לו // משלוח מנות // קמחא דפסחא // מעשר עבור פדיון נפש וכד' // כדי שילמדו לרפואתו או לימוד לעילוי נשמת וכד' // צדקה שנטלים ממנו בעל כורחו // צדקה שנודר לתת // צדקה מחמת קנס // קיזוז המעשר מלגת הכולל // מוסד המחייב את עובדיו לתת הו"ק // לקנות תפילין לבנו // ארבעת המינים לבנו הקטן // שכר מסדר קידושין או מוהל // שכר פעולה המוקדש לצדקה // **פרנסת בני ביתו מכספי מעשר** // פרנסת בניו הקטנים // פרנסת בניו הגדולים // דמי מזונות // פרנסת נכדיו // ילד מאומץ // פרנסת בני חברו העשיר // פרנסת אביו ואמו // פריעת חובות אביו // הוצאות קבורת אביו ואמו // **נישואי ילדיו מכספי מעשר** // להשיא את בניו ובנותיו ממועות מעשר // נדונית בתו // לתת לצורך מותרות // לחסוך מכספי מעשר שלו עבור נישואי ילדיו // תנאים להיתר הנ"ל // לחסוך לילדיו ע"י הפקדה בגמ"ח // הוצאות נישואי עצמו // דמי שדכנות // **שכר לימוד ילדיו מכספי מעשר** // שכר לימוד בניו הקטנים // שכר לימוד בניו הלומדים בת"ת ובישיבה // החוקת בניו הלומדים תורה // פטרוהו מתשלום שכר לימוד // מלמד פרטי // מקומות ששכר הלימוד גבוה // ספרי לימוד לבנו // אשה לענין שכר לימוד בנה // שכר לימוד הבנות // מימון מקצוע בתו // שכר לימוד בן חבירו // **דוגמאות מעשיות לנתינה לעניים** // מתנה לחתן עני // ספרי קודש לחתן // עני שמוכר ביוקר // צרכי מצוה לעני // מזוג לעני // שכר לימוד מקצוע לבני עניים // פרסים לעידוד לימוד התורה // פרסים עבור תהלים לילדים // שתיה וכיבוד ללומדי תורה // חברותא לעצמו // דמי פורים ללומד // שכר מחנה קיץ (קעמפ) // ביטוח לאומי // ביטוח לאומי עבור בניו // הסכם יששכר זבולון // תמיכה בשומרי שביעית // רב המוכר חמץ // הכנסת אורחים // ביקור חולים // עזרה לחולים עניים // הוצאות קבורה וכד' // הולכת כספי צדקה לעניים // **קניית ספרים מכספי מעשר** // קניית ספרים לעצמו // קניית ספר מחבר עני // ספרים שנגדב לבית המדרש // להדפיסת ספר חדש // לקנות ספרים לבני עניים ולצורך מסירת שיעורים // קניית תוכנת 'אוצר החכמה' וכדומה // קניית פיעורי תורה מוקלטים // מכירת ספרי המת לפרנסת יתומיו // **הלואות וגמ"ח מכספי מעשר** // נתינת הלואה // גמ"ח הלואות // בעל הגמ"ח להלוות לעצמו // גמ"ח חברים // גמ"ח הלואות עבור נישואי ילדיו // ריבית שהפסיד מומתת הפקדה בגמ"ח // ריבית של הלואה עני // פריעת ערבות // גמ"ח להשאלת חפצים // גמ"ח להשאלת תפילין // **קניית מצוות מכספי מעשר** // שימוש במועות מעשר לשאר מצוות // הבטחת העשירות בנתינה למצוות // להתנות להשתמש במעשר למצוות // הנוהג להפריש חומש // תנאים להיתר הנ"ל // קניית חפצי מצוה // קניית ספר תורה //

תוכן עניינים מפורט של הספר 'בצל הכסף', הלכות מעשר כספים המצויות בימינו

הידור מצוה // דוגמאות מעשיות לצרכי מצוה // קניית סנדקאות // קניית מצות מילה // בניית מקווה טהרה // דמי כניסה למקוה // תיקון עירוב // צרכי רבים // חיבור לגנרטור // קטן שהזיק // פיוס חבירו בכספי מעשר // סיוע לחולה אנוש // סיוע בהוצאות ניתוח // הוצאות נסיעה לדבר מצוה // נסיעה לשמח חתן וכלה // נסיעה עבור תרומת דם // נסיעה עבור מסירת שיעור תורה // סיוע לביקור בארץ ישראל // נסיעה לקברי צדיקים // שכר שמרטף // לאפרושי מאיסורא // הפרש שבין שכר רופא לרופאה // להינצל ממראות אסורות // לתת לאברך עבור מונית לכולל // דיני מעשר השייכים לבית הכנסת // קניית מצוות בבית הכנסת // קנה מצוה שהיה לה עוד קונה // בניית בית כנסת // צרכי בית הכנסת והחזקתה // קניית מקום בבית הכנסת // דמי חבר // דוגמאות נוספות לנתינה עניים ולמצוות // סעודת שבע ברכות // סעודת ברית מילה, פדיון הבן, בר מצוה // סעודת סיום מסכת // סעודת הודיה, חנוכת בית וכד' // ארגוני חסד // אגודות למניעת הפלות // הפצת יהדות (קירוב רחוקים) // תפילין למי שאינו שומר תו"מ // קרן לסיוע יתומים (פרוייקט 'ערבים') // פדיון שבויים // השתתפות בדינר // הכנסת חתן וכלה

פרק ט - קבלת טובת הנאה במעשר כספים
טובת הנאה במעשר כספים // גדר טובת הנאה המותרת במעשר כספים // שכר פועל עני // קבלת שיש ממוסד צדקה // קבלת שיש יקר ערך // קבלת הנחה לבית מלון וכד' // יתפללו להצלחתו וכד' // כשהעני יחזיר לנותן // נותן מעשר ע"מ שימחל לו חובו // משכיר דירה משיבה // מכירה שהכנסתיה קודש // עני שמוכר ביוקר // קניית כרטיס הגרלה // רווחים מהוצאת ספר שנתרמה מכספי מעשר // ירושה בטובת הנאה

פרק י - הפטורים ממעשר כספים
דין עני במעשר כספים // גדר עני // מי שיש לו חובות // עצות לעני לקיום מצות מעשר כספים // עני שיש לו מעט משלו // מי שיש לו חסכונות // אברך כולל // אשה // חינוך קטן למעשר כספים // בחור ישיבה

פרק יא - מי רשאי ליטול צדקה ומעשר, ולאיהו צרכים רשאי ליטול
גדר עני בזמנינו // מי שיש לו פרנסה לשנה // מי שיש לו משכורת קבועה // הכנסה שיכולים להפסיקו (מלגת כולל) // מעות שמונחים לפרעון חוב // מכירת כלי ביתו // מכירת בית דירתו // מי שיש לו חסכונות או השקעות וכד' // מי שיש לו השקעה המניבה רווחים // מכירת נכסיו כשוים האמיתי // מי שיש לו חסכונות לצורך חיתון ילדיו // קניית דירה כשיצטרך ע"י זה ליטול צדקה // לאיהו צרכים רשאי ליטול צדקה // נזדמנה לו הוצאה מיוחדת נצרכת // ליטול לצורך מיזוג אוויר // ליטול עבור הוצאה גדולה בעתיד // ליטול עבור קניית דירה // ליטול עבור דירה יותר גדולה // ליטול עבור חובות שטרם הגיע זמן פירעונם // מעשר לקטן // מעשר לבחור ישיבה // מעשר למי שאינו שומר תו"מ // מעשר לגוי // עני שיכול לעבוד // עני המתפרנס דרך כבוד // הפושט רגל וכדו'

פרק יב - המדריך המעשי לניהול חשבון כספי המעשר
אופן קבלת מצות מעשר כספים [נוסח קבלת המצוה] // זמן ואופן הפרשת המעשר // אברכים // שכיר // בעל עסק (עצמאי) // עני // המפריש חומש // טבלת מעשרות

חלק ב - כללים ויסודות בהלכות מעשר כספים
מקור מצות מעשר כספים // גדר חיוב מצות מעשר כספים // גודל חשיבות מצות מעשר כספים // דין נתינת חומש // מתי חייב במעשר כספים מטעם נדר, וכיצד ינהג לכתחילה // דין מעשר כספים במקום שהעניים מצויים // חיוב היחיד למלאות מחסור העני // נתינה יותר מחומש במקום שהעניים מצויים // לאלו מטרות נועדה מצות מעשר כספים // הבטחת העשירות במעשר כספים // האם הבטחת העשירות תלויה במעשיו // התנאים הנצרכים כדי שיוכה לעשירות // גדר מצות 'לא תנסו', והיתר הניסיון במעשר כספים // גדר מצות מעשר כספים, ודין הפרשה מהקרן // מאיזה רווחים מפרישים מעשר כספים, ודין מעשר מחפצים // דין מעשר כספים בכסף שניתן לצורך מסוים // דין ניכוי ההוצאות מההכנסות // סוגי מסים שמנכים מהרווח // דין ניכוי הוצאות ביתו // ניכוי הפסד עסק אחד מרווח עסק אחר // שימוש במעות מעשר לשאר מצוות // תנאים לקניית מצוות מכספי מעשר // קניית מצוות בבית הכנסת מהמעשר, וכיצד ינהג כשהיה עוד קונה למצוה מלבדו // גדר דבר שבחובה האסור במעשר כספים // גדר דבר מצוה במעשר כספים // נתינת מעשר על רוח עתיד, ודין גביית חוב עני מכספי המעשר שבידו // קבלת טובת הנאה במעשר כספים // דין קניית כרטיס הגרלה של מוסד צדקה מכספי מעשר // גדר עני הפטור ממעשר כספים // גדר עני הרשאי ליטול כספי מעשר, ולאיהו דברים רשאים ליטול // מעשר כספים - שיעור בצדקה או דין בפני עצמו.